

Helene Stjern Flakne

Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser

- En kartlegging av norske kommuners sosiale ansvar

Social Public Procurement

- A survey of the social procurement in Norwegian municipalities

MASTEROPPGAVE - Økonomi og administrasjon/siviløkonom

Trondheim, Mai 2016

Hovedprofil: Økonomistyring

Veileder: Elsa Solstad

NTNU har intet ansvar for synspunkter eller innhold i oppgaven.
Framstillingen står utelukkende for studentens regning og ansvar.

FORORD

Denne masteroppgaven er skrevet som siste ledd av min femårige økonomiutdanning, og markerer avslutningen på min mastergrad ved Handelshøyskolen i Trondheim.

Oppgaven er skrevet våren 2016 og utgjør 30 studiepoeng.

Jeg var tidlig inne på tanken om å rette masteroppgaven min mot samfunnsansvar, men det tok litt tid før jeg virkelig bestemte meg. Samfunnsansvar er et vidt begrep og det er mange områder som går inn under denne store paraplyen. Ettersom samfunnsansvar i offentlig sektor er lite studert, fant jeg ut at jeg ville rette oppgaven min mot denne sektoren, nærmere bestemt kommunene i Norge.

Arbeidet med oppgaven har vært spennende, til tider utfordrende og veldig lærerikt. En stor takk må rettes til min veileder, Elsa Solstad, for gode tilbakemeldinger og konstruktiv kritikk gjennom denne oppgaven. Jeg vil også takke mine foreldre for god hjelp med gjennomgang av oppgaven, samt korrekturlesing. En siste takk rettes til min samboer som virkelig støtter opp, og er der når jeg trenger det mest!

Innholdet i denne oppgaven står for forfatterens regning

Trondheim, 21. Mai 2016

Helene Stjern Flakne

SAMMENDRAG

Samfunnsansvar i offentlige organisasjoner er et tema som nylig har blitt aktualisert. En del av dette samfunnsansvaret er det som kalles etisk handel eller sosialt ansvar. Nesten to av tre nordmenn mener at det offentlige har et ansvar for at varene de kjøper inn er produsert under anstendige forhold. Myndighetene har også understreket at det er viktig at kommunene tar tak i sitt samfunnsansvar, og tar sosialt ansvar i sine anskaffelser. Med bakgrunn i et nytt lovforslag om offentlige anskaffelser, som med all sannsynlighet blir godkjent i løpet av året, er problemstillingen denne undersøkelsen forsøker å svare på:

”Tar kommunene sosialt ansvar i sine anskaffelser?”

For å svare på problemstillingen har jeg valgt å undersøke alle kommunene i Norge, og informasjonen er hentet inn ved hjelp av et spørreskjema hvor innkjøpsansvarlige, innkjøpere, rådmenn eller økonomiansvarlige har svart for sin kommune. Studien ble gjennomført i løpet av våren 2016, og gir et bilde på hvor langt kommunene er kommet i sitt arbeid med sosialt ansvarlige anskaffelser.

Gjennom teorier knyttet til samfunnsansvar, som trippel bunnlinje, interessenteorien, Carrolls pyramide og ny-institusjonell teori har funnene fra spørreundersøkelsen blitt analysert. Disse teoriene har vist seg å være aktuelle for min problemstilling.

Respondentene i undersøkelsen gir uttrykk for at de synes det er et viktig område og at anskaffelser kan være et godt virkemiddel i målet om sosialt ansvar. Likevel viser undersøkelsen at de aller fleste kommunene ikke har kommet spesielt langt i arbeidet med sosialt ansvar i anskaffelser. Under halvparten av kommunene har etiske retningslinjer som gjelder ved innkjøp og selv om respondentene er enige i at kommunen stiller krav til disse i de fleste anskaffelsene er det lite som gjøres for å følge opp at kravene blir fulgt. I tillegg er det få kommuner som rapporterer på oppfølgingen av retningslinjene. Funnene fra undersøkelsen viser at omtrent en av ti kommuner kan sies å ta sosialt ansvar, og at det nye lovforslaget kanskje er nødvendig for at kommunene skal ta sosialt ansvar i offentlige anskaffelser.

ABSTRACT

Until recently, relatively little research on corporate social responsibility (CSR) has been done in the public sector. Social procurement and fair trade is part of CSR and nearly two out of three Norwegians have an opinion that the public sector has a responsibility to buy goods that are produced under decent conditions. The authorities have also stressed that it is important for the municipalities to include social responsibility in their procurement procedures. Based on a new bill on public procurement, that most likely will be approved within this year, this study attempts to answer the following research question:

“Does the Norwegian municipalities take social responsibility through procurement?”

This study pertains to all the municipalities in Norway and the information was collected using a survey where purchasing managers, councillors or finance managers have answered on behalf of their municipalities.

Through theories that have been proved to be relevant to the given research question, the survey was analysed. These theories are linked to social responsibility and concerns theories like the triple bottom line, stakeholder theory, Carroll's pyramid and new-institutional theory.

The results from the survey state that Norwegian municipalities think that social public procurements is an important area, and that they can improve their social responsibility through procurements. The survey also shows that the vast majority of municipalities in Norway have not come particularly far concerning social responsibility in procurement. Less than half of the respondents have ethical guidelines that apply to the procurements. Even though most respondents agree that these are required in most acquisitions, there are few of them that really follow up on compliance with the requirements. In addition, there are few municipalities that report on the implementation of the guidelines. The findings of the survey show that about one out of ten Norwegian municipalities take social responsibility, and that the new bill may be necessary for municipalities to take social responsibility in public procurement.

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
ABSTRACT.....	III
1 INNLEDNING	1
1.1 Aktualisering og bakgrunn.....	1
1.2 Problemstilling	4
1.2.1 Avgrensning	5
1.3 Oppgavens struktur.....	5
2 TEORETISK RAMMEVERK.....	7
2.1 Organisasjoners samfunnsansvar.....	7
2.1.1 Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser	10
2.2 Den triple bunnlinjen	11
2.3 Carrolls Pyramide	13
2.4 Interessentteori.....	15
2.5 Ny-institusjonell teori.....	17
2.6 Oppsummering teori	20
3 METODE.....	21
3.1 Vitenskapelig ståsted	21
3.2 Forskningsdesign	22
3.2.1 Populasjon og utvalg	23
3.3 Forskningsmetode.....	25
3.3.1 Kvantitativ tilnærming	25
3.3.2 Metodetriangulering	25
3.3.3 Dokumentstudier	26
3.4 Datainnsamling.....	26
3.4.1 Dokumentstudier og utforming av spørreskjema	26
3.4.2 Valg av respondenter	28
3.4.3 Pre-testing av spørreskjema.....	29
3.4.4 Utsending av spørreskjema	29
3.4.5 Ringerunden til kommunene.....	30
3.5 Frafallsanalyse	30

3.5.1	<i>Fordeling av kommuner</i>	32
3.6	Studiens kvalitet	33
3.6.1	<i>Reliabilitet/pålitelighet</i>	34
3.6.2	<i>Validitet/gyldighet</i>	34
3.7	Forskningsetikk	36
4	CASEBESKRIVELSE	37
4.1	Organisering av offentlige anskaffelser	37
4.2	Sosialt ansvar gjennom anskaffelsesprosessen	38
4.2.1	<i>Forankring</i>	38
4.2.2	<i>Planlegging</i>	39
4.2.3	<i>Gjennomføring</i>	39
4.2.4	<i>Oppfølging</i>	40
4.2.5	<i>Rapportering</i>	40
4.3	Anskaffelsesloven	41
4.3.1	<i>Forslag til ny §5 i Lov om offentlige anskaffelser</i>	43
5	PRESENTASJON AV EMPIRI	45
5.1	Forankring	46
5.1.1	<i>Etiske retningslinjer for innkjøp</i>	47
5.1.2	<i>Kompetanse og opplæring</i>	52
5.2	Planleggingsfasen	55
5.3	Gjennomføring	58
5.4	Oppfølging	61
5.5	Rapportering	65
5.6	Oppsummering av funn fra empirien	66
6	ANALYSE	67
6.1	Sosialt ansvar gjennom forankring	67
6.2	Sosialt ansvar gjennom planlegging	70
6.3	Sosialt ansvar ved gjennomføring av anskaffelser	71
6.4	Sosialt ansvar gjennom oppfølging	72
6.5	Sosialt ansvar gjennom rapportering	73
7	KONKLUSJON OG AVSLUTNING	75
7.1	Forslag til videre forskning	77
8	REFERANSELISTE	79

VEDLEGGSLISTE

Vedlegg 1: Epostvedlegg	85
Vedlegg 2: T-test for ett utvalg	86
Vedlegg 3: T-test for to utvalg	86
Vedlegg 4: Fylkesvis inndeling	87
Vedlegg 5: Frekvenstabell (i prosent) for figur 12	88
Vedlegg 6: Frekvenstabell (i prosent) for figur 17	88
Vedlegg 7: Frekvenstabell (i prosent) for figur 22	88
Vedlegg 8: Frekvenstabell (i prosent) for figur 28	88
Vedlegg 9: Frekvenstabell (i prosent) for figur 30	88
Vedlegg 10: Spørreundersøkelsen	89

FIGURLISTE

Figur 1: Den triple bunnlinjen.....	12
Figur 2: Pyramid of Corporate Social Responsibility.....	13
Figur 3: Interessentmodellen.....	16
Figur 4: Hvem har svart på undersøkelsen	24
Figur 5: Kommuner som er med i innkjøpssamarbeid.....	24
Figur 6: Spredning av kommunene etter antall innbyggere.....	32
Figur 7: Fordeling av kommuner etter innbyggertall.....	33
Figur 8: Hvordan ta sosialt ansvar i anskaffelser.....	38
Figur 9: 5-punkts likertskala	45
Figur 10: Viktighet av sosialt ansvar	46
Figur 11: Påvirkning av sosialt ansvar gjennom anskaffelser	46
Figur 12: Om sosialt ansvar	47
Figur 13: Etiske retningslinjer	48
Figur 14: Innholdet i retningslinjene.....	48
Figur 15: År retningslinjene ble vedtatt	49
Figur 16: Hvordan respondenten har blitt kjent med retningslinjene	50
Figur 17: Bruk av de etiske retningslinjene	50
Figur 18: Utfordringer med etisk handel N=86	51
Figur 19: Hvorfor kommunene ikke har etiske retningslinjer	52

Figur 20: Rutiner for opplæring på etisk handel.....	53
Figur 21: Ansatte som har fått opplæring på etisk handel	53
Figur 22: Kjennskap til etisk handel	54
Figur 23: Hjelpemidler kommunene har brukt ved anskaffelser	54
Figur 24: Risiko for brudd	55
Figur 25: Arbeider med konkurransegrunnlag.....	56
Figur 26: Leverandørutvikling.....	57
Figur 27: Hvilke former for leverandørutvikling jobber kommunen med?.....	57
Figur 28: Hvorfor det er viktig å stille etiske krav.....	58
Figur 29: Hvorfor det er viktig å stille etiske krav (med og uten retningslinjer).....	59
Figur 30: Når stiller kommunen krav.....	60
Figur 31: Forlengelse av figur 30.....	60
Figur 32: Kommunikasjon av retningslinjene.....	61
Figur 33: Egenrapporteringsskjema.....	62
Figur 34: Oppfølgingssamtaler	62
Figur 35: Stedlige kontroller	63
Figur 36: Controllerrolle	64
Figur 37: Aktive grep for å redusere risiko.....	64
Figur 38: Rapportering på retningslinjene	65

TABELLISTE

Tabell 1: Oversikt over populasjonen	30
--	----

1 INNLEDNING

1.1 Aktualisering og bakgrunn

Samfunnsansvar som begrep og fagfelt har vokst mye de siste 15-20 årene og tanken om at organisasjoner bør ta samfunnsansvar, også kjent som CSR – Corporate Social Responsibility, har også fått økt oppmerksomhet (Ihlen, 2011). Det har vært mange debatter om hva samfunnsansvar egentlig innebærer og det er fremdeles ikke full enighet om hva det er (Freeman et al., 2010). Det er likevel en rekke temaer som går igjen i hva folk forstår med samfunnsansvar; som miljø, etikk, korrupsjon, menneskerettigheter, filantropi, frivillig arbeid og krav til underleverandører (Ditlev-Simonsen, 2011). Regjeringen legger til grunn en forståelse av samfunnsansvar som innebærer at organisasjoner integrerer sosiale og miljømessige hensyn i sin daglige drift og i forhold til sine interessenter, og at det videre innebærer hva organisasjonene gjør på en frivillig basis utover å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer i (Meld. St. nr 10, 2008).

Innen privat sektor har samfunnsansvar vært et tema de siste 50-70 årene (Carroll, 1999). Sett i lys av miljødelegger, klimaendringer, ressursmangel og vedvarende global fattigdom har forsyningsledelse/verdikjedeledelse i økende grad fått oppmerksomhet (Brammer og Walker, 2011). Innkjøpsfunksjonen i organisasjonene blir bedt om å inkludere bredere organisatoriske mål for bærekraftig utvikling gjennom å inkludere sosiale og miljømessige kriterier gjennom anskaffelsesprosessen. Forskning innen privat sektor har vist at bærekraft i verdikjeden har sine fordeler i form av risikoreduksjon og forbedret ytelse (Brammer og Walker, 2011). Samfunnsansvar for offentlige organisasjoner har derimot ikke fått like mye oppmerksomhet før i de siste årene (Brammer og Walker, 2011, Amann et al., 2014, Ihlen, 2011, Preuss, 2009). En del av det offentlige samfunnsansvaret går ut på å ta sosiale hensyn i anskaffelser (også omtalt som etisk handel), og dette tema har blitt mer og mer aktuelt (Amann et al., 2014).

FNs rammeverk "UN Guiding Principles on Business and Human Rights" stadfester at staten har et næringslivsansvar, blant annet ved at offentlige anskaffelser ikke skjer via leverandører som bryter med menneskerettigheter (Mares, 2011). Nesten to av tre nordmenn mener at det offentlige har et ansvar i å begrense risikoen for at varer som de kjøper inn er produsert under uforsvarlige arbeidsforhold (Difi, 2016c). Dersom det offentlige ikke møter samfunnets krav

om dette kan dette innebære en omdømmerisiko (Difi, 2016c). Omdømme relatert til miljø- og samfunnsansvar er et moment som i høyeste grad også er gjeldende for offentlige sektor (Nordhaug og Olsen, 2010). Innbefattet i begrepet omdømme ligger det også at det offentlige forventes å opptre enhetlig. Det innebærer for eksempel at tolkningen og håndheving av regelverket er likt, både på personnivå og mellom distriktene og regionene. Det er viktig at befolkningen ser synergier mellom politikk, og statlige og kommunale organisasjoners egen innkjøpspraksis (Klima og miljødepartementet, 2007).

Offentlig sektor – staten, fylkeskommunene og kommunene – påvirker miljøet og sosiale forhold både nasjonalt og internasjonalt som forbruker, produsent, byggherre og som eiendomsforvalter (Klima og miljødepartementet, 2007). Offentlig sektor representerer en stor internasjonal etterspørsel og det offentlige Norge kjøper inn varer og tjenester for omtrent 461 milliarder kroner i året (Statistisk Sentralbyrå, 2015). Offentlige anskaffelser har dermed et potensiale til å påvirke markeder ved for eksempel å være mer miljøvennlig eller sosialt ansvarlig, samt skape innovasjon i produkter og tjenester (Amann et al., 2014, Walker og Brammer, 2009). Når det stilles konkrete krav til miljø og etiske/sosiale hensyn i innkjøpsprosessen, vil organisasjoner som leverer slike standarder, lettere vinne frem i konkurransen på like vilkår.

Ved innkjøp er offentlige organisasjoner bundet av både nasjonal og internasjonal lov om offentlige anskaffelser, som begrenser handlingsrommet i ulike situasjoner (Anskaffelsesloven, 1999). Anskaffelsesregelverket har i dag ingen bestemmelser som direkte pålegger offentlige organisasjoner i å ta sosiale hensyn i sine anskaffelsesprosesser (Difi, 2016b). Arbeidet med sosialt ansvar er altså i dag noe det offentlige må ta tak i på frivillig basis (IEH, Udatert-a). Gjennom flere stortingsmeldinger (Meld. St. nr 10, 2008, Meld. St. nr 36, 2009, Meld. St. nr 13, 2011) kommuniserer staten likevel at de ønsker at det offentlige bidrar som et godt eksempel og tar sosialt ansvar i offentlige anskaffelser. Det understrekes også i Sundvolderklæringen at nåværende regjering ønsker å bygge sin politikk på sosialt ansvar og internasjonal solidaritet (Statsministerens kontor, 2013). Det er altså ikke mangler på føringer i forhold til det å ta sosialt ansvar for det offentlige Norge.

Avsløringer viser likevel at useriøse aktører tildeles kontrakter selv om dette går ut over andre mennesker, rett og slett fordi priskomponenten tillegges stor vekt i tildelingen av kontrakter (IEH, udatert-b). En undersøkelse gjort av Framtiden i våre hender viser at norske kommuner

ikke har kommet særlig langt i arbeidet med etisk handel (Steindal, 2012). Mye av dette er begrunnet i liten kunnskap om regelverket og at det er tidkrevende og kostbart å gå ut over regelverket (Steindal, 2012). Manglende etisk bevissthet hos offentlige innkjøpere kan resultere i at arbeidslivskriminalitet og miljøkriminalitet får grobunn, og undergraver de aktørene som prøver å ta sosialt ansvar i arbeidslivet (Prop. 51 L, 2016). Det er ikke rettferdig konkurranse når organisasjoner vinner frem i anbudskonkurranser ved å foreta ulovlig avfallsdeponering, benytte ulovlige råvarer, ikke etterleve regelverk for helse, miljø og sikkerhet, eller ikke opprettholde internasjonale krav til arbeidsrettigheter osv. (Klima og miljødepartementet, 2007).

Våren 2015 ble det sendt inn et forslag til endring av anskaffelsesloven om å også inkludere sosiale og samfunnsspørsmål ved offentlige anskaffelser. Nærings og fiskeridepartementet tar sikte på at den nye loven, samt tre nye forskrifter, skal tre i kraft i løpet av 2016 (Kommunesektorens organisasjon, 2016). Det er foreslått en endring i loven til en ny § 5 – miljø, menneskerettigheter og andre samfunnshensyn, og her framgår et blant annet ”oppdragsgiverne skal ha etablert egnede rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser, der det er en risiko for brudd på slike rettigheter” (Prop. 51 L, 2016, s. 51). Dette vil sette føringer på hvordan anskaffelser kan foretas når lovforslaget trår i kraft.

Før det nye lovforslaget trer i kraft er det de gamle reglene som gjelder, og utfra dette regelverket vil sosialt ansvar være noe som kommunene må utøve på frivillig basis. Sosialt ansvar eller etisk handel for offentlige organisasjoner er i dag å stille krav til sine leverandører om at de at arbeidstakere som har vært involvert i produksjonen av varene og tjenestene man kjøper, har anstendige arbeidsforhold og arbeidsvilkår (Utenriksdepartementet, 2014). Videre blir sosialt ansvar at selskapene man kjøper inn varer fra opererer i tråd med menneskerettighetene og gjeldende internasjonale og nasjonale miljøkrav og miljøstandarder (Utenriksdepartementet, 2014).

Etisk handel og sosialt ansvar er et aktuelt tema spesielt med tanke på det nye lovforslaget. Ved å stille etiske krav ved offentlige anskaffelser, kan regjeringen lede an i kampen om arbeidernes rettigheter i lavkostland (Iversen og Bolseth, 2014). Offentlig sektor kan gjennom sin markedsmakt påvirke viktige samfunnsinteresser i ønsket retning (Prop. 51 L, 2016).

1.2 Problemstilling

Samfunnsansvar i offentlig anskaffelser er lite studert (Amann et al., 2014, Brammer og Walker, 2011, Preuss, 2009). Samtidig er dette noe mange nordmenn har en forventning om at det offentlige skal gjøre (IEH, udatert-b). Sosialt ansvar er svært dagsaktuelt da det nye lovforslaget er forventet å tre i kraft i løpet av året. Gjennom anskaffelser kan norske kommuner stille ulike krav til sine leverandører. Et av disse kravene er sosialt ansvar, og i min studie ønsker jeg å undersøke om norske kommuner i dag tar sosialt ansvar i sine anskaffelser. Har de etiske retningslinjer som skal være grunnleggende for anskaffelsene? Er sosialt ansvar noe kommunene kjenner til og arbeider med? Stiller de krav når de kjøper inn varer? Og følges disse kravene opp? Dette er spørsmål jeg finner både aktuelt og spennende å se nærmere på.

Problemstillingen min er:

Tar kommunene sosialt ansvar i sine anskaffelser?

Det sosiale ansvaret, som er en del av samfunnsansvaret i tillegg til miljø og økonomi, omhandler hvordan organisasjonen forvalter sine relasjoner til arbeidstakere og andre mennesker eller organisasjoner som berøres av eller påvirker organisasjonen (Regjeringen.no, 2016). Sosialt ansvar omtales ofte som etisk handel og handler om det arbeidet organisasjoner gjør for å bidra til at varer de kjøper inn er laget i tråd med internasjonalt anerkjente standarder for arbeidsforhold og miljøhensyn (IEH, Udatert-a). Offentlige anskaffelser gjelder anskaffelser av varer og tjenester, og bygge og anleggsarbeid som foretas av statlige, kommunale, fylkeskommunale og offentlig rettslige organer (Anskaffelsesloven, 1999).

Et begrep som ofte blir brukt i forbindelse med sosialt ansvar i offentlige anskaffelser er sosialt bærekraftige offentlige anskaffelser (Social Sustainable Public Procurement) og defineres som anskaffelser som tar hensyn til samfunnsmessige hensyn, samtidig som man tar hensyn til lover, regler og direktiver (European Commission, 2010). Disse hensynene kan for eksempel være: jobbmuligheter, anstendig arbeid overholdelse av sosiale og faglige rettigheter, sosial inkludering, likestilling, ta hensyn til bærekraftskriterier, inkludert etisk handel og bredere frivillig etterlevelse av samfunnsansvar (European Commission, 2010).

1.2.1 Avgrensning

Samfunnsansvar er et vidt begrep og det er mange områder som går inn under denne store paraplyen. På grunn av et omfattende tema ble jeg nødt til å avgrense oppgaven.

Samfunnsansvar deles ofte inn i tre deler; økonomisk, miljømessig og sosialt. Jeg har i denne oppgaven valgt å se på det sosiale ansvaret, nærmere bestemt sosialt ansvar i offentlige anskaffelser (også omtalt som etisk handel). Både det økonomiske og det miljømessige hensynet er utelatt fra denne oppgaven. Innenfor offentlig sektor har jeg valgt å avgrense studien til Norges kommuner.

1.3 Oppgavens struktur

I *Kapittel 1* presenteres min problemstilling. Jeg har også beskrevet hvorfor denne er aktuell, og gjort avgrensninger. *Kapittel 2* er teorikapittelet. Dette utgjør det teoretiske rammeverket for oppgaven og starter med å utdype begrepet samfunnsansvar og hva det innebærer for offentlig sektor. Videre tar jeg utgangspunkt i teoriene den triple bunnlinjen, Carrolls pyramide, Interessentteori og ny-institusjonell teori. Metodekapittelet utgjør *kapittel 3* og her forklarer jeg nærmere om hva som er blitt gjort, og hvorfor jeg har tatt de avgjørelsene som er tatt. I dette kapittelet blir også studiens reliabilitet og validitet diskutert. *Kapittel 4* utgjør en casebeskrivelse og gir et overblikk over hvordan kommunene er organisert Det blir også introdusert en del om etisk handel / sosialt ansvar i offentlige anskaffelser og hvordan sosialt ansvarlige anskaffelser kan gjennomføres. Helt til slutt i dette kapittelet gir jeg en kort oversikt over anskaffelsesregelverket samt det nye lovforslaget. I *kapittel 5* presenteres empirien som er samlet inn, altså funnene fra spørreundersøkelsen. *Kapittel 6* utgjør analysedelen hvor jeg diskuterer studiens funn i lys av de teoriene som er valgt. *Kapittel 7* er et avslutningskapittel hvor jeg oppsummerer og konkluderer de funnene jeg har gjort i oppgaven for å svare på problemstillingen min. Til slutt i dette kapittelet er det også et avsnitt om forslag til videre forskning.

2 TEORETISK RAMMEVERK

I dette kapitlet vil jeg presentere mine teoretiske tilnærminger til problemstillingen. Først i teorikapitlet vil jeg redegjøre for hva samfunnsansvar er og hvordan sosialt ansvar kan gjøres i anskaffelser. Videre har jeg introdusert den triple bunnlinjen hvor den økonomiske bunnlinjen blir sett i relasjon til både en miljømessig og en sosial bunnlinje. Jeg har også sett på Carrolls Pyramide som ser på fire perspektiver av en organisasjons samfunnsansvar samt interessentteorien som går ut på at organisasjoner er en del av et nettverk med flere interessenter som må tas hensyn til. Til slutt har jeg sett på ny-institusjonell teori som kan være en forklaring til hvorfor kommunene velger å innføre sosialt ansvar og om dette er institusjonalisert i organisasjonen eller ikke.

2.1 Organisasjoners samfunnsansvar

Samfunnsansvar har en flere hundre års lang historie, men som Carroll (1999) påpeker er forskningen på området primært fra det 20. Århundre. Boken ”Social Responsibilities of the Businessman” utgitt av Howard R. Bowen (1953) kan sies å være starten på den moderne CSR (Carroll, 1999). Bowen (1953) mente at bedriften hadde forpliktelser til samfunnet og at dette knyttet seg til hva som var ønskelig i forhold til de mål og verdiene som var i samfunnet. I 1960 bidro Davis (1960) til å videreføre begrepet ved å påpeke at sosialt ansvarlige forretningsbeslutninger vil gi økonomisk fortjeneste på lang sikt, og på den måten gi eierne og samfunnet gevinst. Man måtte se mulighetene utenfor bare profittmaksimering. Dette synet på samfunnsansvar ble ikke særlig utbredt blant teoretikere før på 1970- og 1980-tallet (Carroll, 1999). Samfunnsansvarsbølgen som spredte seg fikk en del oppmerksomhet og ideen om at det kunne påløpe kostnader som ikke direkte var målbare i avkastning senere ble møtt med motstand fra flere hold (Carroll, 1999).

Den amerikanske økonomen Milton Friedman blir regnet som den fremste kritikeren av samfunnsansvar. Friedman (1970) argumenterte for at samfunnsansvar var en byrde for aksjonærene. Han mente at bedriftens hovedoppgave var å maksimere aksjonærenes avkastning. Næringslivet skal, i følge Friedman (1970), først og fremst ha en økonomisk funksjon, og det å donere eller gi bort penger til veldedige organisasjoner innebar at man «stjal» fra aksjonærene. Friedmans syn er senere blitt bedre kjent som ”aksjonærperspektivet” (Ihlen, 2011).

Etter Friedmans uttalelser har det kommet mange argumenter for at ledere ikke bare bør interessere seg for lønnsomhet, men også for etikk og samfunnsansvar (Carson, 2015). Et viktig bidrag til diskusjonen rundt CSR kom fra Comitee for Economic Development (CED) i artikkelen *Social Responsibilities of Business Corporations* fra 1971 (Carroll, 1999). CED poengterte at den sosiale kontrakten mellom bedrifter og samfunnet var i ferd med å endres i en betydelig og viktig retning (Carroll, 1999). I 1979 introduserte Carroll en tredimensjonal modell (Carols pyramide) som gjennom 80-tallet ble mer og mer akseptert av andre forskere (Lee, 2008). Det ble gjennom dette tiåret gjort forsøk på å teoretisere begrepet samfunnsansvar, heller enn å definere det (Lee, 2008).

Et viktig skille i debatten kom på 1990-tallet da Freeman introduserte interesseperspektivet (Carroll, 1999). En leders oppgave kan like gjerne ses på som å balansere kravene fra mange ulike interessenter og ikke bare aksjonærene, slik at ingen vinner på bekostning av andres interesser (Nyeng, 2011). Mot slutten av 1990 tallet ble ideen om CSR nesten tatt for gitt at man måtte gjøre og temaet ble fremmet hos alt fra regjeringer og selskaper til frivillige organisasjoner og den enkelte forbruker (Lee, 2008). Flere store organisasjoner som Verdensbanken, FN og den internasjonale arbeiderorganisasjonen, ILO, fremmet at samfunnsansvar var et viktig tema. Disse organisasjonene etablerte retningslinjer og opprettet egne avdelinger, eller hadde egne ansatte, som jobbet med å fremme samfunnsansvar.

Over et halvt århundre med debatt om hva samfunnsansvar egentlig innebærer er det fremdeles ikke full enighet om hva det er (Freeman et al., 2010). Det er mange ideer, konsepter og teknikker som har blitt utviklet under den store samfunnsansvarsparaplyen de siste 60 årene, inkludert corporate social performance, corporate social responsiveness, corporate citizenship, corporate governance, corporate accountability, sustainability, triple bottom line, og corporate social entrepreneurship (Freeman et al., 2010, s. 235). Alle disse begrepene har til felles at de forsøker å utvide forpliktelsene til organisasjonene til å omfatte mer enn økonomiske hensyn.

Archie B. Carroll er kanskje den mest siterte forskeren innenfor samfunnsansvarsfeltet (Ihlen, 2011). Carroll definerer samfunnsansvar på følgende måte:

”The social responsibility of businesses encompasses the economic, legal, ethical and discretionary [later referred to as philanthropic] expectations that society has of an organization” (Carroll, 1999, s. 283, Carroll, 1979, s. 500). Styrken ved denne definisjonene

er at den får frem at innholdet i begrepet organisasjoners samfunnsansvar ikke kan bestemmes en gang for alle, men endres med samfunnets forventninger. Dette er også trolig den mest siterte definisjonen av samfunnsansvar (Ihlen, 2011).

Det økonomiske ansvaret er grunnleggende for videre drift av en organisasjon, og det juridiske ansvaret er pålagt (Carroll, 1991). Det etiske ansvaret er noe man er forventet å gjøre, omtalt som plikten til å gjøre det som er rett og rettferdig, og for å unngå eller minimere ødeleggelser for interessenter (ansatte, forbrukere, miljø og andre) (Carroll, 1991). Det filantropiske ansvaret skiller seg fra de andre ved at det er mer skjønnsmessig og frivillig (Carroll, 1991).

I stortingsmeldingen om samfunnsansvar legger regjeringen til grunn en forståelse av samfunnsansvar som innebærer at *”bedrifter integrerer sosiale og miljømessige hensyn i sin daglige drift og i forhold til sine interessenter. Samfunnsansvar innebærer hva bedriftene gjør på frivillig basis ut over å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer”* (Meld. St. nr 10, 2008, s. 7). Utfordringen ligger ikke i at det er vanskelig å definere, men heller at det er vanskelig å skjønne hvordan samfunnsansvar er forstått i en bestemt sammenheng og hvordan man skal ta hensyn til dette i sin organisasjon (Dahlsrud, 2008). En definisjon av samfunnsansvar vil dermed avhenge av hvilken organisasjon det er snakk om og hva slags bransje organisasjonen opererer i (Ditlev-Simonsen, 2011). For bedrifter som har ansatte i u-land kan fokuset være på arbeidsmiljø og menneskerettigheter, mens for forurensende bedrifter kan fokuset være på miljø (Ditlev-Simonsen, 2011). Mange vil oppfatte offentlige organisasjoner samfunnsansvar som så selvfølgelig at det ikke bør stilles spørsmål ved det. Bakgrunnen for dette er at offentlige organisasjoner finansieres av fellesskapet (Carson, 2015). Det norske folk forventer at det offentlige tar sosialt ansvar når de gjør anskaffelser (IEH, udatert-b). Dette innebærer at det offentlige må stille krav til sine leverandører og underleverandører om at varene de kjøper inn er produsert under anstendige forhold.

2.1.1 Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser

Difi valgte i 2011 å introdusere et nytt begrep for å dekke alle krav som offentlige innkjøpere kan stille når det gjelder etisk handel (Pedersen, 2011). Tidligere ble etisk handel brukt som begrep, men på grunn av mye forvirring i forbindelse med at etisk handel ble blandet med etikk og organisasjonens interne retningslinjer om korrupsjon og lignende ble sosialt ansvar innført som begrep (Pedersen, 2011). Difi omtaler sosialt ansvar som å ivareta grunnleggende menneskerettigheter og arbeidsvilkår i leverandørkjeden (Pedersen, 2011).

På bakgrunn av det store økonomiske omfanget av offentlige anskaffelser har offentlige anskaffelser en mulighet til å påvirke markedet i form av produksjon og forbrukstrender (Amann et al., 2014). Fokuset har den siste tiden vært på måter offentlige anskaffelser kan bli brukt som et verktøy for å oppnå bestemte mål som for eksempel bærekraftighet, innovasjon og regional økonomisk vekst (Amann et al., 2014).

For at en offentlig organisasjon skal ha mulighet til å effektivt implementere sosiale anskaffelser, er det nødvendig å forstå begrepet og kjenne til politikken på området (Brammer og Walker, 2011). Det å etablere retningslinjer som gir et rammeverk å arbeide ut ifra kan være til god hjelp (IEH, 2010). Nordhaug og Olsen (2010) hevder at betydningen av at etiske retningslinjer eller programmer blir fulgt opp innad i organisasjonen ikke kan overvurderes. Dette innebærer at selskapet følger opp sin praksis i alle ledd, dersom man ønsker å unngå å bli anklaget for ansvarsfraskrivelse (Nordhaug og Olsen, 2010). Oppfølging av krav kan også bidra til å skape troverdighet (Nordhaug og Olsen, 2010).

Organisasjoner trenger ferdigheter, kompetanse og verktøy som er nødvendig for å gjøre sosiale anskaffelser mulig (Brammer og Walker, 2011). Kjennskap til regelverket og hva det kan stilles krav til, er essensielt i forhold til om det blir stilt sosiale krav i anskaffelser eller ikke (Brammer og Walker, 2011, Walker og Brammer, 2009). Tidligere studier har kommet fram til at innkjøpere er usikker på hvordan en skal implementere etiske og sosiale krav i sine innkjøp (Cooper et al., 2000, Maignan et al., 2002, Brammer og Walker, 2011).

Undersøkelser har også vist at de offentlige innkjøperne er uerfarne i å integrere sosialt ansvarlige mål i anbudsprosedyrer (Amann et al., 2014).

Det at det er tilrettelagt for insentiver og støtte fra ledelsen er også viktig (Brammer og Walker, 2011). Dette handler i stor grad om hvilken organisasjonskultur og i hvilken grad

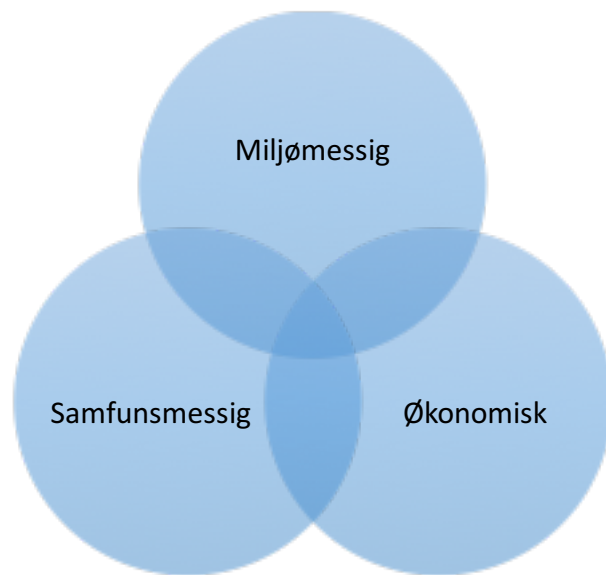
bærekraftig handel er implementert i organisasjonen. Herunder i hvilken grad sosiale anskaffelser har støtte fra ledelsen (ledelsesforankring) og hvilke prosesser og (strukturer) dette støtter (Brammer og Walker, 2011). Hvis ledere er støttende for bærekraftighet og inkluderer sosiale krav i planleggingen, strategien og målsetningen, vil innkjøpsavdelingen eller ansatte som arbeider med innkjøp ta inn over seg viktigheten av sosialt ansvar og implementere det i sitt arbeid (Brammer og Walker, 2011).

Forskning (Brammer og Walker, 2011) viser at det er flere utfordringer ved å implementere samfunnsansvar i offentlige innkjøp. Det største hinderet for å inkludere sosiale krav ved anskaffelser er bekymringen over at det koster mer, og ettersom offentlige organisasjoner skal være kostnadseffektive, er det mange som vegrer seg for å ta i bruk sosiale krav i anskaffelser (Brammer og Walker, 2011). Offentlig sektor er utsatt for stramme budsjettbegrensninger og under konstant press for kostnadseffektivitet, og dersom man da er i den oppfatning av at det koster mer å stille sosiale krav ved anskaffelser, er dette noe mange vil kvie seg for å gjøre (Brammer og Walker, 2011). Statlig politikk og lovgivning er også faktorer som påvirker sosiale krav ved anskaffelser (Brammer og Walker, 2011).

Økonomisk teori har lenge fokusert på profittmaksimering, men har de siste årene utviklet seg til å også omfatte andre forpliktelser, for eksempel miljø og samfunn. Et konsept som har fått mye oppmerksomhet er den triple bunnlinjen, som blir presenter i neste delkapittel.

2.2 Den triple bunnlinjen

Begrepet bærekraftig utvikling har tradisjonelt blitt brukt om naturen og bruken av fornybar og ikke-fornybare ressurser, altså miljøspørsmål (Carson, 2015). Likevel har begrepet fra starten dreid seg om å balansere hensyn til miljø med hensyn til mennesker og økonomi (Carson, 2015). Som et begrep på at organisasjoner må ta mer samfunnsansvar introduserte Elkington (1998) ”Den triple bunnlinjen” (TBL). Tanken om en tredelt bunnlinje innebærer at en organisasjon har forpliktelser utover det økonomiske. Den tredelte bunnlinje er et økonomistyringsverktøy som omfatter tre dimensjoner av prestasjoner: sosiale, miljømessige og finansielle (Slaper og Hall, 2011). En kan også omtale TBL som de tre P-er: people, planet, profitt (Slaper og Hall, 2011). Grafisk kan den triple bunnlinje framstilles som under. Figuren er inspirert av Carter og Jennings (2004).

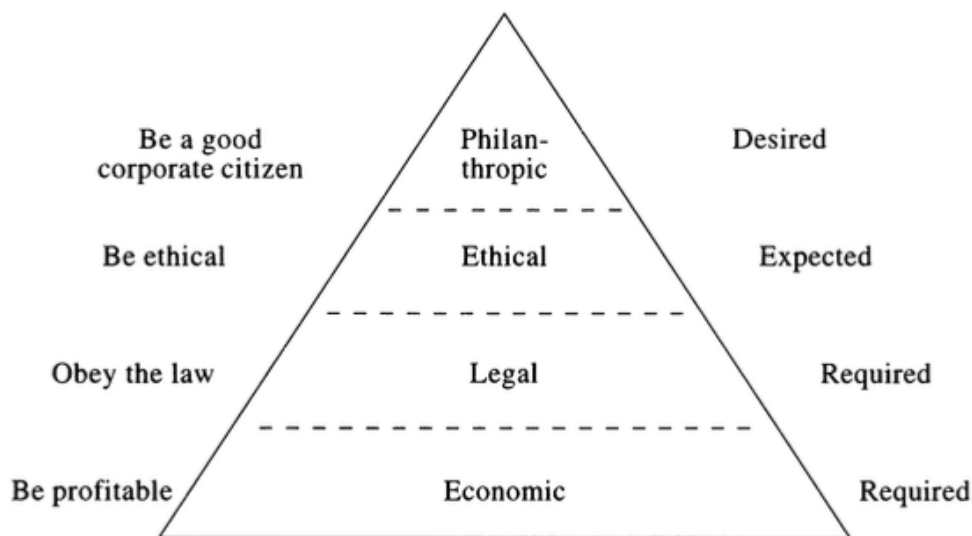
Figur 1: Den triple bunnlinjen

Den økonomiske bunnlinjen gjelder når en organisasjon skal gå med overskudd og sikre profitt til eierne (Carson, 2015). Den miljømessige bunnlinjen går ut på at en organisasjon skal unngå miljødeleggende utslipp til vann, land eller luft som kan true klima eller andre sider ved levevilkårene på jorda (Carson, 2015). Den sosiale (eller samfunnsmessige) bunnlinjen inkluderer ofte hensynet til de ansatte og skal bidra til sosial rettferdighet utenfor organisasjonen selv (Carson, 2015). De tre bunnlinjene er ikke utelukkende, men kan også omfatte tema som gjelder for flere av bunnlinjene, for eksempel kan en organisasjons ansvar for å unngå korrupsjon, ulovlig prissamarbeid og det å betale skatt til fellesskapet inngå som viktige deler både under den økonomiske og den sosiale bunnlinjen (Carson, 2015).

Utfordringen er ikke å definere den triple bunnlinjen, men å konkretisere den slik at organisasjoner kan måles på den (Slaper og Hall, 2011). Profitt er målt i kroner og øre, men hvordan skal man måle sosiale og miljøaspekter? Enkelte ønsker at man skal sette en pris eller en kroneverdi på sosiale og miljøaspektene slik som det økonomiske aspektet (Slaper og Hall, 2011). Det er likevel mange som er kritiske til å sette en monetær verdi på menneskerettigheter, truede arter og tapt regnskog (Slaper og Hall, 2011). Selv om det kan være vanskelig å konkretisere den triple bunnlinjen til målbare faktorer, gir den organisasjoner muligheter til å evaluere konsekvensene av sine beslutninger i et langsiktig perspektiv (Slaper og Hall, 2011).

2.3 Carrolls Pyramide

At organisasjoner har et ansvar er de fleste enige om, men det går et skille mellom de som mener at organisasjonen kun har et ansvar knyttet til profitt (aksjonærperspektiv) og de som mener at ansvaret også knyttes til andre interessenter (interessentteori) (Ihlen, 2011). Carroll (1999) er en av dem som har argumentert for at bedrifter og organisasjoner må påta seg et utvidet ansvar utover profitt. Carrolls tredimensjonale teoretiske modell (Carroll, 1979) regnes ofte som forløperen til pyramiden som han introduserte i 1991. I modellen identifiserer Carroll (1991) fire områder for organisasjoners samfunnsansvar: det økonomiske, det juridiske, det etiske og det filantropiske. Carroll plasserte disse fire sfærene i en pyramide, med den økonomiske delen på bunn og den filantropiske på topp (Carroll, 1991). Figuren under skisserer denne figuren og er hentet fra (Schwartz og Carroll, 2003, s. 504).

Figur 2: Pyramid of Corporate Social Responsibility

En organisasjon må være økonomisk lønnsom for å i den i det hele tatt skal overleve (Carson, 2015). I følge Carroll (1991) er en grunnleggende del av det å ta samfunnsansvar å bidra til at tilgjengelige ressurser blir utnyttet mest mulig effektivt. Innenfor "mainstream" økonomisk teori er det forutsatt at profittmaksimering er det viktigste insentivet for å oppnå best mulig effektivitet (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Likevel finnes det mange grunner til at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom det som gir mest profitt/overskudd og det som er bidrar til fellesskapets beste (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Heller ikke at det som er mest lønnsomt på kort sikt, vil være det beste for de langsiktige interessene (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004)

Videre er organisasjoner ansvarlig for å overholde juridiske lover og bestemmelser (Carroll, 1991). Samfunnet forventer at organisasjonene opererer innenfor samfunnets juridiske rammer (Carroll, 1991). I et internasjonalt perspektiv finnes det avtaler og lover på samfunnsansvar. For organisasjoner som opererer utenfor Norges grenser er FNs menneskerettighetserklæring sentral når det kommer til sosialt ansvar (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Selv om det er myndighetene i vertslandet som primært er forpliktet til å sikre at økonomisk engasjement ikke bryter med menneskerettighetene, pålegger det også organisasjonen i hjemlandet et sekundært ansvar (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Det har dessverre vist seg at lover og regler ikke alltid blir fulgt opp gjennom leverandørkjeden (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004, Difi, 2016c).

Selv om det økonomiske og det juridiske samfunnsansvaret også uttrykker etiske normer om rettferdighet, vil det etiske ansvaret omfavne de aktiviteter og praksiser som er forventet av samfunnet utover det lovpålagte (Carroll, 1991). Det etiske ansvaret uttrykker standarder, normer eller forventninger som forbrukere, ansatte, aksjonærer og samfunnet ellers anser som rettferdig (Carroll, 1991). I følge Carroll (1991) er det å overholde samfunnets etiske normer en nødvendighet for å overleve på sikt. Dette området går ut på at organisasjoner må opptre etisk for å oppnå legitimitet i markedet (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Wood (1991) poengterer i denne sammenheng at organisasjonene ikke er etisk ansvarlige for å løse alle typer sosiale problemer, men at organisasjoner først og fremst bør være oppmerksom på eventuelle negative bivirkninger som oppstår på grunn av deres aktivitet. Etisk ansvar er på sin side ofte dårlig definert og kontinuerlig under debatt om hva som er legitimt å fokusere på og er derfor vanskelig for organisasjoner å håndtere (Carroll, 1991). Som regel er det slik at etiske verdier og normer i et samfunn ofte avviker fra juridiske lover og regler (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Grunnen til dette er at det ofte er etiske endringer i en kultur som ofte går foran og er grunnlaget for endringer i de juridiske lovene og bestemmelsene (Carroll, 1991).

Den øverste delen av pyramiden er den eneste delen som er basert på frivillighet (Carson, 2015). Dette går ut på at organisasjonen er en god samfunnsborger, hvor organisasjonen forventes å bidra med finansielle og menneskelige ressurser til fellesskapet (Carroll, 1991). Selv om samfunnet synes godt om organisasjoner som bidrar til humanitære saker, anser de ikke organisasjonen for uetisk om de ikke gjør det (Carroll, 1991). Carroll (1991) sier selv at det å skille mellom etisk og filantropisk ansvar er viktig fordi noen organisasjoner mener at de

er etiske om de kun tar filantropisk ansvar. Han fortsetter med å forklare at samfunnsansvar ikke er avgrenset til filantropisk ansvar men at filantropisk ansvar er en del av det å ta samfunnsansvar (Carroll, 1991).

For å oppsummere kan vi si at forskningen på feltet samfunnsansvar viser at ved å ta ansvar på de fire områdene i tillegg til å oppfylle interessentenes krav, samtidig bidrar til å skape en bærekraftig kultur (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Dette forsterker Wood (1991) ved å påpeke at den grunnleggende ideen med samfunnsansvar er å se på organisasjoner og samfunnet ellers (interessentene) som sammenvevd heller enn to distinkte enheter.

2.4 Interessentteori

Sentralt i arbeidet med samfunnsansvar er organisasjonens forhold til og dialog med sine interessenter (Regjeringen.no, 2016). Freeman (1984) argumenterer for at man også må se organisasjonen i relasjon til andre interessenter, ikke bare eierne, og at alle interessentene er viktige for organisasjonens overlevelse. Freeman (1984) regnes ofte som opphavsmannen til interessentteorien, og hans synspunkter står i sterk kontrast til Friedman (1970) sin mening om at organisasjoner kun er til for å maksimere eiernes profitt.

Med et utgangspunkt om at en organisasjon skal styres ut fra et samlet hensyn til de som har en interesse i organisasjonen, blir det viktig å avklare hvilke grupper dette er (Carson, 2015). Freeman (1984, s. 46) definerer interessenter som: *"any group or individual who can affect, or is affected by the achievement of the organizations objectives"*. Definisjonen av interessenter er ganske vid, men det skilles normalt mellom primære og sekundære interessenter (Carson, 2015).

Primære interessenter er interessenter som er nødvendig for at organisasjonen skal fortsette sin drift (Clarkson, 1995). De primære interessentene er som regel aksjonærer og investorer, ansatte, kunder og leverandører og lokalsamfunn (Clarkson, 1995). Det er som regel høy grad av gjensidig avhengighet mellom organisasjonen og de primære interessentene. Videre er de sekundære interessentene for eksempel frivillige organisasjoner, media, eller aktivister som har mer indirekte interesser i organisasjonen, men som organisasjonen også må ta hensyn til i enkelte situasjoner og sammenhenger (Carson, 2015). Dette er grupper som ikke direkte er

avgjørende for organisasjonens overlevelse, men som likevel kan påvirke eller bli påvirket av organisasjonen (Clarkson, 1995). Figuren under er inspirert av Midttun (2008).

Figur 3: Interessentmodellen

Freeman (1984) argumenterer for at det å ta hensyn til interessentenes og deres meninger vil gjøre organisasjonen mer bærekraftig på sikt enn om man bare fokuserer på profitt. Clarkson (1995) forklarer dette som at organisasjonen kan ses som et nettverk av dens primære interessenter, hvor alle interessentene har ulike rettigheter, mål, forventninger og ansvar. Organisasjonens evne til å overleve bygger på organisasjonens evne til å skape fornøyde interessenter slik at ingen av dem vil ut av dette nettverket, (Clarkson, 1995).

Freeman et al. (2010) argumenterer for at interessenteorien kan og bør bli brukt som en sentral del i diskusjonen rundt CSR og hvordan interessenteorien kan gi et bidrag til utviklingen av CSR, spesielt ved at den integrerer etikk i organisasjonens handel og verdiskapning. Interessenteorien integrerer altså finansielle og sosiale betraktninger. Freeman et al. (2010) ser på CSR med en ny tilnærming, nemlig ideen om organisasjonens interessentansvar. Denne handler om å se organisasjoner og samfunnet som sammenkoblet, og går ut på å håndtere alle organisasjonens interessenter som en av de viktigste oppgavene for suksess (Freeman et al., 2010). Interessenteorien kan hjelpe organisasjoner med å konkretisere deres relasjoner til interessenter og hvorfor disse er viktige for organisasjonen (Freeman et al., 2010).

Mye av litteratur og forskning knyttet til interessenteorien fokuserer på private organisasjoner, men interessenteori gjør seg også godt gjeldende for offentlige organisasjoner (Bryson, 2004, Freeman et al., 2010). Det å ta hensyn til og være oppmerksom på interessentene er viktig for offentlige organisasjoner fordi deres inntekter og handlingsrom avhenger av at det interessentene antar som viktig, blir ivaretatt (Bryson, 2004). Beslutninger som blir tatt i offentlige organisasjoner vil kunne påvirke individer eller grupper på samme måte som i private organisasjoner. Dersom sentrale interessenter ikke er fornøyd med måten organisasjonen drives på, kan man forvente at det kommer til å skje endringer (Bryson, 2004). Dette kan for eksempel være kutt i budsjett eller bevilgninger, valgte eller oppnevnte ansatte kan miste jobben og det kan bli vanskelig å innføre nye tiltak (Bryson, 2004).

2.5 Ny-institusjonell teori

Ny-institusjonell teori bygger på at organisasjoner befinner seg i institusjonelle omgivelser, hvor de konfronteres med sosialt skapte normer for hvordan de bør være utformet (Christensen et al., 2015). Teorien omhandler dynamikken mellom ulike deler i organisasjonen: eiere, ledere, ansatte, mål, verdier, kultur, økonomi, ytre forhold, makt, trender, ideer, og om hvordan nye ideer lanseres og implementeres (Christensen et al., 2015). Formelle organisasjoner er generelt forstått å være systemer for koordinerte og styrte aktiviteter som oppstår når arbeidet er forankret i komplekse nettverk av tekniske relasjoner og utvekslinger (Meyer og Rowan, 1977). Men i det moderne samfunn oppstår formelle organisasjonskulturer ofte i svært institusjonaliserte sammenhenger (Meyer og Rowan, 1977). Dette innebærer at organisasjonskulturer ofte springer ut ifra trender og myter om hva som er rasjonelt selv om det ikke trenger å være det (Meyer og Rowan, 1977).

Organisasjoners overlevelse ligger ikke kun i deres evne til å produsere effektivt. De er også avhengige av å ha legitimitet i omgivelsene (Meyer og Rowan, 1977). For å oppnå legitimitet må organisasjoner tilpasse seg, og forsøke å implementere de til enhver tid rådende trendene om organisasjonsarbeid som er institusjonalisert i samfunnet (Meyer og Rowan, 1977). Sentralt i det ny-institusjonelle perspektivet er altså organisasjonens forhold til omgivelsene. Det blir hevdet av forskere at organisasjoner er institusjonaliserte, altså at omgivelsene på den ene siden og hva man er vant med å gjøre på den andre siden, påvirker hva som gjøres i organisasjonen (Eriksson-Zetterquist et al., 2014).

For å oppnå aksept i omgivelsene må organisasjoner derfor demonstrere ”at man lever opp til fundamentale og gjerne vestlige- modernitetsformer om kontinuerlig framskritt, fornyelse og rasjonalitet” (Christensen et al., 2015, s. 76). Dette kommer gjerne til uttrykk gjennom generelle og tidsriktige ideer, og mytene blir moter som følges av offentlige organisasjoner (Christensen et al., 2015).

Når det er samsvar mellom lover, regler, visjon, og de uformelle verdiene og normene, altså organisasjonskulturen, så skapes det en god praksis og en solid organisasjon (Meyer og Rowan, 1977). Vi snakker da om kobling eller integrering mellom det som blir sagt og gjort. Integrerte strukturer påvirker hverdagslige beslutninger og handlinger gjennom at menneskene i organisasjonen har tillitt til at dette er viktig og at de vektlegger dette ved avgjørelser (Weaver et al., 1999). En organisasjon som har fått til en integrering av institusjonelle normer har også større sannsynlighet for at dette bygges opp av andre retningslinjer eller avdelinger og blir en verdsatt del av organisasjonen (Weaver et al., 1999). I forbindelse med etikk og sosialt ansvar viser det seg at de som har fått til å integrere arbeidet med sosialt ansvar gjennom organisasjonen har klart å koble dette til kjerneaktiviteten i organisasjonen (Weaver et al., 1999). Det at ledelsen i organisasjonen ser på sosialt ansvar som viktig og at dette er forankret i ledelsen vil føre til at ledelsen kommuniserer viktigheten av sosialt ansvar ut i organisasjonen. Det å f.eks. inkludere arbeid med sosial ansvarlighet i belønningssystemet virker å ha god effekt på å få dette integrert i organisasjonen (Weaver et al., 1999).

Selv om kanskje idealet er at det er samsvar mellom det som blir sagt og det som blir gjort, er det likevel ikke alle retningslinjer eller prinsipper som blir integrert i organisasjonen (Weaver et al., 1999). Det er rett og slett ikke alle ideer eller myter som er utviklet på bakgrunn av ytre press som vil bli integrert i hverdagslige avgjørelser eller handlinger (Weaver et al., 1999). I virkeligheten er det ofte stor avstand, en dekobling, mellom den formelle strukturen og det som faktisk utspiller seg i organisasjonen (Meyer og Rowan, 1977). Organisasjonene gir uttrykk for å ha implementert, men i realiteten kan det være at lite blir iverksatt (Røvik et al., 2009). Noen strukturer kan enkelt bli frikoblet ettersom de kanskje er vanskelige å koble til kjernevirksomheten. Andre kan bli frakoblet, selv om de kanskje kunne hatt stor innflytelse på organisasjonen, rett og slett fordi de ikke har fått den rette tilretteleggingen av ledelsen (Weaver et al., 1999). Meyer og Rowan (1977) mener at disse dekoblingene ofte skjer når kravene til institusjonell legitimitet er i konflikt med andre organisasjonsmål. Målsetninger,

strategi, retningslinjer og endringsfremmende tiltak har blitt liggende på skrivebordet og har liten betydning for bruk av metoder, organisering og struktur (Meyer og Rowan, 1977). I forbindelse med sosialt ansvar kan det tyde på at dekobling viser seg å være spesielt utbredt i tilfeller hvor ledelsens innsats for å integrere eller kommunisere budskapet ut til de ansatte går gjennom notater, påminnelser og politiske dokumenter – som er den mest vanlige måten å kommunisere etikkbudskapet på (Weaver et al., 1999).

Meyer og Rowan (1977) mener at den formelle organisasjonen streber etter å tilfredsstille de institusjonelle omgivelsene i langt sterkere grad enn kravene fra sin egen kjerne. Normer som er forenelig med institusjonelle normer har en stabiliserende effekt på organisasjoner fordi det gir legitimitet som fører til at organisasjonen har større sjanse for å overleve, selv om ikke tilpasningen er den mest rasjonelle ut ifra organisasjonens tekniske krav (Meyer og Rowan, 1977). De institusjonelle omgivelsene vil derfor fungere som en sikkerhet for overlevelse ved at organisasjonene oppnår legitimitet i samfunnet (Meyer og Rowan, 1977).

Ettersom de institusjonaliserte normene ikke nødvendigvis gir de instrumentelt beste løsningene kan det føre til konflikt mellom de tekniske og institusjonelle kravene (Christensen et al., 2015). Innenfor samfunnsansvar kan dette forstås som at en organisasjon ”grønnvasker” eller ”pynter” seg gjennom å donere penger til f.eks. miljøorganisasjoner eller andre organisasjoner, men som i praksis ikke følger opp sitt samfunnsansvar (Nordhaug og Olsen, 2010). I forbindelse med sosialt ansvar har det dukket opp et nytt begrep kalt ”blåvasking” (Carson, 2015). Dette begrepet oppstod i forbindelse med FNs opprettelse av Global Compact som skal fremme sosialt ansvarlig næringsliv, og som involverer både offentlige og private organisasjoner (Carson, 2015). Organisasjoner som har valgt å tilslutte seg Global Compact til prinsippene for forretningsvirksomhet, binder seg ikke til konkrete forpliktelser, og kritikerne av dette mener at faren er til stede for at organisasjoner tilslutter seg prinsippene først og fremst for å bli assosiert med FN (og det blå flagget) uten at det faktisk skjer en endring i organisasjonens praksis (Carson, 2015). Både grønn- og blåvasking kjennetegnes ved at man viser forståelse for de forventningene som er i samfunnet, men likevel isolerer organisasjonen fra disse forventningene, man pynter altså bare på bildet (Nordhaug og Olsen, 2010).

2.6 Oppsummering teori

For å belyse om kommuner tar samfunnsansvar ble først samfunnsansvar introdusert og hvordan dette er gjeldende for offentlig sektor. Deretter ble prinsippet om den tredelte bunnlinjen, som går ut på at organisasjoner har forpliktelser ut over det økonomiske, gjennomgått. Videre ble det redegjort for Carrolls pyramide for samfunnsansvar, som viser et hierarki av sentrale perspektiver i det å ta et samfunnsansvar, og illustrerer at samfunnsansvar er knyttet til fire områder å ta hensyn til, den økonomiske, den juridiske, den etiske og den filantropiske. Interessentteori er også sentralt for å forstå problemstillingen, da denne belyser at organisasjonen har et ansvar ut over seg selv, og må ta hensyn til flere parter når den skal ta avgjørelser. En annen innfallsvinkel å forstå hvorfor kommuner tar et samfunnsansvar kan være knyttet til å oppnå legitimitet i omgivelsene. Ut fra et slik ståsted vil ny-institusjonell teori være sentralt. Ny-institusjonell teori belyser hvorfor organisasjoner tar til seg trender som oppfattes som populære i samfunnet, selv om de reelt lar være å implementere disse trendene. Samfunnsansvar, herunder sosialt ansvar, kan forstås som en slik trend.

3 METODE

I dette kapittelet presenteres den metodiske tilnærmingen til problemstillingen. Det gjøres rede for vitenskapelig ståsted, valg av forskningsstrategi- og design, hvilket datagrunnlag studien baserer seg på, kvaliteten i studiet samt forskningsetikk. Valgene som er gjort vurderes mot studiets pålitelighet (reliabilitet), gyldighet (validitet) og overførbarhet (generalitet).

3.1 Vitenskapelig ståsted

Vitenskap kan overfladisk omtales som systematiske studier av fysiske eller sosiale fenomen (Ringdal, 2013). De fleste vitenskapene er erfaringsbaserte, der kunnskap blir til i et samspill mellom teori og observasjon av virkeligheten (Ringdal, 2013). Vitenskapsteori er refleksjon over vitenskapelig aktivitet og kunnskap (Ringdal, 2013). I vitenskapsteorien er det ofte snakk om ontologi, epistemologi og metode (Nyeng, 2004). Kort fortalt kan vi si at ontologi er hvordan virkeligheten ser ut, epistemologi handler om i hvilken grad det er mulig å få sann kunnskap og metode er framgangsmåter for å skaffe denne kunnskapen (Nyeng, 2004). Det har vært og er en pågående diskusjon om hva som er den riktige forståelsen av virkeligheten (ontologi), den beste måten å forstå hvordan kunnskap tilegnes på (epistemologi) og den korrekte måten å samle inn empiri på (metode) (Jacobsen, 2015). Debatten kan i bunn og grunn skilles mellom en positivistisk og en fortolkningsbasert tilnærming (Jacobsen, 2015). Positivismen har sitt utgangspunkt i naturvitenskapene som studerte fysiske ting og fenomener, og hevder at det finnes en objektiv verden regulert av lovmessigheter utenfor oss selv, og at denne kan studeres på en objektiv måte og at vi kan opparbeide kunnskap om dette (Jacobsen, 2015). En fortolkningsbasert tilnærming mener at virkeligheten er i konstant utvikling, og at forståelse av virkeligheten kan kun komme av at forskeren setter seg inn i menneskers tolkning av den (Jacobsen, 2015).

Valg av metode kan ses på som en pragmatisk valg eller som et valg av vitenskapsfilosofisk standpunkt, og det er vanskelig å vite hvilken tilnærming som er best (Ringdal, 2013). Det argumenteres for at begge vitenskapsteoretiske tilnærmingene har sine styrker og svakheter og at noen metoder vil egne seg bedre i en situasjon, mens en annen metode vil fungere best i en annen (Jacobsen, 2015). Det er blitt mer og mer vanlig å se på de to tilnærmingene som komplementære heller enn motsetninger, og de fleste forskere mener i dag at problemstillingen bør veie tungt, men også at forskerens kompetanse vil påvirke valget av

metode (Ringdal, 2013). Dette var også tilfellet i min studie. På grunn av problemstillingens karakter og valgt forskningsdesign er jeg inspirert av en positivistisk tilnærming til min studie.

3.2 Forskningsdesign

Et forskningsdesign starter med problemstillingen og en vurdering av hvordan det er mulig å gjennomføre undersøkelsen (Johannessen et al., 2011). Etter problemstillingen er formulert må man finne et undersøkelsesopplegg som passer til den spesielle problemstillingen (Jacobsen, 2015). Et viktig skille går mellom problemstillinger vi kan kalle beskrivende, og de som kalles kausale (Jacobsen, 2015). Siden formålet med denne studien er å kartlegge om norske kommuner tar sosialt ansvar i anskaffelser valgte jeg et deskriptivt design. Et deskriptivt design er med å beskrive en situasjon på en bestemt måte, enten ved å kartlegge nivået på en enkelt variabel eller beskrive sammenhengen mellom to eller flere (Gripsrud et al., 2004).

Videre tok jeg et valg på om studien skulle gå i bredden (ekstensivt) eller i dybden (intensivt). Intensive design går i dybden på et fenomen og prøver å få en detaljert og grundig forståelse med mange nyanser, mens ekstensive går i bredden og forsøker å få fram hvor vanlig eller uvanlig et fenomen er, samtidig som man ønsker å generalisere (Jacobsen, 2015). Jeg hadde et ønske om å beskrive omfanget/utstrekningen av sosialt ansvar i offentlige anskaffelser, og har i denne undersøkelsen valgt et ekstensivt design. Dette innebærer at jeg vil undersøke mange enheter med fokus på få variabler for og kunne si noe generelt om kommunene tar et sosialt ansvar (Ringdal, 2013). Gjennom ekstensive opplegg kan man få en relativt presis beskrivelse av omfanget av selve fenomenet, samt ulike sammenhenger mellom fenomenet og andre variabler (Jacobsen, 2015).

Studien jeg har gjennomført er en tverrsnittsundersøkelse, som er en undersøkelse som studerer virkeligheten på et gitt tidspunkt (Jacobsen, 2015). Fordelen med denne typen undersøkelsesopplegg er at de gir en presis beskrivelse av en tilstand på et gitt tidspunkt og at en kan finne ut hvilke fenomener som varierer sammen på et gitt tidspunkt (Jacobsen, 2015). De er også kostnads- og tidsbesparende og derfor også passende til en masteroppgave (Jacobsen, 2015). Tverrsnittsundersøkelser er en ganske vanlig form for undersøkelser, og det er fordi de er svært lite kostbare (Jacobsen, 2015).

3.2.1 Populasjon og utvalg

Den typiske tverrsnittundersøkelsen er en spørreundersøkelse (survey) basert på et stort, representativt utvalg gjennomført på et bestemt tidspunkt for å få et bile av en populasjon. (Ringdal, 2013). I min undersøkelse utgjør populasjonen 428 kommuner. Ved å undersøke hele populasjonen vil jeg ikke få noen problemer med utvalgsproblematikk (Jacobsen, 2015), som dreier seg om at det utvalget man velger å undersøke av den totale populasjonen kanskje ikke er helt representativt fordi man ikke undersøker alle (Ringdal, 2013, Jacobsen, 2015). Det kritiske ved en populasjon av denne størrelsen er svarprosenten, som vil være avgjørende for kvaliteten på studien, blant annet fordi jeg ønsker å kunne generalisere mine funn.

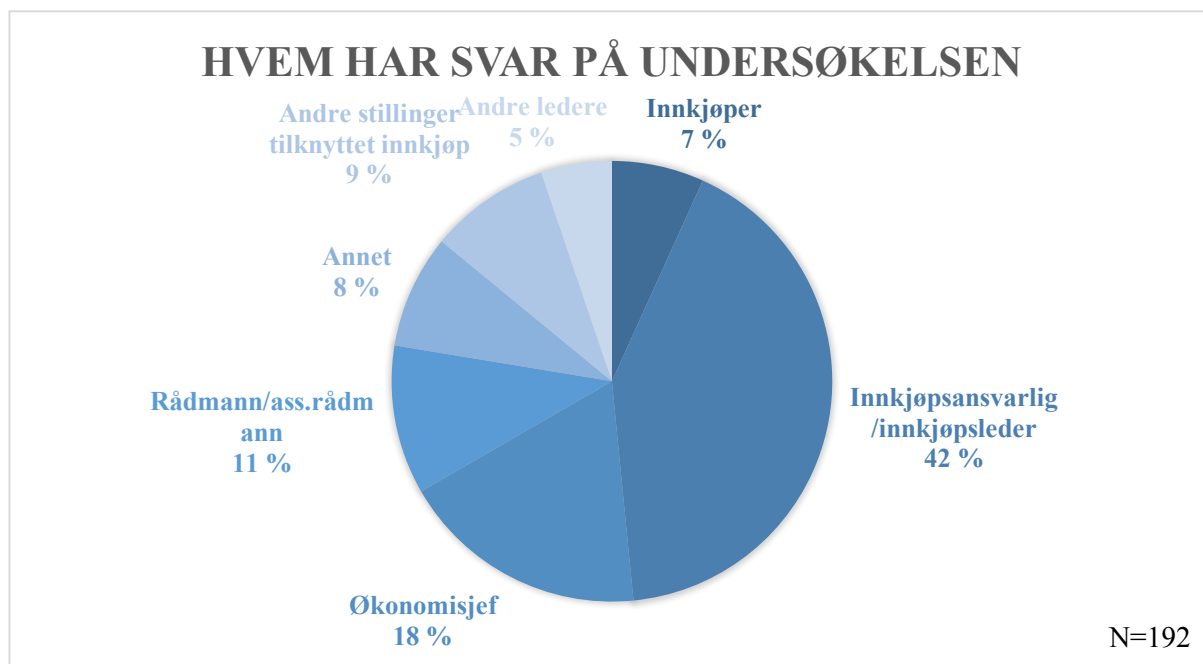
Spørreskjema som undersøkelsesmetode har økt betydelig i omfang de siste årene og det har den siste tiden vært tydelige tegn på at svarprosenten generelt er på vei ned (Jacobsen, 2015). I praksis betyr dette at forskere bør være forberedt på relativt lave svarprosenter (Jacobsen, 2015). Jacobsen (2015) sier det ikke er uvanlig å operere med en tommelfingerregel hvor:

- Over 50% er tilfredsstillende
- Over 60% er godt
- Over 70% er meget godt

Likevel vil dette være nettopp tommelfingerregler fordi det ikke handler om hvor mange som faller bort, men om hvem som faller bort (Jacobsen, 2015).

Når det kommer til valg av respondenter fra kommunene, fant jeg det hensiktsmessig å kontakte innkjøpsansvarlig i kommunen, der kommunene har en slik funksjon. I tilfeller hvor kommunene ikke har en slik stilling, falt valget på rådmann eller økonomisjef/ansvarlig siden disse har et overordnet ansvar for driften i en kommune. Innkjøpsansvarlig ble valgt fordi jeg forventer at vedkommende har ansvar for kommunens innkjøp og har mest kompetanse på sosialt ansvar i kommunen.

Respondentene ble i spørreundersøkelsen spurt om hvilken stilling de hadde. Figuren under skisserer fordelingen mellom respondentene

Figur 4: Hvem har svart på undersøkelsen

Av figur 4 ser vi at omtrent halvparten av de som har svart er enten innkjøpsleder/innkjøpssjef eller innkjøper i kommunen. Omtrent en av fem om har svart er økonomisjefer og en av ti er rådmann/assisterende rådmann.

Respondentene ble også bedt om å svare på om kommunen er med i innkjøpssamarbeid med andre kommuner eller organisasjoner. Av figuren under kan vi se at nesten ni av ti kommuner er med i innkjøpssamarbeid.

Figur 5: Kommuner som er med i innkjøpssamarbeid

3.3 Forskningsmetode

Det finnes to hovedtyper undersøkelsesopplegg, kvantitative og kvalitative. Diskusjonen om hvilken forskningsmetode som er best – å samle inn tall (kvantitativt) eller ord (kvalitativt) - har pågått over lengere tid, og fremdeles er det mange forskere som ikke er enige om dette (Jacobsen, 2015). Kvantitativ metode gir beskrivelser av virkeligheten i tall og bilder, mens kvalitativ metode gir tekstlige beskrivelser (Ringdal, 2013). I denne undersøkelsen er det hovedsakelig valgt en kvantitativ tilnærming til fenomenet, med en spørreundersøkelse. I tillegg er det brukt kvalitative dokumentstudier som bakgrunnsinformasjon til undersøkelsen.

3.3.1 Kvantitativ tilnærming

Kvantitative undersøkelser er standardiserte og veldig oversiktlige, noe som gjør informasjonen lett å behandle ved hjelp av datamaskiner og statistikkprogram (Jacobsen, 2015). Det er også mulig å beskrive noe relativt presist, spesielt når det gjelder omfang eller utstrekning av et fenomen (Jacobsen, 2015). Avstanden til respondentene trekkes ofte fram som en fordel i den forstand at man ikke får et forhold til hvem respondentene er, og får ingen personlige bindinger (Jacobsen, 2015). Den aller største ulempen ved kvantitative undersøkelser er at de kan gi et overfladisk preg av undersøkelsen da en må nøye oss med å undersøke relativt enkle forhold, og det er vanskelig å gå i dybden (Jacobsen, 2015). Avstanden som over er behandlet som en fordel, kan også trekkes inn som en ulempe fordi det er vanskelig å vite hvem respondenten er, og umulig å vite hva respondenten har tenkt når han/hun har svart på undersøkelsen (Jacobsen, 2015). Til slutt er kvantitative undersøkelsesmetode først og fremst knyttet til svakheter som igjen er forbundet med spørreskjemaer. Skjevheter i respondentene, faste svaralternativer, rekkefølge av spørsmålene osv. kan føre til at svarene er mer et resultat av undersøkelsen, enn en måling av hva folk faktisk mener (Jacobsen, 2015).

3.3.2 Metodetriangulering

Kvantitativ og kvalitative metoder kan utfylle hverandre (Jacobsen, 2015). Kvalitativ data kan brukes som forberedelse til en kvantitativ datainnsamling (Johannessen et al., 2011). Selv om denne oppgaven i hovedsak er en kvantitativ undersøkelse har jeg brukt dokumentstudier, som er en kvalitativ datainnsamlingsteknikk, som bakgrunnsdata til den kvantitative undersøkelsen. Lovverket på offentlige anskaffelser samt det nye lovforslaget, etiske retningslinjer på kommunenes hjemmesider samt medlemsrapporter fra kommuner som er

medlem i initiativ for etisk handel (IEH) gav meg innsikt og kunnskap om sosialt ansvar i offentlige anskaffelser og ble brukt i utformingen av spørreskjema.

3.3.3 Dokumentstudier

I organisasjons og ledelsesstudier er det mange forskjellige dokumenter som kan være relevante i forhold til å undersøke problemstillingen (Justesen og Mik-Meyer, 2010). Vi omtaler ofte dokumentstudier som studier av dokumenter, som vanligvis er produsert for andre formål enn forskning (Tjora, 2012). Disse kan være casespesifikke; som for eksempel årsmeldinger eller informasjon fra nettsider. Dokumenter kan også være mer generelle; som for eksempel politiske dokumenter og lovverk, fra medier; for eksempel fra nettsider eller aviser. (Tjora, 2012). Ofte er dokumenter brukt som bakgrunnsdata (eller tilleggsdata) som vi benytter i tillegg til annen data (Tjora, 2012).

Det er ofte en del praktiske spørsmål som reiser seg for de som ønsker å bruke dokumentmateriale som data i sitt prosjekt (Justesen og Mik-Meyer, 2010). Vi må ta en vurdering på hvilken kvalitet kilden har (Jacobsen, 2015). Dette er først og fremst knyttet til hvilken kunnskap eller kompetanse den som har skrevet ned informasjonen har (Jacobsen, 2015). Dersom vi opererer med institusjonelle kilder, vil vi ofte måtte basere oss på en vurdering av hvor troverdige kildene er (Jacobsen, 2015).

3.4 Datainnsamling

I dette delkapittelet vil jeg beskrive hvordan jeg har gått frem i datainnsamlingen min. I denne undersøkelsen er det brukt både sekundærdata (dokumenter) og primærdata (spørreundersøkelse).

3.4.1 Dokumentstudier og utforming av spørreskjema

Dokumentstudiene som er gjennomført i denne oppgaven har vært et supplement til spørreundersøkelsen. Skriftlige kilder som har blitt brukt i denne studien inkluderer veiledere fra departementene og proposisjoner til stortinget i forbindelse med anskaffelser og det nye lovverket. I tillegg har jeg brukt etiske retningslinjer som har vært tilgjengelig på enkelte kommuners hjemmesider samt initiativ for etisk handels medlemsårsrapporter for å tilpasse spørreskjema.

Videre valgte jeg å samle inn egen data (primærdata) og på denne måten selv skreddersy dataene etter oppgavens problemstilling. I min undersøkelse ble spørreundersøkelse valgt som datainnsamlingsmetode, noe som er den mest brukte typen for datainnsamling når det kommer til kvantitative undersøkelser (Jacobsen, 2015).

En spørreundersøkelse er lite fleksibelt og vanskelig å gjøre om på etter det er sendt ut (Johannessen et al., 2011). En kvantitativ metode med spørreskjema innebærer at man må arbeide med operasjonalisering av begreper, en forhåndskategorisering som gjør det mulig å standardisere informasjon i form av tall (Jacobsen, 2015). Å operasjonalisere komplekse begrep er vanskelig og det er anbefalt at man ser hvordan andre har gått fram for å konkretisere de begrepene vi selv er interessert i (Jacobsen, 2015). Begrepsvaliditet står svært sentralt i en kvantitativ oppgave, og en er nødt til å sikre seg så godt en kan for at spørsmålene måler de fenomener en ønsker å undersøke (Ringdal, 2013).

Spørreskjemaet som ble benyttet i min datainnsamlingen er i stor grad basert på spørsmål Fremtiden i Våre Hender spurte kommunene i 2010 i undersøkelsen ”Store ord – etikkfattig handling” og spørreundersøkelsen til Initiativ for Etisk Handel fra 2011 ”Typisk norsk å være naiv?”. Spørsmålene måtte likevel tilpasses noe ettersom det har skjedd mye på feltet siden 2011. Initiativ for Etisk Handel sin undersøkelse i 2011 ble distribuert til norske private bedrifter og ikke offentlige organisasjoner, noe som gjorde at noen av spørsmålene måtte omarbeides. Mange av spørsmålene har jeg i tillegg sammenlignet med PricewaterhouseCoopers (PwC) undersøkelse om «Leverandøroppfølging og samarbeid fra 2013» (PwC, 2013), hvor både offentlige og private selskaper ble spurt om leverandøroppfølging og innkjøp.

Ved utformingen av spørreskjema valgte jeg å bruke en likertskala fra 1 til 5 på de fleste alternativene der respondentene ble bedt om å ta stilling til påstander. Det er flere fordeler ved å bruke skalaer med flere verdier fordi de som skal svare får da mulighet til å nyansere svaret til å krysse av der de mener at de passer inn på skalaen (Johannessen et al., 2010).

I tillegg til lukkede svaralternativer er det anbefalt å ta med åpne spørsmål i en spørreundersøkelse dersom det bare ikke blir for mange (Jacobsen, 2015). Disse spørsmålene gjør det mulig å fange opp spennende synspunkter, og de kan fungere som en sikkerhetsventil for respondenter som føler at de ikke får sagt nok gjennom de faste avkrysningsalternativene

(Jacobsen, 2015). I min spørreundersøkelse var det i hovedsak spørsmål med lukkede svaralternativ, men en del av spørsmålene hadde også en ”annet” kategori. Respondentene hadde også mulighet til å gi kommentar til undersøkelsen på slutten av spørreskjema. I undersøkelsen min har jeg valgt å kategorisere svarene jeg har fått etter ”tema” og presentert dette i empirien. Det er også viktig å tenke på hvordan spørsmålene er formulert (Jacobsen, 2015). Ledende spørsmål, uklare spørsmål, og doble spørsmål er noe man helst ønsker å unngå i spørreskjema. (Jacobsen, 2015).

3.4.2 Valg av respondenter

Ettersom undersøkelsen ble sendt ut pr epost var det en omfattende prosess å få tak i de riktige e-postadressene til innkjøpsansvarlig i kommunene. I forkant av undersøkelsen sendte jeg ut en epost til kommunenes postmottak hvor jeg etterspurte epostadressen til innkjøpsansvarlig. Enkelte innkjøpsansvarlige/rådmenn/økonomiansvarlige svarte selv og var forberedt på undersøkelsen. En del av de innkjøpsansvarlige som svarte på første mailrunde, oppga også at de syntes dette var spennende og at de hadde jobbet med det og var villige til å hjelpe. Enkelte kommuner som ikke hadde innkjøpsansvarlig oppga epostadressen til økonomisjef/økonomiansvarlig eller rådmann, mens andre ville at skjema skulle sendes til sentralbordet for videresending innad i kommunen.

Til de kommunene jeg ikke fikk svar fra sendte jeg spørreundersøkelsen på epost til økonomiansvarlig for de kommunen som oppga på hjemmesiden at økonomiansvarlig hadde arbeidsoppgaver som omfattet innkjøp. For de resterende kommunene sendte jeg epost direkte til rådmannen. Enkelte kommuner hadde mulighet for at jeg kunne «chatte» med postmottaket. Til alle kommunene som hadde dette, sendte jeg en «chat» og etterspurte epostadressen til innkjøpsansvarlig.

De fleste kommuner er med i et innkjøpssamarbeid (se figur 5) og enkelte av disse ønsket at jeg skulle kontakte leder/ansvarlig for disse samarbeidene. Dette førte til at populasjonen min ble redusert. Den totale populasjonen etter å tatt hensyn til kommunene som ønsker at innkjøpssamarbeidet skulle svare for dem er på 386. 6 kommuner oppga i forkant at de ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Spørreundersøkelsen ble derfor sendt ut til 380 kommuner.

3.4.3 Pre-testing av spørreskjema

Ettersom begrepsvaliditet er sentralt i en kvantitativ studie gjennomførte jeg flere runder med testing av spørreskjemaet. For å se på begrepsvaliditeten var jeg i kontakt med fagleder i Framtiden i våre hender og innkjøpsansvarlige i to kommuner. Etter tilbakemeldinger fra disse ble skjema endret noe for å tilpasses den konteksten det skal sendes ut i. Videre ble spørreskjema også diskutert med veileder, forelesere, medstudenter, og bekjente.

3.4.4 Utsending av spørreskjema

Ved utsending av spørreundersøkelsen ble det valgt å bruke den web baserte løsningen Questback. Ved å bruke en slik løsning sparte jeg både tid og penger, og respondentene i kommunene kunne selv velge tid og sted for å besvare skjemaet. Videre ble purreprosessen og overføringen til statistikkprogrammet SPSS forenklet. Undersøkelsen ble sendt ut på en tirsdag. Spørreundersøkelsen ble sendt ut 15.mars og var aktiv i en måned etter utsending.

Det ble sendt ut tre påminnelser per epost til de som hadde fått tilsendt spørreskjemaet men ikke svart. Siden undersøkelsen ble sendt ut uken før påske, valgte jeg å legge første påminnelse til torsdag to uker etter undersøkelsen ble sendt ut, ettersom jeg antok at en del tok påskeferie. Påminnelsen ble sendt til de som ikke hadde svart etter første runde. De som heller ikke svarte etter første påminnelse, fikk en ny mail påfølgende tirsdag. Det var liten respons på påminnelsene, så jeg valgte å sende enda en mail torsdagen etter.

Jeg hadde relativt dårlig svarprosent etter disse tre påminnelsene og hadde behov for å få inn enda flere svar. Derfor jeg tok en ringerunde til de som ikke hadde svart på spørreundersøkelsen, noe som utgjorde i underkant av 250 kommuner. På den måten kunne jeg gi de et lite dytt til å svare, få avklart hvorfor eller eventuelt om de ikke kom til å svare. Det å ringe var veldig tidkrevende, men for å få nok svar på undersøkelsen, ble dette nødvendig. De jeg ikke fikk tak i, sendte jeg en personlig mail til og sa at jeg hadde forsøkt å ringe dem. De som ikke hadde svart etter tre purremailer og telefon antok jeg ikke ville svare. Undersøkelsen var aktiv i perioden 15.03-14.04.2016, og til slutt fikk jeg inn 192 svar. Av disse 192 er det 7 kommuner som har svart for et innkjøpssamarbeid og dermed har svart for flere kommuner. Ved å inkludere kommunene som andre innkjøpsansvarlige eller ledere av innkjøpssamarbeid har svart for har jeg totalt fått ”svar” fra 219 kommuner.

3.4.5 Ringerunden til kommunene

Ettersom jeg måtte ringe rundt til kommunene for innhente flere svar på spørreundersøkelsen kom jeg i kontakt med mange innkjøpsansvarlige/rådmenn/ økonomiansvarlige som gjerne «slo av en prat» om tema. Mange kommenterte også at regelverket i dag er svært omfattende og vanskelig å forstå, og at dersom det hadde vært noen gode maler til å stille krav og hvordan man kunne fulgt det opp i etterkant, så hadde det kanskje vært mer aktuelt.

3.5 Frafallsanalyse

En frafallsanalyse indikerer om det er noen systematiske skjevheter mellom de som har svart og populasjonen, altså om de svarene som er mottatt er representativ for populasjonen. Det er totalt 428 kommuner i Norge. I første omgang ble det sendt en epost til alle postmottak. Noen respondenter svarte selv, mens noen oppga epostadressen til den de mente var mest passende til å svar på undersøkelsen. De aller fleste kommunene er med i innkjøpssamarbeid (se figur 5) og 42 kommuner mente at det var best om innkjøpslederne i disse innkjøpssamarbeidene svarte for dem, eventuelt har innkjøpsansvarlig uttrykt at han/hun ønsker å svare for flere kommuner. Dette førte til at populasjonen ble redusert. Etter å ha trukket fra disse samt 6 kommuner som oppga i forkant av studien at de ikke ville delta ble det totalt sendt ut 380 spørreundersøkelser og av disse ble 192 besvart. Dette gir en svarprosent på 50,5%.

En svarprosent på over 50 er tilfredsstillende (Jacobsen, 2015), og det er altså et greit utgangspunkt for at studien kan være generaliserbar for norske kommuner og øker den eksterne gyldigheten til funnene. Tabell 1 viser hvorfor populasjonen ble redusert.

Antall kommuner totalt (populasjon)	428
Kommuner som sa fra i forkant at de ikke ville delta	6
Kommuner som ønsker at innkjøpssamarbeidet skal svare	42
Antall kommuner som mottok undersøkelsen (utvalg)	380
Antall som svarte at de ikke kunne delta	50
Antall ufullførte	28
Antall som ikke har svart	110
Totalt antall svar på undersøkelsen	192

Tabell 1: Oversikt over populasjonen

Tabell 1 viser at 50 kommuner oppga grunn til at de ikke ville delta. Dette har respondentene oppgitt både på epost, og gjennom ringerunden. 4 kommuner har oppgitt at de ikke synes studien var relevant for dem. 3 av respondentene hadde sluttet innen undersøkelsen ble sendt ut og 2 var i permisjon/sykemeldt. Hele 41 kommuner oppga at de ikke hadde kapasitet/tid til å delta. At man får redusert svarprosent på grunn av tids- og kapasitetsmessige begrensninger er heller ikke uvanlig i studier om offentlig sektor (se for eksempel Olsen, 2012).

Det er 110 kommuner som ikke har deltatt og ikke gitt begrunnelse for at de ikke har deltatt. Undersøkelsen ble sendt ut til 22 fellespostkasser og ingen av disse har svart på undersøkelse. Når jeg ringte rundt fikk jeg også tilbakemelding fra 23 kommuner om at vedkommende var på kurs/ferie/syk den aktuelle dagen jeg ringte. De resterende kommunene tok ikke telefonen.

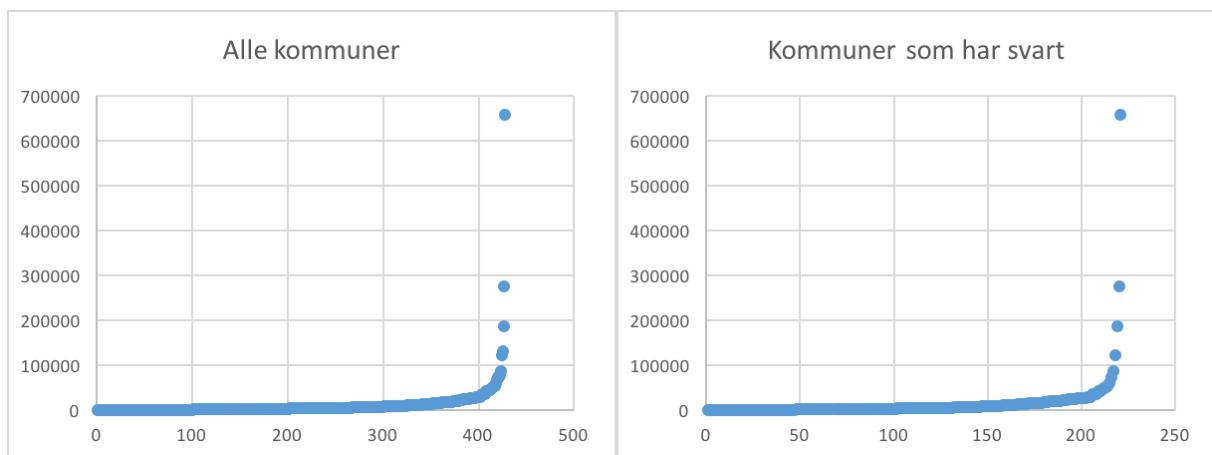
Tabellen viser også at 28 kommuner har begynt på undersøkelsen, men ikke fullført. Flertallet (25 kommuner) av de som ikke har fullført har stoppet på samme spørsmål (om hvor mye kommunens vareanskaffelser i NOK utgjør per år). Fra ringerunden ut til kommunene fikk jeg en del tilbakemeldinger på at det ville ta tid å hente ut disse opplysningene fra regnskapet og at mange derfor ikke hadde tatt seg tid å fortsette etter dette. I tillegg fikk jeg en tilbakemelding på at det ikke skiller mellom vare og tjenester i kommuneregnskapet og at man derfor måtte regne seg fram til dette, noe som ville ta enda lengere tid og dermed var det nok flere som stoppet her. Jeg fikk også en del tilbakemeldinger på at disse tallene var veldig omtrentlige og det er derfor stor usikkerhet i om de svarene jeg har fått på disse spørsmålene er korrekte.

I forbindelse med frafall, kan vi beregne frafall av respondenter på undersøkelsen og frafall av respondenter på de enkelte spørsmål (Jacobsen, 2015). Jeg valgte å la alle spørsmålene være valgfrie å svare på og vil nok derfor få frafall av respondenter på enkelte spørsmål. Det å ha stort frafall på enkeltspørsmål, enten i form av missing verdier (altså at spørsmålet ikke er besvart i undersøkelsen) eller at respondenten har svart ”vet ikke”, kan gi indikasjoner på at spørsmålet enten er upresis eller ikke oppleves som relevant eller at respondenten ikke har nok kompetanse på tema (Bakken og Lid, 2014). I presentasjonen av empiri har jeg oppgitt hvor mange som har svart på spørsmålet med å merke figurene med ”N=”. Der ”missing”-verdien var stor har jeg også valgt å kommentere dette under figurene.

3.5.1 Fordeling av kommuner

Frafall er ikke farlig dersom det ikke er systematisk (Ringdal, 2013). Hvis frafallet er tilfeldig, vil ikke utvalgets representativitet påvirkes, men siden utvalget blir mindre kan det øke de tilfeldige utvalgsfeilene noe (Ringdal, 2013). Det kan derfor være greit å se på hvem som har deltatt og eventuelt hvem som ikke har deltatt. Alle fylkene i Norge er representert i undersøkelsen (se vedlegg 4) og med unntak av tre fylker ligger svarprosenten godt over 40%.

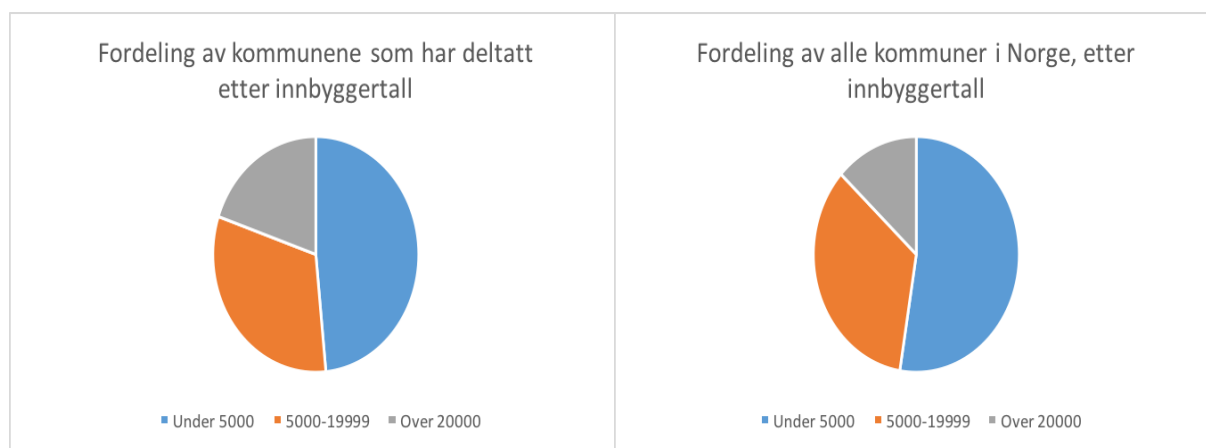
Figur 6 viser fordelingen i antall innbyggere for kommunene som har deltatt i undersøkelsen og for alle Norges kommuner.

Figur 6: Spredning av kommunene etter antall innbyggere

Vi ser av disse to diagrammene at spredningen er noenlunde lik mellom populasjonen og utvalget, og dette kan styrke den eksterne validiteten for undersøkelsen. Utvalget gir altså et godt bilde av populasjonen. Både små store og mellomstore kommuner har deltatt i studien.

Statistisk sentralbyrå (Langørgeren et al., 2013) har delt kommunene inn i små (under 5000 innbyggere), mellomstore (mellom 5000-19999 innbyggere) og store kommuner (over 200000 innbyggere). I figur 7 har jeg laget en oversikt som viser fordelingen av små, mellomstore og store kommuner som har deltatt i studien, og for alle kommunene i Norge.

Figur 7: Fordeling av kommuner etter innbyggertall

Av kommunene som deltok er gjennomsnittet av innbyggere per kommune på 15 466. I følge befolkningsstatistikken fra Statistisk Sentralbyrå (2016) er landsgjennomsnittet for innbyggertallet i kommunene på 12 182. Det kan være greit å se på om gjennomsnittet for de som har deltatt i studien er forskjellig fra landsgjennomsnittet. For å gjøre dette kan man gjennomføre en t-test for ett utvalg (se vedlegg 2). T-testen viste at det ikke var noen signifikant forskjell mellom kommunene som deltok i studien i forhold til landsgjennomsnittet. Dette ser vi av at p-verdien er over 0,05 og vi kan ikke forkaste nullhypotesen om at det er signifikante forskjeller. Jeg undersøkte også om det var noen signifikante forskjeller mellom innbyggertallet til de kommunene som deltok og de som ikke deltok gjennom en t-test for to uavhengige utvalg (se vedlegg 3). Ettersom p-verdien på t-testen er over 0,05 forkaster vi hypotesen om at utvalgene er signifikant forskjellige. Det foreligger altså ingen signifikante forskjeller i størrelse mellom utvalget og populasjonen.

Det at alle fylkene er representert, at den deskriptive statistikken ikke viser tydelige forskjeller og t-testene viser at det ikke er noen signifikante forskjeller tyder på at kommunene som har deltatt er representativt for kommunene i Norge. Dette vil bidra til å styrke undersøkelsens mulighet for å generalisere funn fra studien, ettersom resultatene fra de som har svart på spørreundersøkelsen gjenspeiler populasjonen.

3.6 Studiens kvalitet

Hensikten med forskning er å frambringe gyldig og troverdig kunnskap om virkeligheten (Jacobsen, 2015). I løpet av forskningsprosessen og spesielt i datainnsamlingen tar man mange valg som kan påvirke studiets kvalitet. Det er derfor viktig å drøfte hvorvidt jeg kan

stole på funnene mine (reliabilitet), om jeg har målt det jeg ønsker å måle (validitet) og om funnene er gyldige for andre enn de jeg har undersøkt (generaliserbart) (Jacobsen, 2015). De aller fleste forskningsprosjekter vil nok være beheftet med feil, svakheter og manglende presisjon (Jacobsen, 2015). Poenget er ikke å unngå feil, svakheter og manglende presisjon, men å være klar over at de finnes og kunne gjøre rede for hvilke svakheter som er knyttet til resultatene av undersøkelsen (Jacobsen, 2015)

3.6.1 Reliabilitet/pålitelighet

Med reliabilitet, eller pålitelighet, menes at undersøkelsen skal være til å stole på (Jacobsen, 2015). Den må være gjennomført på en troverdig måte og ikke være beheftet med åpenbare feil som gjør at resultatene blir feil (Jacobsen, 2015). Reliabilitet avhenger av hvordan undersøkelsesopplegget er utformet, og hvordan datainnsamlingen blir gjennomført (Johannessen et al., 2011). Det kan være at selve måten vi har gjennomført undersøkelsen på, kan være årsaken til de resultatene vi ender opp med (Jacobsen, 2015). Dataene i denne undersøkelsen omfatter både kvalitative og kvantitative data, noe som styrker påliteligheten. Dersom funnene mine er noenlunde lik det andre har funnet, kan dette styrke studiens reliabilitet (Johannessen et al., 2011).

Reliabiliteten til de skriftlige interne dokumentene som ble benyttet, er koblet mot hvilke dokumenter som er valgt ut, og hvor stor troverdighet dokumentene har. Dokumentene som er brukt i undersøkelsen min er hentet fra regjeringen.no, som jeg stoler på er en reliabel kilde. I tillegg har jeg hentet medlemsrapporter fra IEH, som også antas å ha høy troverdighet. De etiske retningslinjene til kommunene er brukt som utgangspunkt til å utforme spørsmålene i spørreundersøkelsen. Ved at all data ble registrert i Questback og overført direkte til SPSS, minimerte dette muligheten for feilregistrering av data. Dette øker også reliabiliteten til undersøkelsen.

3.6.2 Validitet/gyldighet

Med validitet, eller gyldighet, mener vi at den empirien vi samler inn faktisk gir svar på de spørsmålene vi har stilt (Jacobsen, 2015). Dette kan gå på om vi har dekning i våre data (empiri), for de konklusjoner vi trekker, eller om resultatene fra et gitt tidsrom også er gjeldende i andre sammenhenger (Jacobsen, 2015). Det skilles ofte mellom tre typer validitet: begrepsvaliditet, intern validitet og ekstern validitet (Johannessen et al., 2011).

Begrepsvaliditet dreier seg om å teste sammenhengen mellom et teoretisk begrep og operasjonaliseringen av begrepet, og er spesielt viktig å ta hensyn til i kvantitative studier (Gripsrud et al., 2004). Gjennom undersøkelsen min ble begrepene validert gjennom at spørsmålene hovedsakelig er tatt fra andre undersøkelser. I tillegg har jeg gått gjennom spørreskjemaet med fagleder for Framtiden i våre hender, samt innkjøpsansvarlig i to kommuner. Jeg har også sammenlignet spørsmålene med PwCs undersøkelse og forsøkt å brukt de samme begrepene så langt det har vært mulig. Gjennom disse samtalene og validering av spørsmålene mener jeg at validiteten er god og at jeg måler det jeg ønsker å måle.

Den interne gyldigheten går på hvor god dekning vi har i våre data for å trekke de konklusjoner vi gjør (Jacobsen, 2015). Dersom undersøkelsen har god intern validitet, gir den et godt grunnlag for å konkludere at en påvirkning har eller ikke har effekt (Johannessen et al., 2011). Metodetriangulering kan være med på å styrke den interne gyldigheten ved at dokumentstudier er brukt som bakgrunnsdata til spørreundersøkelsen. Det at jeg ikke har trukket et utvalg fra populasjonen styrker også undersøkelsens indre gyldighet. Det at det også er mange innkjøpsansvarlige/ansatte som arbeider med innkjøp som har svart vil dette også styrke undersøkelsens gyldighet da de antas å ha god kjennskap til anskaffelsene i kommunen.

Ekstern generalisering innebærer at vi gjør noe som i utgangspunktet er spesifikt til noe allmenngyldig (Jacobsen, 2015). Det finnes to former for generalisering. Den første går fra empiri til teori, og den andre går fra teori til empiri (Jacobsen, 2015). I kvantitative metoder er det fra teori til empiri vi i hovedsak generaliserer, også kalt statistisk generalisering (Jacobsen, 2015). Dette innebærer at vi påstår at det som vi har funnet i undersøkelsen også gjelder for andre som vi ikke har studert (Jacobsen, 2015). En svarprosent på over 50 er med på å styrke den eksterne gyldigheten i undersøkelsen (Jacobsen, 2015). At frafallsanalysen viste at det ikke var noen signifikant forskjell mellom de som valgte å delta og hele populasjonen, styrker også studiens interne validitet.

Data må likevel tolkes med forsiktighet. Undersøkelsen gir en deskriptiv innsikt i kommunenes arbeid med sosialt ansvar. Dette er selvrapporterte data, hvilket vil si at resultatene forutsetter både at respondentene (rådmann/innkjøpsansvarlige/økonomiansvarlig) forteller sannheten, og at de har innsikt i de forholdene de forteller om.

3.7 Forskningsetikk

Forskningsetikk dreier seg om et mangfoldig sett av verdier, normer og institusjonelle ordninger for vurdering av om handlinger er riktige eller gale (Johannessen et al., 2010). I et forskningsprosjekt er det viktig å følge god vitenskapelig praksis og uformelle normer, samt de regler for publisering som gjelder (Johannessen et al., 2011). Reglene har blitt utviklet for å beskytte individ og samfunn og har blitt utviklet etter hendelser hvor man har satt spørsmålsteget ved metoder forskere har brukt for å undersøke mennesker og samfunn (Ringdal, 2013). I følge personopplysningsloven skal alle forsknings- og studentprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger, meldes til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) (Ringdal, 2013). I denne oppgaven ble data samlet inn gjennom respondentenes epostadresser og datamaterialet skulle lagres elektronisk. Det var derfor nødvendig å melde prosjektet inn til NSD. Dette ble sendt inn den 29.01 sammen med en foreløpig skisse av spørreskjema. Prosjektet trengte ikke konsesjon og ble godkjent hos NSD den 2. mars.

Respondentene har også krav på informasjon om prosjektets formål og metoder, slik at de forstår hva deltakelse innebærer og at det er frivillig å delta (Ringdal, 2013). Informert samtykke bygger kompetanse og forståelse (den som deltar vet og forstår hva det innebærer å delta), frivillighet, og full informasjon (om undersøkelsens hensikt) (Jacobsen, 2015). Sammen med spørreskjemaet ble det sendt ut et informasjonsskriv (se vedlegg 1), hvor det ble opplyst om formål, metode samt at undersøkelsen var godkjent av NSD. Ved at respondenten svarer på en spørreundersøkelse kan man anta informanten har forstått hva deltakelse innebærer (Ringdal, 2013).

Et hovedprinsipp er at alle opplysninger som samles inn i et forskningsprosjekt skal behandles konfidensielt (Ringdal, 2013). Dette innebærer at opplysningene blir presentert på en måte slik at respondentene ikke kan identifiseres (Ringdal, 2013). Dette er normalt ikke et problem i undersøkelser av et stort antall respondenter som spørreundersøkelser (Jacobsen, 2015). I min oppgave har jeg vært bevist på at dataene skal framstilles på en redelig og så nøytrale som mulig, slik at ingen enkeltkommuner kan identifiseres. Dette er en del av begrepet ”god forskningsetikk” i tillegg til at man skal være åpen for egne feil (Ringdal, 2013).

4 CASEBESKRIVELSE

For å svare på problemstillingen mener jeg det er nødvendig med en forståelse av hvordan offentlige anskaffelser er organisert. Videre i dette kapittelet presenteres en anskaffelsesmodell som Difi (2014) har utviklet for å hjelpe offentlige organisasjoner med å ta sosialt ansvar ved anskaffelser. Denne modellen er også brukt til å strukturere empirien og som utgangspunkt for analysen. Helt til slutt i kapittelet presenteres anskaffelsesloven og det nye lovforslaget som vil gi et innblikk i hvilke rammer anskaffelser har.

4.1 Organisering av offentlige anskaffelser

I denne oppgaven har jeg valgt å undersøke alle kommunene i Norge. Norge består av 428 kommuner hvor alle er forskjellige basert på størrelse, folketall og antall ansatte. En kommune er en betegnelse på et geografisk avgrenset område eller fellesskap som nyter en viss grad av selvstendighet i forhold til overordnede organer (Thorsnæs og Berg, 2016).

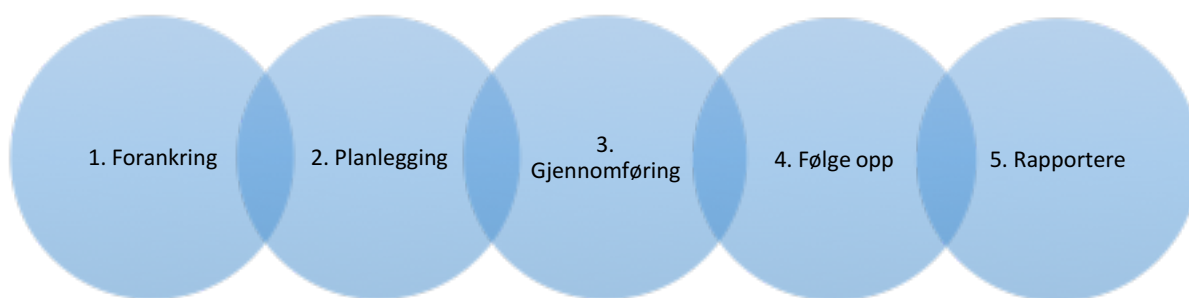
Der er store variasjoner når det kommer til norske kommuner både når det gjelder størrelse og organisering av innkjøpsfunksjonene (Meld. St. nr 10, 2008). Størrelsesordenen på innkjøp varierer også stort med kommunene. Innkjøp i kommunene kan organiseres på flere måter, og et viktig spørsmål er om innkjøpsfunksjonen skal være sentraliserte eller desentraliserte, men disse kan også kombineres (Meld. St. nr 36, 2009). En sterk desentralisering av innkjøpsfunksjonen kan by på utfordringer da det ofte ikke er tilstrekkelig med kunnskap når det gjelder anskaffelsesregelverket hos desentraliserte innkjøpere (Meld. St. nr 36, 2009). Anskaffelsesloven med tilhørende forskrifter kan være svært omfattende og vanskelig å tolke. Dette kan føre til svakheter i innkjøpsprosessen og at innkjøpet ikke blir gjennomført på best mulig måte, med det rette konkurransegrunnlaget (Meld. St. nr 36, 2009). Motsatt kan en sterk sentralisering også by på utfordringer. Det kan være vanskelig å få til et tverrfaglig samarbeid om innkjøpene og det kan bli vanskelig å sikre lojalitet til rammeavtaler (Meld. St. nr 36, 2009). Gode innkjøp i tråd med regelverket krever en god organisering av innkjøpsfunksjonen (Meld. St. nr 36, 2009).

Det er vanlig at flere kommuner går sammen og gjennomfører innkjøp i fellesskap (Meld. St. nr 36, 2009). En del av kommunene gjør nesten alle sine anskaffelser gjennom slike innkjøpssamarbeid eller innkjøpsenheter, mens andre kun gjør enkelte innkjøp, normalt sett de større anskaffelsene gjennom slike innkjøpssamarbeid. En kartlegging utført av First Ventura

i 2007 avdekket 83 slike innkjøpssamarbeid i kommunene og fylkeskommunene (Meld. St. nr 36, 2009). Innkjøpssamarbeid har ofte mange fordeler, spesielt med tanke på utnytting av ressurser, innsparinger ved større innkjøpsvolum og utvikling av kompetanse om regelverk og innkjøpsfaget (Meld. St. nr 36, 2009).

4.2 Sosialt ansvar gjennom anskaffelsesprosessen

Difi (2014) har utviklet en anskaffelsesmodell som offentlige organisasjoner kan velge å bruke dersom de ønsker å ta sosialt ansvar i anskaffelser. Det er en prosessmodell for gjennomføring av en anskaffelse fra utfordringen oppstår til kontrakten er slutført og evaluert og går gjennom fem faser (Difi, 2014).

Figur 8: Hvordan ta sosialt ansvar i anskaffelser

4.2.1 Forankring

Det første og kanskje viktigste punktet er forankring. Innkjøp er et strategisk viktig område som kan brukes til å bidra til innovasjon og organisasjonsutvikling (Difi, Udatert). Etske retningslinjer eller Code of Conduct som gjelder ved innkjøp kan være med på å etablere et verdigrunnlag i organisasjonens arbeid med etisk handel (IEH, 2012). Det synliggjør også at samfunnsansvar er viktig og hva hver enkelt ansatt har ansvar for (Næringslivets Hovedorganisasjon, 2010). Retningslinjene bør ha som minstemål å inkludere internasjonalt anerkjente konvensjoner og prinsipper, som FNs menneskerettigheter og den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILOs) kjernekonvensjoner (Foss, 2011). Retningslinjene som organisasjonen utformer bør beskrive prinsippene og hvordan organisasjonen bør følge dem

opp. Videre må retningslinjene følges opp med konkrete og gjennomførbare mål. Det er viktig at ledelsen er med på å utarbeide retningslinjene, da det er de som er ansvarlige for at dette blir fulgt opp i organisasjonen (Næringslivets Hovedorganisasjon, 2010). For å gjennomføre sosialt ansvarlige anskaffelser er kunnskap og kompetanse helt avgjørende (Difi, 2014) Organisasjonen bør kartlegge og sikre at nødvendig kompetanse er til stede i organisasjonen og dersom det er noen mangler bør det iverksettes målrettede tiltak (Difi, 2014). Her kan det være viktig å tenke over hvordan man skal integrere sosialt ansvar i sitt arbeid, hvilke retningslinjer skal man følge, hvor kan innkjøperne henvende seg med spørsmål og hvordan måling og rapportering skal foretas (Difi, 2014).

4.2.2 Planlegging

Videre må anskaffelsene planlegges godt. Dette er også understreket i stortingsmeldingen ”Det gode innkjøp” (Meld. St. nr 36, 2009). Planleggingsfasen består av tre hovedoppgaver: en risikovurdering, dialog med leverandørene og det å tilrettelegge for gode tidsmarginer ved utlysning (Difi, 2014). Det å gjennomføre aktsomhetsvurdering eller risikovurdering går ut på å vurdere håndtering av risiko (Foss et al., 2013). I forbindelse med sosialt ansvar går dette ut på å kartlegge hvor det kan forekomme brudd på menneskerettigheter eller andre retningslinjer som ILOs kjernekonvensjoner, og gjøre en vurdering av hvordan man kan redusere denne risikoen (Foss et al., 2013). Difi (2016d) har utarbeidet en høyrisikoliste som inkluderer produkter som man har antatt har høy risiko for brudd på sosiale krav basert på dokumentasjon som viser systematiske brudd på arbeidsrettigheter og menneskerettigheter i tilvirkningsprosessen. Å være i dialog med leverandørene blir en viktig del i det å utveksle forventninger og utfordringer knyttet til sosiale krav i anskaffelsene og leverandørenes sosiale produksjon (Difi, 2014). I tillegg er det viktig å utlyse konkurranser med god tidsmargin. Det er veldig vanlig med ekstrem overtid i mange lavkostland, nettopp fordi det er korte tidsfrister på mange utlysninger (Difi, 2014).

4.2.3 Gjennomføring

Gjennom å stille krav til sosialt ansvar i konkurransegrunnlaget ved innkjøp av høyrisikoprodukter kan man etterspørre varer som er produsert under anstendige forhold. Organisasjonen må være tydelig på at det stilles sosiale krav gjennom konkurransegrunnlaget (Difi, 2014). Det kan stilles sosiale krav gjennom bruk av sosiale kontraktsvilkår, kvalifikasjonskrav og gjennom tildelingskriterier. Denne delen i anskaffelsesprosessen er

viktig for å kunne bidra til en vellykket avtale (Difi, 2014). Det starter ofte med en kunngjøring i offentlige databaser, f.eks. Doffin. Kunngjøring er en av de viktigste virkemidlene for å sikre likebehandling og konkurranse blant leverandørene (Difi, 2014). Når en så har fått inn anbud fra leverandører, må en gå gjennom dem for å se om de oppfyller kravene og kriteriene som er stilt for konkurransen (Difi, 2014).

4.2.4 Oppfølging

En forutsetning for at de etiske retningslinjene skal være effektive er at de virkelig følges opp i praksis gjennom overvåkning og kontroll av organisasjonens leverandører og underleverandører (Nordhaug og Olsen, 2010). For å sikre at leveransen tilfredstiller de krav som ble stilt i konkurransen, er det nødvendig med kontraktsoppfølging (Difi, 2014). Med utgangspunkt i de sosiale kravene som ble stilt i konkurransegrunnlaget, kan kontraktsoppfølging gjennomføres ved at man sender ut egenrapporterings skjema til leverandørene, gjennomfører oppfølgingsamtaler med leverandørene, og dersom det er nødvendig foreta stedlige kontroller. Tanken er at man vurderer oppfølging mot sannsynligheten for brudd (Steindal, 2012).

4.2.5 Rapportering

Difi (2014) anbefaler at offentlige organisasjoner rapporterer på sitt arbeid om sosialt ansvarlige anskaffelser. IEH (2010) mener at dersom man rapporterer på oppfølgingen av retningslinjene/kravene kan man lettere følge med på hva som er gjort og det blir noe man integrerer i organisasjonen. Ved sammenstilling av en årlig rapport, enten som en del av organisasjonens generelle årsrapport eller som en egen rapport, får organisasjonen kommunisert resultat og mål, både internt men også til eksterne interessenter. Det finnes organisasjoner man kan melde seg inn i som kan være en støttespiller til å stille sosiale krav. Initiativ for Etisk Handel eller FNs Global Compact er eksempler på slike. Ofte er rapportering en del av medlemskapet i disse organisasjonene. Selv om kommunen ikke er medlem i en slik organisasjon anbefaler Difi (2014) likevel at organisasjonen rapporterer både for egen del, men også for å tydeliggjøre at dette er noe man setter som krav.

I dag finnes en rekke ulike utgangspunkt en kan bruke for å rapportere på sosialt ansvar. Dette kan være standarder eller prinsipper osv. Noen gjelder for et avgrenset område, for eksempel menneskerettigheter eller arbeidsrettigheter, mens andre er mer omfattende (Carson, 2015).

Blant de mest omfattende er ISO 26000, som tar for seg alle sider ved organisasjonens samfunnsansvar – organisasjonsstyring, menneskerettigheter, arbeidsforhold, miljø, hederlig virksomhet, forbrukerspørsmål og lokalsamfunnsengasjement og utvikling (Carson, 2015). Den er i midlertidig ikke et rapporteringssystem eller noe som skal sertifiseres, men en manual for hvordan organisasjoner kan forholde seg til samfunnsansvar (Carson, 2015). Andre er Global Reporting Initiative (GRI) som tar utgangspunkt i den triple bunnlinjen, tilslutning til den internasjonale arbeiderorganisasjonens (ILO) kjernekonvensjoner, eller tilslutning til FNs Global Compact mm.

4.3 Anskaffelsesloven

Lov om offentlige anskaffelser regulerer framgangsmåten det offentlige skal følge når de foretar innkjøp av varer, tjenester og bygge-anleggsarbeider (Prop. 51 L, 2016). Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til *”økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på foretningmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillitt til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”* (Anskaffelsesloven, 1999§ 1). Regelverket skal altså sikre at pengene utnyttes best mulig og at innkjøpene bidrar til et konkurransedyktig næringsliv (Nærings- og fiskeridepartementet, 2016)

Anskaffelsesregelverket i Norge har ingen bestemmelser som direkte pålegger offentlige organisasjoner å ta sosiale hensyn i sine anskaffelsesprosesser (Difi, 2016b). Varer som er tilvirket i Norge er likevel underlagt lovgivning som ivaretar disse hensynene. For varer som er tilvirket innenfor EU/EØS er det også et omfattende regelverk som i stor grad ivaretar sosiale hensyn (Difi, 2016b). De største utfordringene ligger altså der hvor disse lovene og regelverkene ikke er gjeldende. Varer tilvirket i land utenfor EU, har ofte leverandørkjeder som er lange og uoversiktlige, og selv om nasjonale regler i produksjonslandet kan gi formell beskyttelse har det vist seg i mange tilfeller at denne ikke er reell (Difi, 2016b). Det kan dermed være vanskelig å kontrollere og sikre oppfølging av menneskerettigheter som er forankret i internasjonale konvensjoner og avtaler (Difi, 2016b).

Klima og miljødepartementet la i 2007 fram en treårig handlingsplan for miljø og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Handlingsplanen stadfester at det er viktig at

intensjonene i handlingsplanen følges opp i kommunale og fylkeskommunale organisasjoner (Klima og miljødepartementet, 2007). Etter handlingsplanen har det også blitt utgitt flere Stortingsmeldinger som skisserer en rekke krav og forventninger til næringslivets og det offentliges forventninger til samfunnsansvar (Meld. St. nr 10, 2008, Meld. St. nr 36, 2009, Meld. St. nr 13, 2011). Det skisseres også at det ligger et stort potensiale i forhold til markedsrett og påvirkningsmuligheter for det offentlige å stille krav til sine leverandører og til de varer og tjenester man kjøper inn (Meld. St. nr 36, 2009).

Det er i utgangspunktet ikke anledning for en offentlig innkjøper å stille krav til en leverandør om en spesiell sertifisering eller merkeordning. Men det kan stilles krav om at leverandøren kan dokumentere at produsenten arbeider for at menneskerettigheter respekteres. Gjerne ved at leverandøren kan dokumentere tilsvarende krav og oppfølging av kravene som en merkeordning eller sertifisering inneholder (Utenriksdepartementet, 2014).

Advokatfirmaet Steenstrup Stordrange fikk i 2008 oppdrag fra Regjeringen om å utrede det juridiske grunnlaget for å anvende etiske og sosiale krav i offentlige anskaffelser (IEH, udatert-b). De konkluderte med at det kan stilles krav i alle faser i anskaffelsesprosessen, såfremt det ikke gjøres på en diskriminerende måte (IEH, udatert-b). Initiativ for etisk handel (IEH) har vært med på utvikle en rekke verktøy og maler til offentlige oppdragsgivere som veiledere til hvordan man kan stille krav og når.

Kompakt- regjeringens konsultasjonsorgan i saker tilknyttet næringslivets samfunnsansvar – gjorde våren 2014 et endelig vedtak vedrørende sosiale, etiske og miljømessige krav ved offentlige anskaffelser (Utenriksdepartementet, 2014). Komiteen peker på at regjeringen i meldingen slår fast at etterlevelsen av handlingsplanen for miljø og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser som Stortinget vedtok i 2007, skal intensiveres, og meldingen slår fast at det skal stilles krav til at alle statlige organisasjoner følger opp handlingsplanen, og at regjeringen vil støtte opp om planen med rådgivning og kompetansebygging. Komiteen viser også til veilederen om etiske krav i offentlige innkjøp, som ble utarbeidet av Initiativ for etisk handel (IEH) på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet i januar 2009, og mener dette er et viktig redskap for å få næringslivet til å utvise samfunnsansvar i forhold til hele leverandørkjeden, og at denne aktiviteten må følges opp (Utenriksdepartementet, 2014).

4.3.1 Forslag til ny §5 i Lov om offentlige anskaffelser

I januar 2016 la Nærings- og fiskeridepartementet frem forslag til ny lov om offentlige anskaffelser. Bakgrunnen for forslaget er tredelt. For det første har EU vedtatt tre nye direktiver om offentlige anskaffelser som skal gjennomføres i norsk rett. For det andre var det behov for forenklinger i den nasjonale delen av anskaffelsesregelverket, som oppfattes som komplisert og rigid. For det tredje har det vært nødvendig å gjennomgå sanksjonsreglene fordi håndhevelsen av anskaffelsesregelverket ikke fungerer effektivt nok, særlig når det gjelder ulovlige anskaffelser (Prop. 51 L, 2016).

Den nye §5 i Lov om offentlige anskaffelser som med stor sannsynlighet blir vedtatt i løpet av 2016 krever at norske offentlige organisasjoner skal ha *”egne rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser der det er en risiko for brudd på slike rettigheter”* (Prop. 51 L, 2016, s. 51). Av det nye lovforslaget kommer det også fram at *”departementet kan i forskrift pålegge statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter og offentligrettslige organer å stille krav om begrensninger i antallet ledd i leverandørkjeden ved utførelsen av offentlige kontrakter i bransjer med særlige utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet.”* (Prop. 51 L, 2016, s. 91).

For å oppsummere sier den gamle anskaffelsesloven at verdiskapning i samfunnet skal sikre best mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på foretningmessighet og likebehandling. Denne loven pålegger ikke det offentlige direkte å ta sosialt ansvar, derfor har regjeringen utgitt handlingsplaner og stortingsmeldinger hvor de oppfordrer det offentlige til å ta sosialt ansvar ved anskaffelser. Den nye loven vil pålegge at offentlige organisasjoner skal ha egne rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser.

5 PRESENTASJON AV EMPIRI

Dette kapitlet bygger på de svarene som kom inn av spørreundersøkelsen. Undersøkelsen er bygd opp både med spørsmål og påstander som samlet vil være til hjelp for å se på om kommunene tar sosialt ansvar i sine anskaffelser. Kapitlet er bygd opp etter Difis (2014) anskaffelsesmodell som ble presentert i kapittel 4, og tar for seg de fem fasene i modellen: forankring, planlegging, gjennomføring, oppfølging og rapportering.

Det å ta sosialt ansvar handler i denne oppgaven om hvordan organisasjonen forvalter sine relasjoner til arbeidstakere og andre mennesker eller organisasjoner som berøres av eller påvirker organisasjonen (Regjeringen.no, 2016), og det arbeidet organisasjoner gjør for å bidra til at varer de kjøper inn er laget i tråd med internasjonalt anerkjente standarder for arbeidsforhold og miljøhensyn (IEH, Udatert-a).

I de spørsmålene hvor respondentene ble bedt om å ta stilling til en påstand, hadde de valget mellom å svare mellom 1-5 på en 5-punkt likertskala. Gradene av denne er forklart i figuren under.

1	2	3	4	5
Helt enig	Delvis enig	Hverken uenig eller enig	Delvis uenig	Helt uenig

Figur 9: 5-punkts likertskala

Resultatene fra spørreundersøkelsen er presentert ved deskriptiv statistikk, ved hjelp av frekvenstabeller og gjennomsnitt. I tillegg til de figurene som presenteres i dette kapitlet er det vedlagt frekvenstabeller bak i oppgaven. Spørsmålene fra undersøkelsen som omhandlet kommunens vareanskaffelser per år, hvor mange leverandører kommunene har og hvor mange leverandører som leverer høyrisikoprodukter ble tatt ut fra empirien, fordi mange kommuner kommenterte på at antallet de oppga kun var omtrentlig, og at det ville ta for lang tid å hente opp disse.

5.1 Forankring

For å kunne ta sosialt ansvar i anskaffelser er det en fordel kommunene innarbeider sosialt ansvar i sitt daglige arbeid. Dette kan gå ut på at det forankres i anskaffelsesstrategien eller etiske retningslinjer som gjelder ved anskaffelser (Difi, 2014). I tillegg trengs det støtte fra ledelsen, både i form av oppmuntring og tilrettelegging (Brammer og Walker, 2011).

Kommunene ble først spurt noen påstander om sosiale ansvar i anskaffelser.

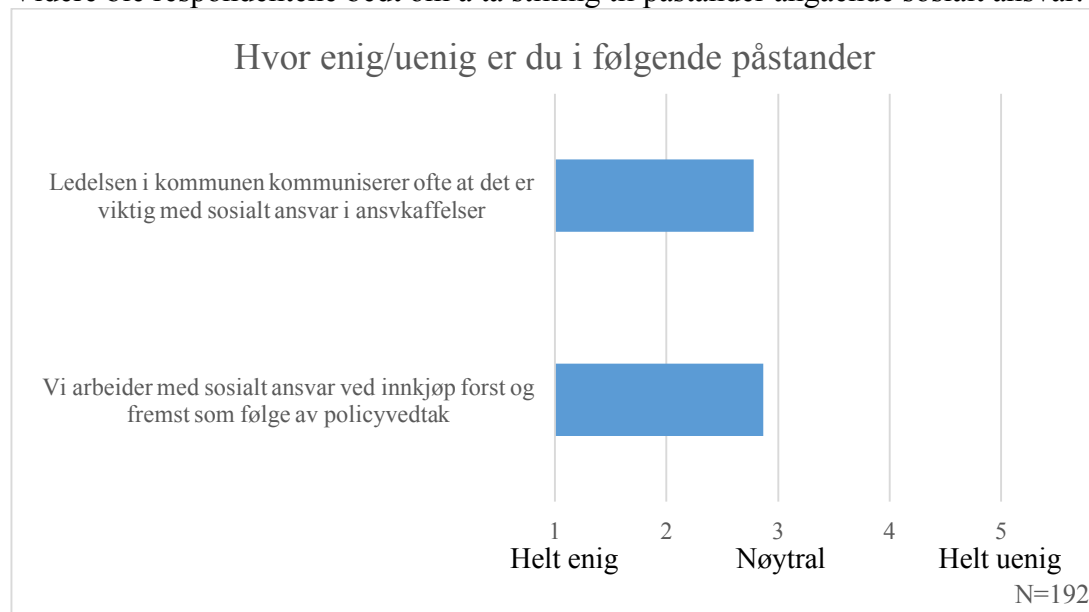
Figur 10: Viktighet av sosialt ansvar

Figur 10 viser at flertallet (88%) av kommunene er helt eller delvis enig i at det er en viktig oppgave for kommunen å innarbeide sosialt ansvar ved innkjøp. Figur 11 viser at 84% av kommunene er enig eller delvis enig i at en kan gjøre mye for å påvirke sosialt ansvar tilknyttet kommunen gjennom anskaffelsene

Figur 11: Påvirkning av sosialt ansvar gjennom anskaffelser

Videre ble respondentene bedt om å ta stilling til påstander angående sosialt ansvar.

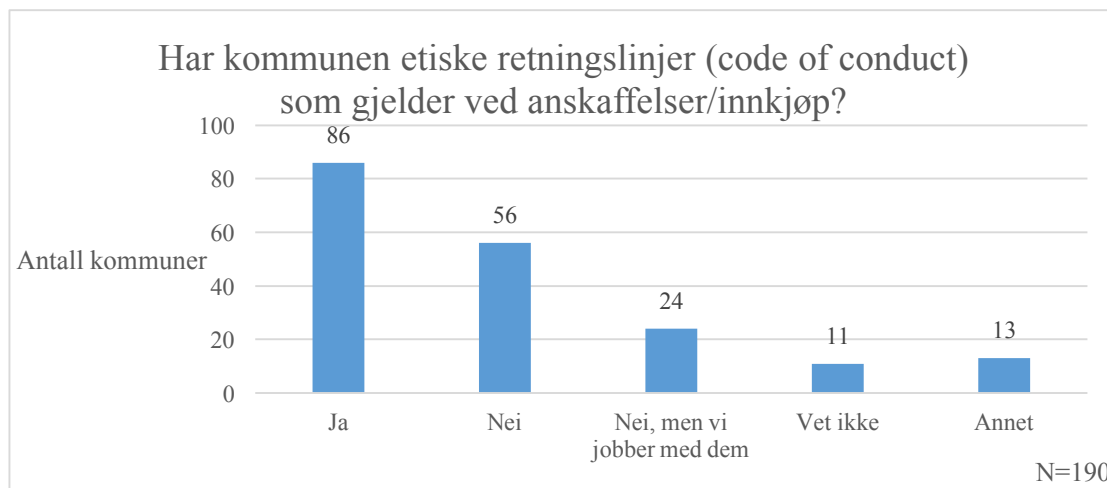
Figur 12: Om sosialt ansvar

Figuren over viser at respondentene heller mot å være nøytrale på punktene som gjelder at ledelsen i kommunen kommuniserer ofte at det er viktig med sosialt ansvar i anskaffelser, og at kommunen jobber med sosialt ansvar først og fremst som følge av policyvedtak. På begge disse spørsmålene har flertallet av respondentene svart at de er hverken enig eller uenig (se vedlegg 5), noe som kan tyde på at gjennomsnittet viser et godt bilde av respondentenes mening.

Motivasjonen for å jobbe med sosialt ansvar er altså til stede i kommunene som har deltatt i spørreundersøkelsen. Flesteparten tror at det går an å utrette sosialt ansvar gjennom anskaffelser og at dette er viktig for kommunen. Ledelsen i kommunene eller policyvedtak virker ikke til å være en pådriver for sosialt ansvar.

5.1.1 Etske retningslinjer for innkjøp

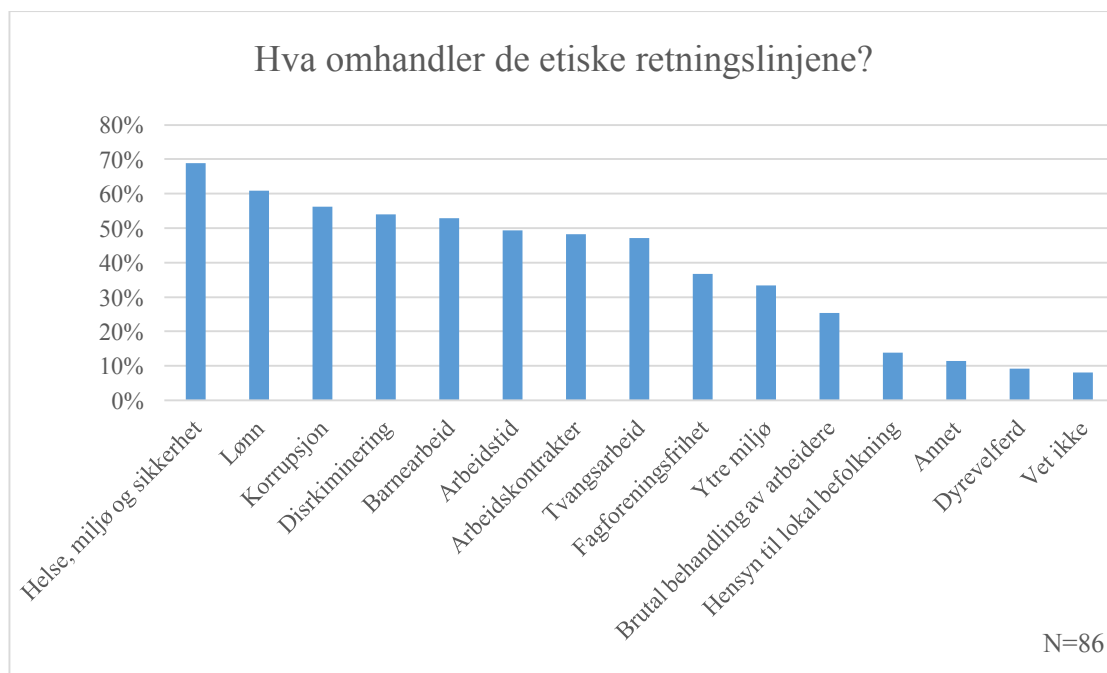
Arbeidet med sosialt ansvar begynner med å definere retningslinjer eller visjoner og mål kommunen har for arbeidet sitt (IEH, 2010). Respondentene ble spurt om kommunen har etiske retningslinjer.

Figur 13: Etiske retningslinjer

Av spørreundersøkelsen kom det fram at 86 kommuner har etiske retningslinjer som gjelder ved innkjøp (figur 13). Dette utgjør 45%. 24 kommuner jobber med å utarbeide etiske retningslinjer, mens 13 har svart ”annet, vennligst spesifiser”. Av disse har flertallet spesifisert at de bruker retningslinjene til innkjøps samarbeidet, at de etiske retningslinjene er innarbeidet i innkjøpsreglementet eller at de bruker standardavtaler gjennom Difi, Norsk Standard osv. Det er likevel 56 kommuner (nesten 30%) som sier de ikke har etiske retningslinjer.

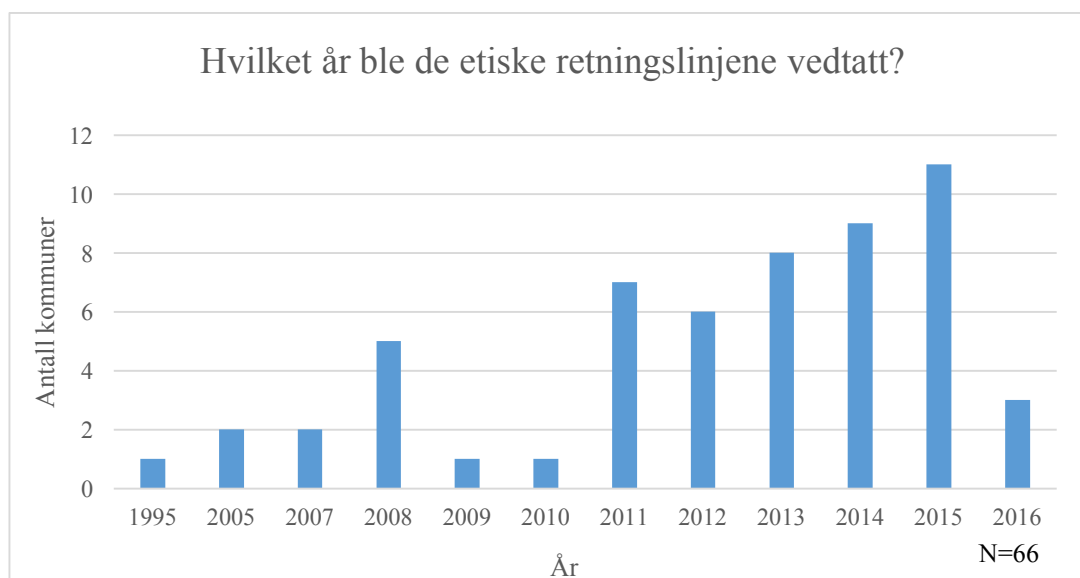
Respondentene som svarte at kommunen har retningslinjer ble spurt om hva de etiske retningslinjene inneholder. Her kunne respondentene krysse av for flere alternativer.

Figur 14: Innholdet i retningslinjene

Figur 14 viser at helse, miljø og sikkerhet er noe de fleste har med i sine etiske retningslinjer. Videre er lønn, korrupsjon, barnearbeid, diskriminering, arbeidstid, arbeidskontrakter, tvangsarbeid, med i over 40% av retningslinjene. Mindre viktig er fagforeningsfrihet, ytre miljø, brutal behandling av medarbeidere, hensyn til lokalbefolkning og dyrevelferd. Av dette kan vi si at de etiske retningslinjene til kommunene generelt inneholder innslag av sosiale krav.

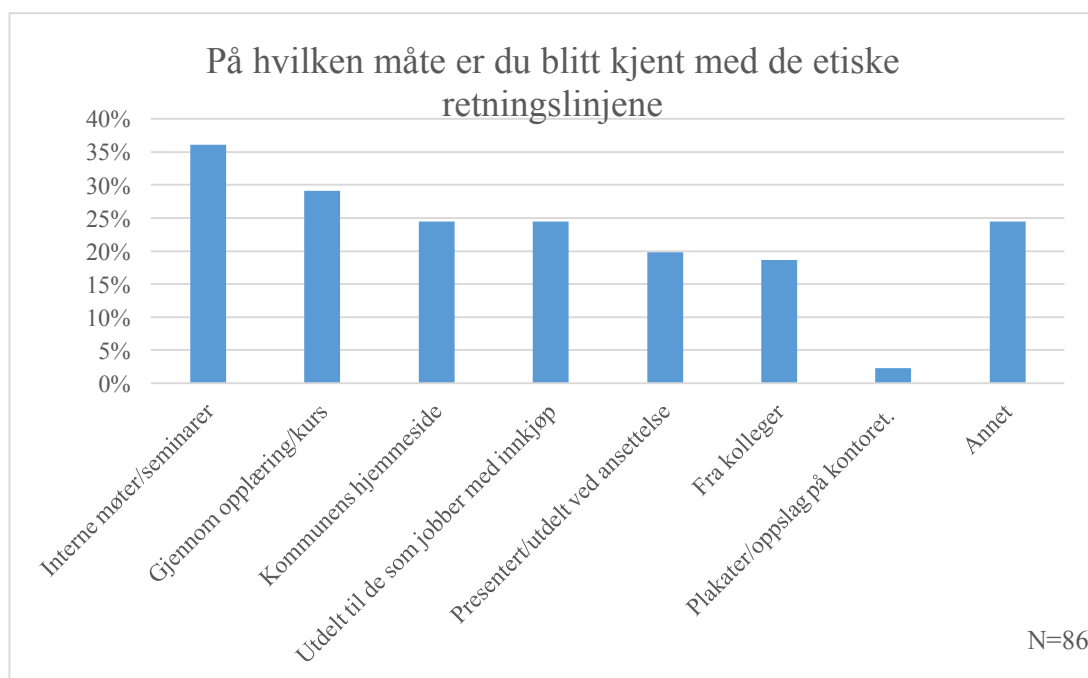
Av de kommunene som har retningslinjer for etisk handel er det tydelig at de fleste retningslinjene har blitt vedtatt etter 2010.

Figur 15: År retningslinjene ble vedtatt

67% av retningslinjene har blitt vedtatt de siste fem-seks årene. Her er det 20 kommuner som ikke har svart på dette spørsmålet.

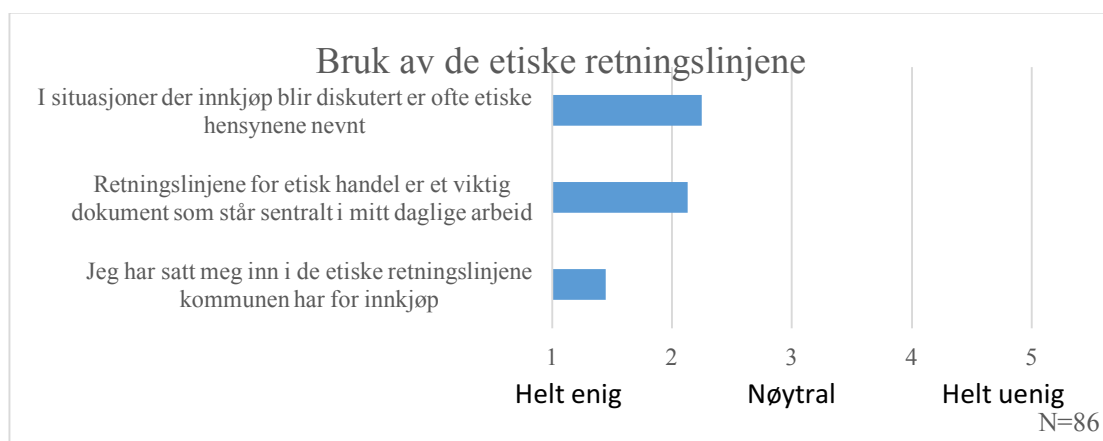
Respondentene ble bedt om å oppgi hvordan de er blitt kjent med retningslinjene for etisk handel. Her var det mulig å krysse av for flere alternativer.

Figur 16: Hvordan respondenten har blitt kjent med retningslinjene

Figur 16 viser at 35% har blitt kjent med retningslinjene på interne møter eller seminarer. 29% gjennom opplæring/kurs. 24% på kommunens hjemmeside. 24% oppgir også at de har blitt utdelt til de som jobber med innkjøp. 20% har fått de presentert eller utdelt ved ansettelse. 19% har fått vite om de fra kolleger og 2% oppgir at de har sett oppslag/plakater på kontoret. De som svarte «Annet» på dette spørsmålet, hadde også muligheten til å kommentere. Av de respondentene som har kommentert under «Annet» er det et flertall som har vært med på å utarbeide retningslinjene selv eller at de er behandlet sammen med strategidokumentene.

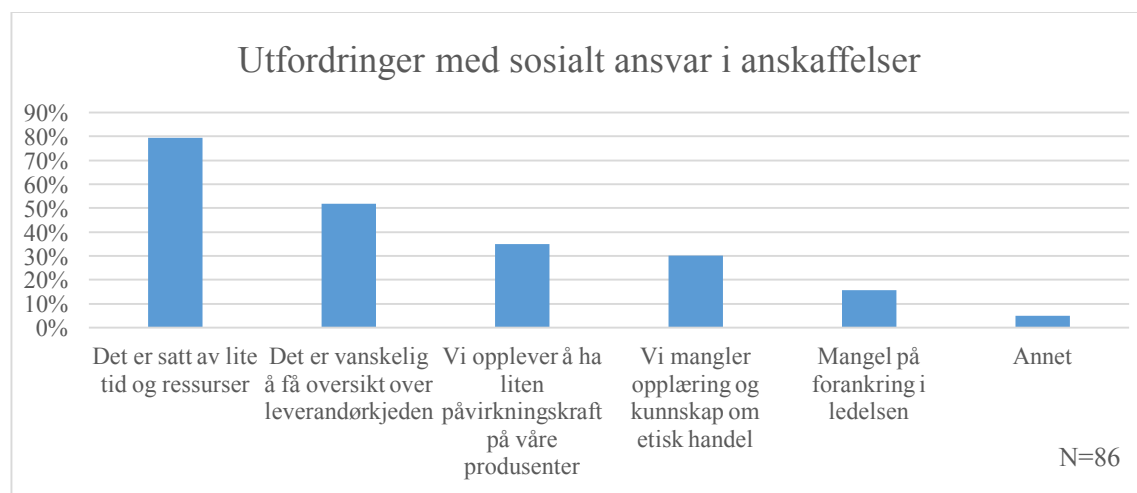
Kommunene som har etiske retningslinjer fikk forelagt følgende påstander om bruk av de etiske retningslinjene.

Figur 17: Bruk av de etiske retningslinjene

Figur 17 viser at de fleste respondentene er helt enig i at de har satt seg inn i de etiske retningslinjene kommunene har for innkjøp. Her har 90% av respondentene svart helt enig eller delvis enig (se vedlegg 6). De er delvis enige i at retningslinjene er et viktig dokument som står sentralt i deres daglige arbeid. Her har 65% av respondentene svart helt eller delvis enig (se vedlegg 6). Respondentene er også delvis enige i at etiske hensyn ofte blir tatt opp når innkjøp diskuteres. Her har 61% av respondentene svar helt eller delvis enig (se vedlegg 6).

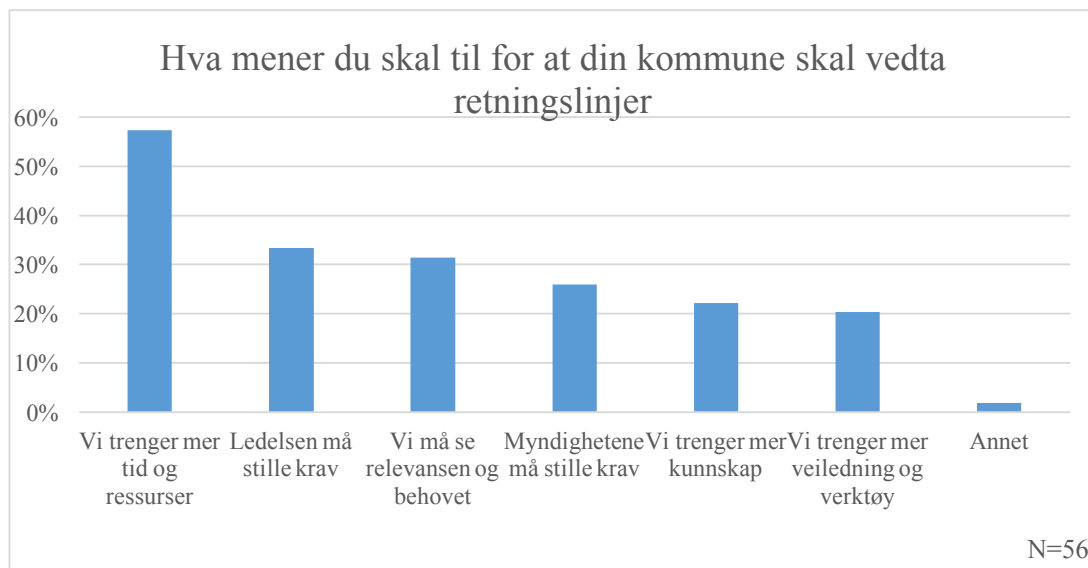
Kommunene som har retningslinjer fikk også spørsmål om hva de opplever som utfordringer med sosialt ansvar i anskaffelser. Her var det mulig å svare på flere av alternativene.

Figur 18: Utfordringer med etisk handel N=86

Figur 18 viser at 80% av kommunene som har etiske retningslinjer mener at det er satt av lite tid og ressurser til arbeidet med etisk handel. Over halvparten av kommunene mener det er vanskelig å få oversikt over leverandørkjeden, og 35% sier de opplever å ha liten påvirkningskraft på produsentene. 30% mener at de mangler opplæring og kunnskap om etisk handel og 16% oppgir mangel på forankring som en utfordring med å ta sosialt ansvar i anskaffelser.

Respondentene som svarte at de ikke har etiske retningslinjer fikk spørsmål om hva de tror skal til for at kommunen skal utarbeide etiske retningslinjer. På dette spørsmålet hadde respondentene anledning til å krysse av på flere alternativer. Figur 19 viser svarene.

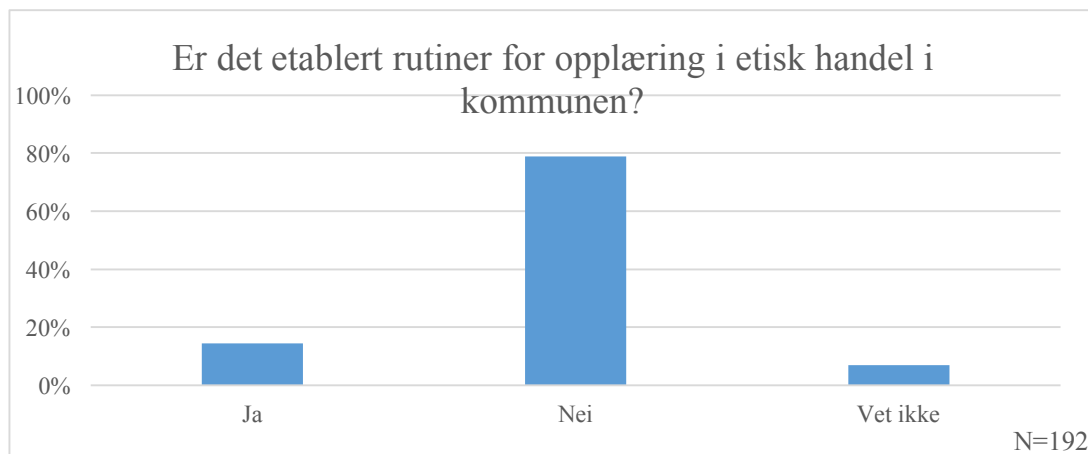
Figur 19: Hvorfor kommunene ikke har etiske retningslinjer

Figur 19 viser at 59% av respondentene mener de trenger mer tid og ressurser. 33% mener ledelsen må stille krav og 31% mener at de må se relevans og behov. I tillegg mener 26% av respondentene at myndighetene må stille krav og rundt 20 % at de trenger mer kunnskap og mer veiledning og verktøy. Annet viser til at kommunene har retningslinjer, men at disse retningslinjene må spesifiseres mer mot etisk handel.

I forhold til etiske retningslinjer viser empirien i dette delkapittelet at i underkant av halvparten av kommunene har etiske retningslinjer som gjelder ved anskaffelser. De fleste retningslinjene har blitt vedtatt etter 2010 og inneholder i hovedsak helse miljø og sikkerhet og de fleste retningslinjene omhandler sosiale krav. De fleste respondentene er enige i at de har satt seg inn i retningslinjene og delvis enige i at de bruker retningslinjene i det daglige arbeidet.

5.1.2 Kompetanse og opplæring

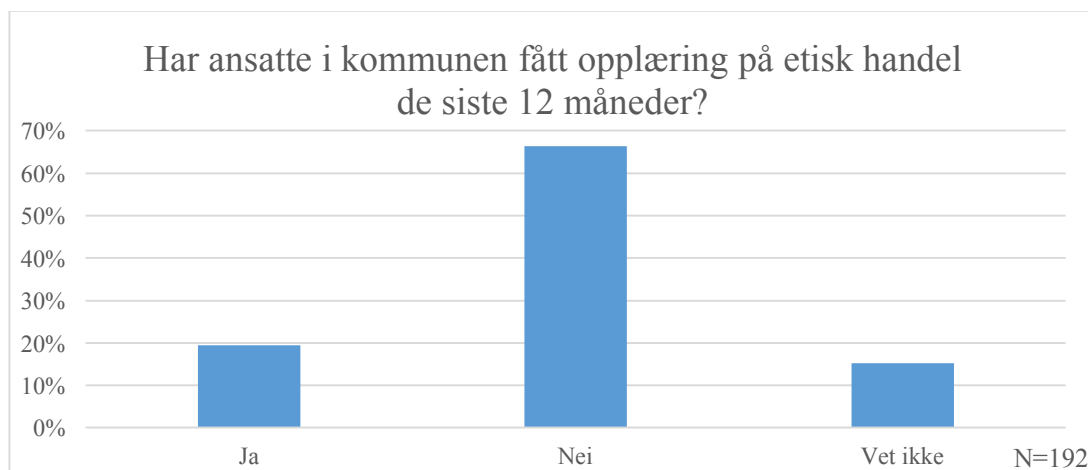
For at kommunene skal kunne ta sosialt ansvar er kunnskap særdeles viktig. Respondentene ble spurt om det er etablert rutiner for opplæring på etisk handel/sosialt ansvar i kommunen.

Figur 20: Rutiner for opplæring på etisk handel

Figur 20 viser at fire av fem kommuner ikke har etablert rutiner for opplæring knyttet til etisk handel. Like under 15% av kommunene har etablert rutiner og ca. 7% prosent vet ikke.

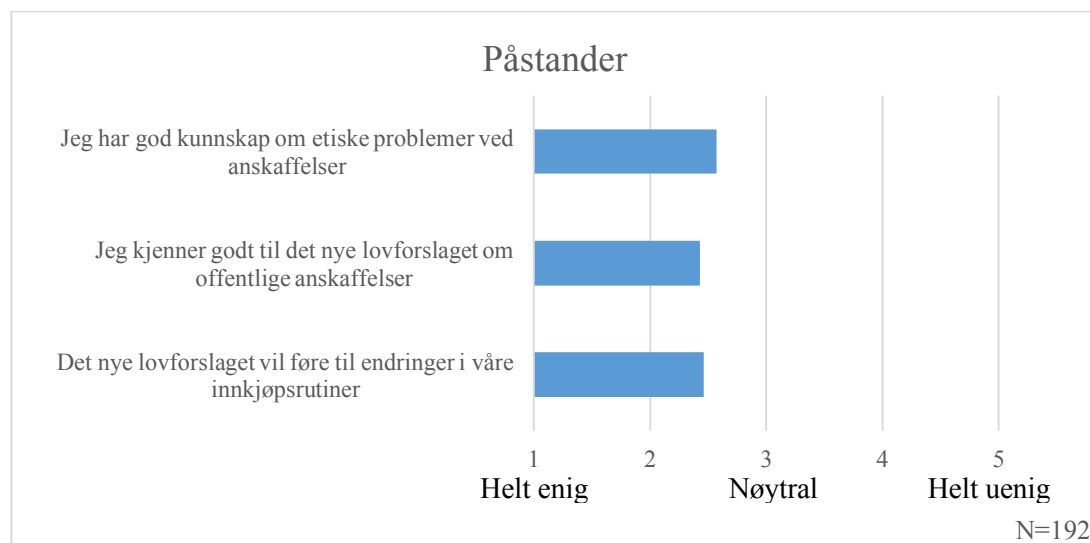
Videre ble respondentene spurt om ansatte i kommunen har fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene.

Figur 21: Ansatte som har fått opplæring på etisk handel

Figur 21 viser at en av fem respondenter oppgir at ansatte i deres kommune har fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene. 66% oppgir at ingen i kommunen har fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene og 15% vet ikke. Selv om ikke kommunene selv har etablert opplæring på etisk handel så er det mulig for dem å delta på kurs/seminarer/opplæringer gjennom Difi o.l.

Kommunene ble forelagt tre påstander om kunnskap om etiske problemer og om det nye lovforslaget:

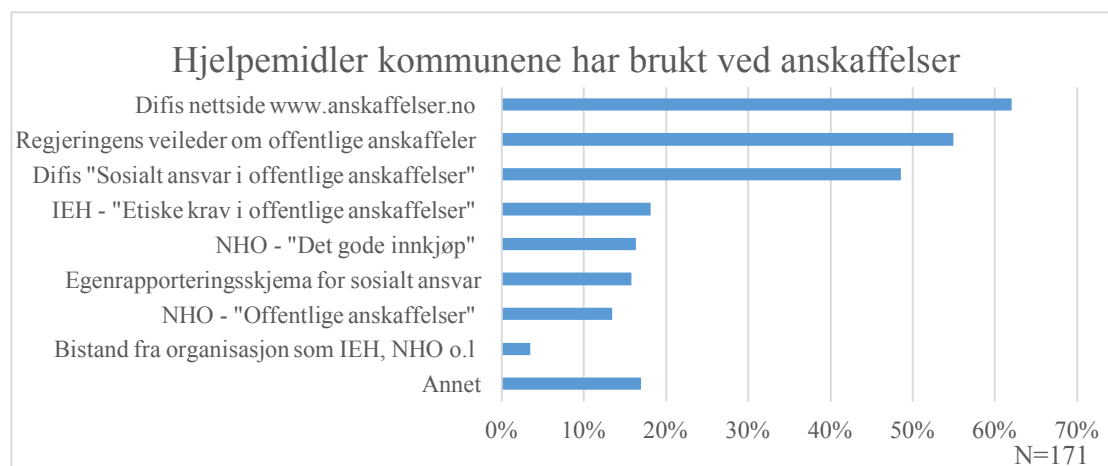

Figur 22: Kjennskap til etisk handel

Figur 22 viser at kommunene heller mot å være ”hverken enig eller uenig” i at de har god kunnskap om etiske problemer ved anskaffelser. På dette spørsmålet har flest respondenter likevel svart ”delvis enig” (se vedlegg 7). Videre ser vi at respondentene delvis kjenner til det nye lovforslaget. Her har også flest respondenter svart ”delvis enig” (se vedlegg 7). I tillegg er respondentene delvis enige i at det nye lovforslaget vil føre til endringer i deres innkjøpsrutiner. På dette spørsmålet har nesten halvparten av kommunene svart ”hverken enig eller uenig” (se vedlegg 7).

Kommunene ble også spurt om hvilke hjelpemidler de har brukt de siste 12 månedene ved anskaffelser av høyrisikoprodukter. Her kunne respondentene krysse av for flere.

Kommunene svarte følgende:

Figur 23: Hjelpemidler kommunene har brukt ved anskaffelser

Figur 23 viser at 62% av kommunene oppgir at de har brukt Difis nettside ”anskaffelser.no”. Denne siden er laget for å hjelpe offentlige innkjøpere med anskaffelsesprosessen. 55% av kommunene sier de har brukt regjeringens ”Veileder om offentlige anskaffelser” og 48% har brukt Difis ”Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser”. Videre ser vi at 17% har brukt veilederen ”Etiske krav i offentlige anskaffelser” av IEH, 16% har brukt NHOs ”Det gode innkjøp”, 15% har brukt Difis ”Egenrapporteringsskjema for sosialt ansvar i offentlige anskaffelser” og 13% har brukt NHOs ”Offentlige anskaffelser. Det er 4% av kommunene som oppgir at de har fått bistand fra organisasjoner som IEH, NHO o.l. På dette spørsmålet var det 21 av kommunene som ikke svarte.

I forhold til kunnskap og opplæring på etisk handel kan vi oppsummere til at de fleste kommunene ikke har rutiner på dette og at de fleste ansatte ikke har fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene. Respondentenes gjennomsnitt på spørsmål om de mener de har god kunnskap om etiske problemer ved anskaffelser er på 2,57, noe som ligger midt mellom ”delvis enig” og ”hverken enig eller uenig”. Respondentene heller mot å være delvis enig i at de kjenner til det nye lovforslaget og at dette vil føre til endringer i innkjøpsrutinene. Nettsiden ”anskaffelser.no” er det mest brukte hjelpemiddelet ved høyrisikoanskaffelser.

5.2 Planleggingsfasen

Planleggingsfasen består av å gjennomføre risikovurdering, å være i kontakt med markedet og det å lyse ut konkurranser med stor tidsmarging.

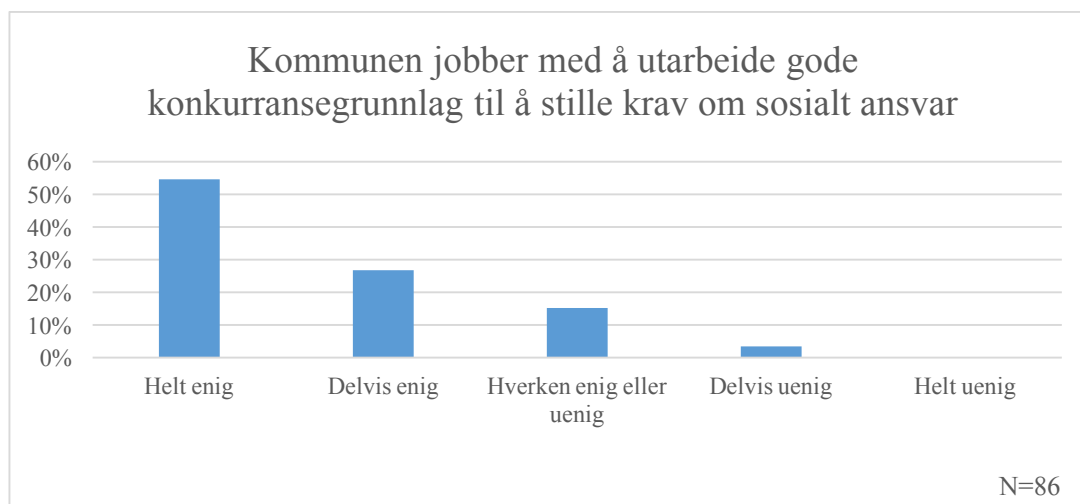
Respondentene fikk spørsmål om risiko for brudd på de etiske retningslinjene.

Figur 24: Risiko for brudd

Figur 24 viser at 35% av respondentene svart ”hverken enig eller uenig”. Dette kan tyde på at de ikke har oversikt over dette. Det er 42% som har svart at de er helt eller delvis enig i påstanden. Dette spørsmålet beviser ikke at kommunene har gjennomført noen undersøkelser på dette, men kan tyde på at de er klar over at det kan forekomme brudd på de etiske retningslinjene i leverandørkjeden.

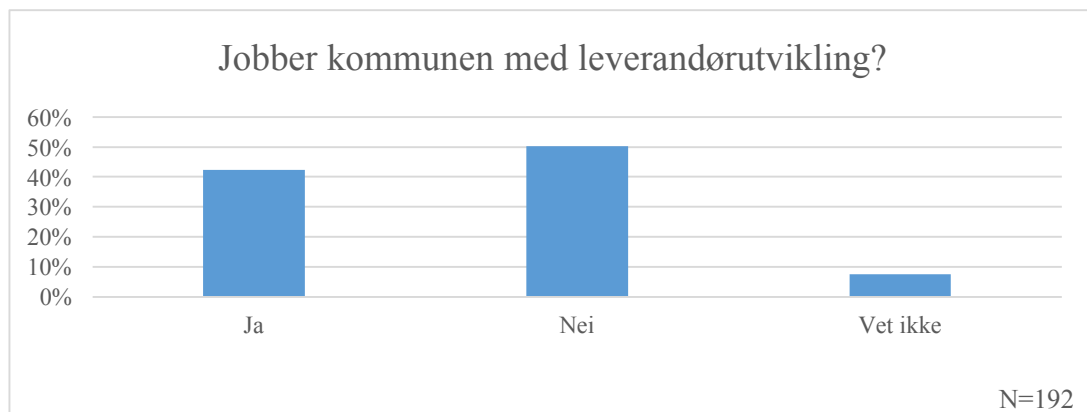
Kommunene som har etiske retningslinjer ble spurt om de arbeider med å utforme gode etiske krav gjennom konkurransegrunnlaget.

Figur 25: Arbeider med konkurransegrunnlag

Figur 25 viser at de fleste kommunene er helt enig i at kommunen jobber med å utarbeide gode konkurransegrunnlag til å stille krav om sosialt ansvar. Her er det også ingen kommuner som er helt uenig i påstanden.

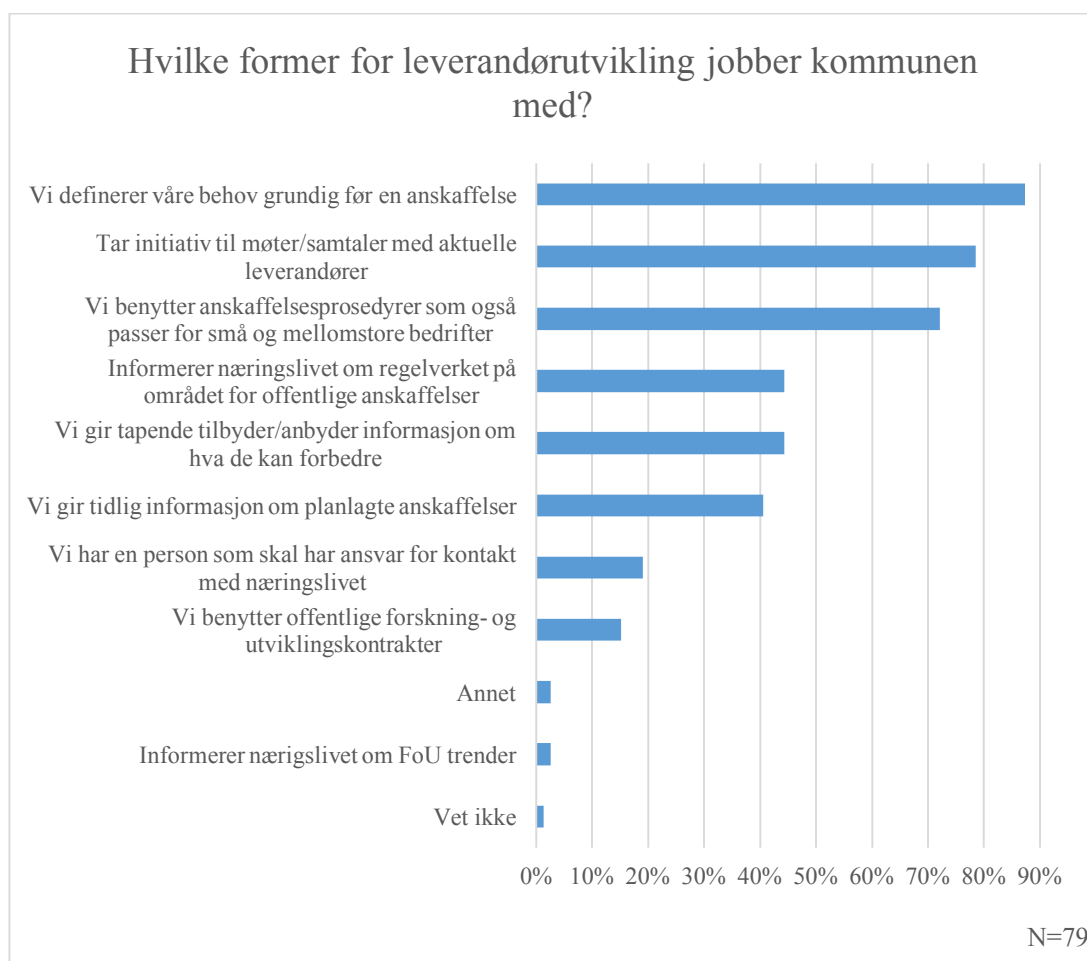
Leverandørene er en viktig interessent for kommunene og det er viktig at kommunene har et godt forhold til leverandørene. En måte kommunene kan påvirke sosialt ansvar på er gjennom leverandørutvikling og innovasjon. Respondentene ble spurt om de jobber med noen form for leverandørutvikling.

Figur 26: Leverandørutvikling

Figur 26 viser at 51% av kommunene ikke jobber med leverandørutvikling og 8% vet ikke. 41% (79 respondenter) har svart ja på dette spørsmålet.

De som svarte ja ble også spurt om hvilke former for leverandørutvikling kommunen jobber med. Her kunne kommunene krysse av for flere alternativer.

Figur 27: Hvilke former for leverandørutvikling jobber kommunen med?

Figur 27 viser at nesten 90 % av kommunene som jobber med leverandørutvikling definerer behovene grundig før anskaffelser. Dette innebærer at de vet hva de trenger og hva de ikke har behov for. Nesten 80% tar initiativ til møter med leverandører. Like over 70% benytter anskaffelsesprosedyrer som også passer for små og mellomstore bedrifter, f.eks. deler opp kontrakten i flere kontrakter eller signalisere at man kan gi tilbud på deler av kontrakten eventuelt stimulere til at flere små og mellomstore bedrifter samarbeider om dette. Omtrent 40% av kommunene sier at de gir tapende tilbyder(e) informasjon om hva de kan forbedre for å vinne anbud(ene), informerer næringslivet om regelverket om offentlige anskaffelser, og gir tidlig informasjon om anskaffelser de har tenkt å gjennomføre. En av fem kommuner har utpekt en person som er ansvarlig for å være kontaktperson ved anskaffelser, og 15% benytter offentlige forsknings- og utviklingskontrakter. 3% av kommunene oppgir at de informerer næringslivet om FoU trender.

For å oppsummere empirien om planleggingsfasen kan vi si at respondentene er klar over at det kan forekomme brudd på de etiske retningslinjene i leverandørkjeden. Omtrent to av fem kommuner arbeider med leverandørutvikling og gjør dette på en god måte.

5.3 Gjennomføring

Kommunene må være nøye på at de stiller krav til sosialt ansvar når det skal gjennomføres anskaffelser. Dette kan gjøres gjennom konkurransegrunnlaget, altså dokumentene som sendes ut til markedet for å be om tilbud (Difi, 2016a).

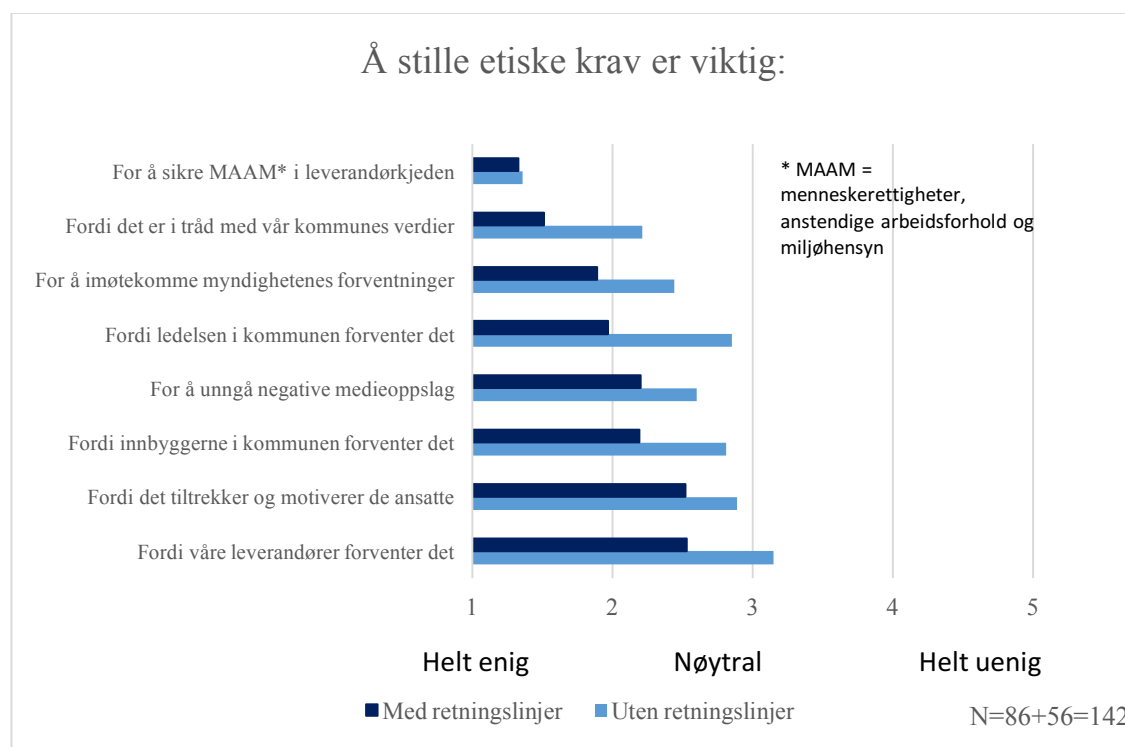
Kommunene ble også stilt spørsmål om hvorfor de mente det var viktig å stille etiske krav

Figur 28: Hvorfor det er viktig å stille etiske krav

Her medgir de aller fleste kommunene at det er viktig å stille etiske krav for å sikre menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn i leverandørkjeden. 70 % av respondentene har svart at de er helt enige og 22% har svart at de er delvis enige i denne påstanden (se vedlegg 8). I tillegg mener de fleste respondentene at det er viktig å stille krav fordi det er i tråd med kommunens verdier. Her har 48% svart helt enig og 32% svart delvis enig (se vedlegg 8). Dette kan tyde på at det er mange som mener at det er viktig å innarbeide sosialt ansvar i sine anskaffelser. Denne figuren viser oss også at respondentene er delvis enige i at å stille etiske krav er viktig for å imøtekomme myndighetenes forventninger, at ledelsen og innbyggerne i kommunen forventer det og for å unngå negative medieoppslag. Videre forteller denne grafen oss at respondentene ikke mener at det er like mye press fra leverandørene eller ansatte om å stille etiske krav.

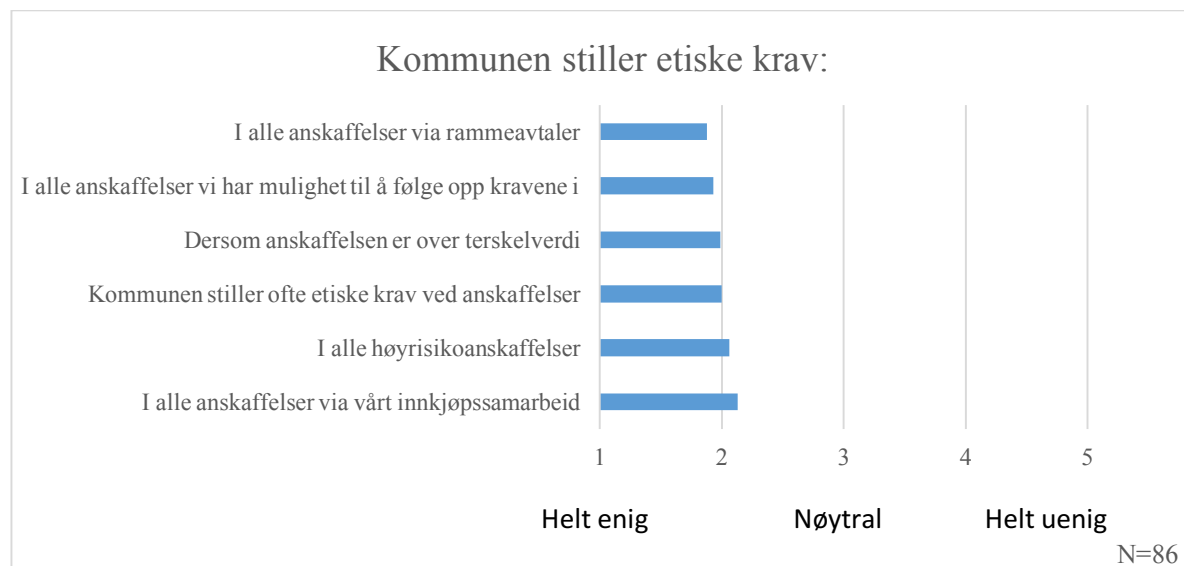
Figur 29 er en forlengelse av figur 28, men er delt inn etter de kommunene som har etiske retningslinjer og de som har svart at de ikke har etiske retningslinjer.

Figur 29: Hvorfor det er viktig å stille etiske krav (med og uten retningslinjer)

Figur 29 viser at kommunene som har etiske retningslinjer og som jobber med å utarbeide dem er mer enig i påstandene enn de som ikke har retningslinjer.

I undersøkelsen ble respondentene som har etiske retningslinjer spurt om når kommunen stiller krav til de etiske retningslinjene.

Figur 30: Når stiller kommunen krav

Av de kommunene som har etiske retningslinjer viser figur 30 at de fleste respondentene er delvis enig at det stilles etiske krav i de fleste anskaffelsene. På dette spørsmålet har over 70% av kommunene svart helt enig eller delvis enig på samtlige påstander (se vedlegg 9).

I figuren under er kommunene delt inn i de som har oppgitt at de har god/litt god kunnskap til etiske problemer ved anskaffelser og de som har oppgitt at de har dårlig/litt dårlig kunnskap.

Figur 31: Forlengelse av figur 30

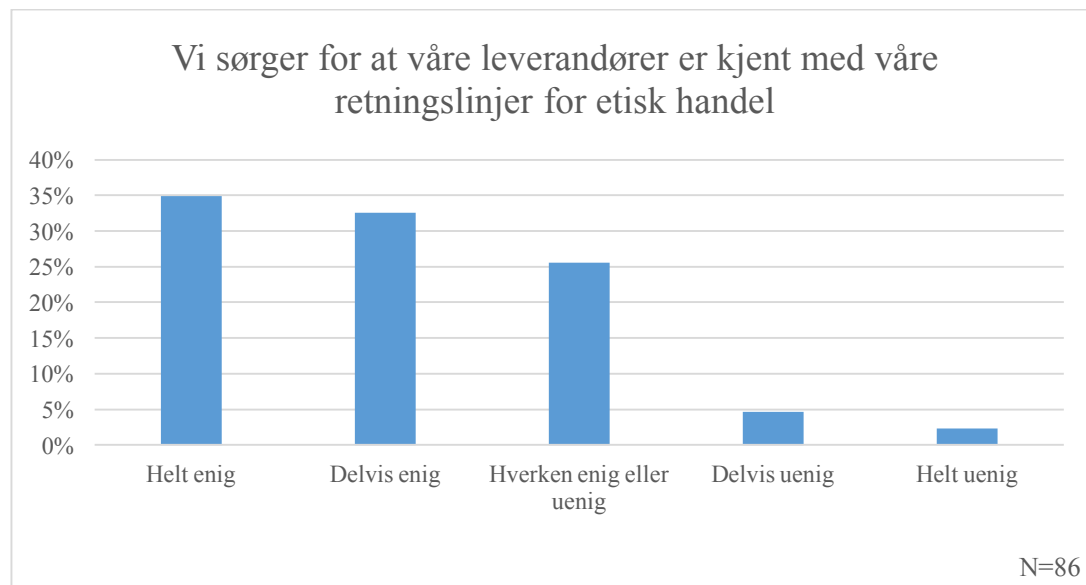
Figur 31 viser at de respondentene som mener de har god/litt god kunnskap er generelt mer enig i at kommunen stiller krav.

Som en oppsummering av gjennomføringsfasen kan vi si at det virker som at de fleste kommunene som har etiske retningslinjer som gjelder ved innkjøp jobber med å stille krav til disse når de skal gjennomføre anskaffelser. Funnene viser også at de som har utarbeidet etiske retningslinjer er mer enige i påstandene om at det er viktig å stille krav både av sin egen interesse, men også fordi andre forventer det. Til slutt viser undersøkelsen at respondentene med god kjennskap til etiske problemer er mer enig i at det stilles sosiale krav i anskaffelsene enn de som har svart at de ikke har god kjennskap.

5.4 Oppfølging

Oppfølging av leverandørene kan skje på forskjellige måter. Difi (2014) har anbefalt egenrapporteringsskjema, oppfølgingssamtaler og eller stedlige kontroller der dette er nødvendig.

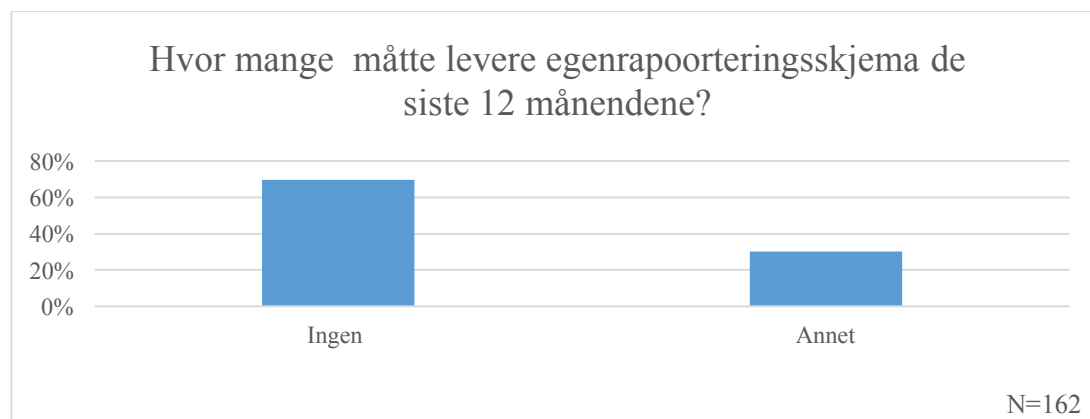
Respondentene ble spurt om de kommuniserer de etiske retningslinjene ut til leverandørene og figuren under viser at de aller fleste respondentene er enige i at kommunen sørger for at leverandørene er kjent med de etiske retningslinjene.

Figur 32: Kommunikasjon av retningslinjene

Respondentene ble spurt om kommunen har fulgt opp kravene de har stilt til høyrisikoleverandører gjennom egenrapporteringsskjema, oppfølgingssamtaler og/eller stedlige kontroller hos noen av leverandørene det siste året.

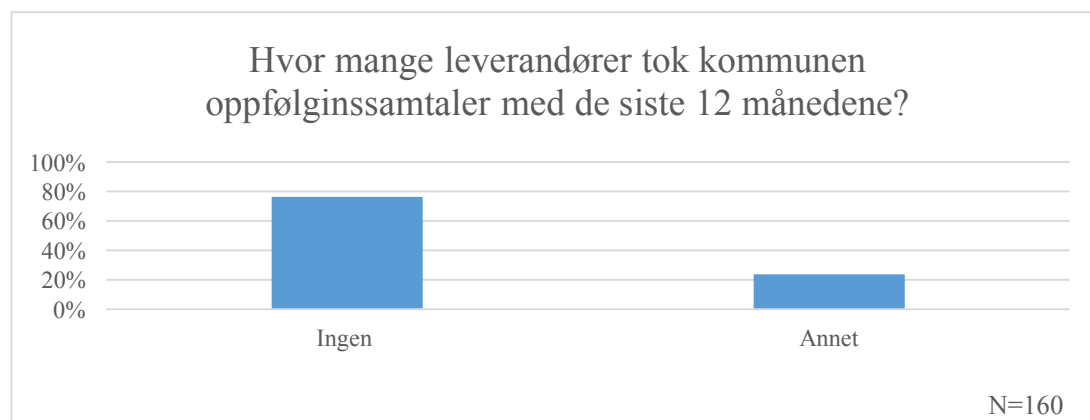
Egenrapporteringsskjema kan sendes ut som en sjekklister til leverandørene slik at de kan kvittere på at kravene som ble stilt ved kontraktinngåelse har blitt fulgt opp.

Figur 33: Egenrapporteringsskjema

Her har 70% av kommunene svart at ingen leverandører måtte levere egenrapporteringsskjema, mens 30% har svart annet (figur 33). Av de som har svart "Annet" er det 10 kommuner som har svart at de ikke vet/ukjent, 14 kommuner svarte at alle leverandørene leverer egenrapporteringsskjema (dette utgjør 9% av respondentene på spørsmålet), 9 respondenter svarte at dette gjøres via innkjøpssamarbeidet, av de resterende kommunene har flesteparten svart "noen" eller "en liten andel" så disse er det vanskelig å si noe konkret om. På dette spørsmålet var det 30 som ikke svarte.

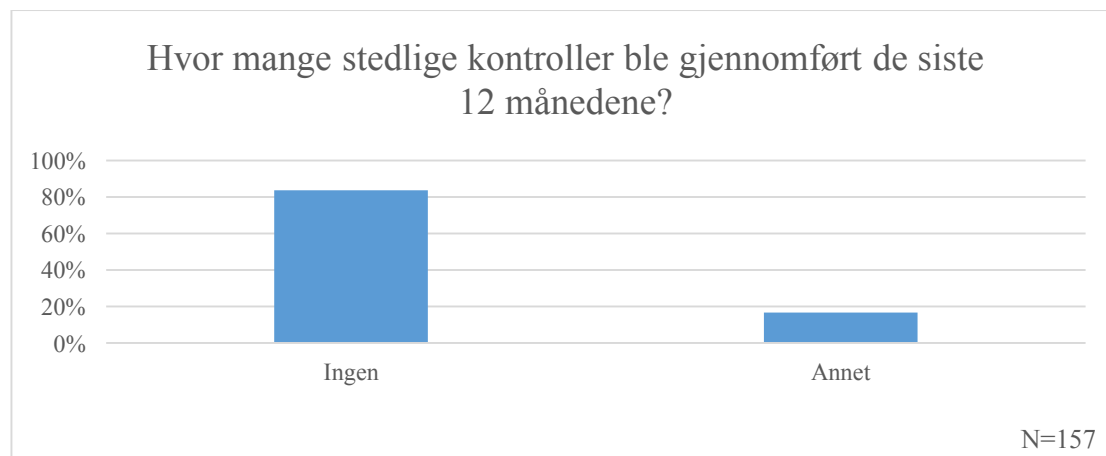
På bakgrunn av egenrapporteringsskjemaene kan man gjennomføre oppfølgingssamtaler med leverandørene.

Figur 34: Oppfølgingssamtaler

Figur 34 viser at 76% oppgir at kommunen ikke har hatt oppfølgingssamtaler med leverandørene. Av de som har svart annet er det 10 kommuner som har svart ”vet ikke”. 8 har svart at de bruker oppfølgingssamtaler der det er relevant. 8 kommuner har svart ”noen” eller ”en liten andel” så disse er det vanskelig å si noe konkret om. 5 kommuner har oppgitt at dette tas opp i regelmessige oppfølgingssamtaler med leverandørene. En kommune har svart at det ble tatt en oppfølgingssamtale med en leverandør etter at det ved en kontroll ble avdekket avvik. Kun en kommune oppgir at det alltid blir tatt oppfølgingssamtaler med alle leverandørene. På dette spørsmålet er det 32 som ikke har svart.

Stedlige kontroller kan være aktuelt dersom produktet er av høy risiko eller at leverandøren ikke er åpen/transparent rundt oppfyllelse av retningslinjene eller kravene som er stilt.

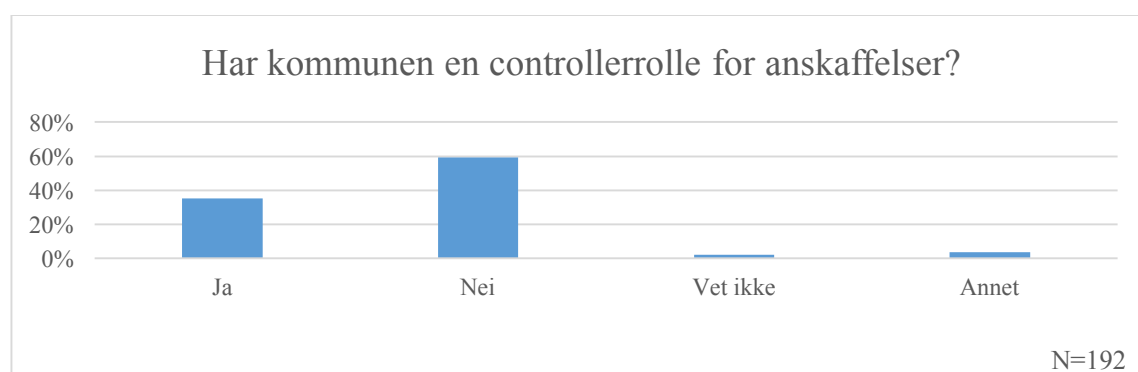
Figur 35: Stedlige kontroller

Her har 83% av respondentene svart at det ikke har forekommet stedlige kontroller det siste året (se figur 35). Det er 17% av kommunene som har svart annet. Av de som har svart annet har 9 respondenter svart ”vet ikke”. 5 kommuner har svart ”noen” eller ”en liten andel” så disse er det vanskelig å si noe konkret om. Tre kommuner nevner at bygg- og anleggsbransjen er en bransje der kommunen spesielt utfører stedlige kontroller. En respondent forteller at det ble gjort stedlig tilsyn med krav om å framlegge dokumentasjon på at nødvendige tiltak var utført etter pålegg. En har svart at flere stedlige kontroller er blitt gjennomført og to kommuner oppgir at dette gjøres gjennom samarbeidet. På dette spørsmålet er det 35 som ikke har svart.

Kommunene fikk også muligheten til å oppgi dersom de hadde fulgt opp leverandørene sine på annet vis. På dette spørsmålet var det 31 som svarte, noe som utgjør 16% av kommunene. og av disse har 11 svart at dette gjennomgås i regelmessige evalueringsmøter med

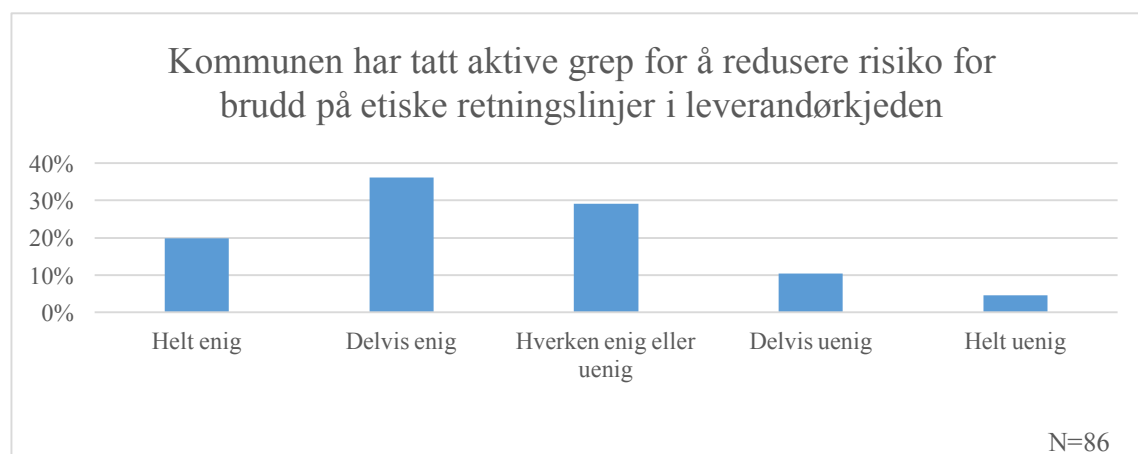
leverandørene, 10 svart at dette gjøres via innkjøpssamarbeidet, 5 har svart at de forventer at det å stille krav holder, 5 har svart at de ikke er sikker.

Kommunene ble spurt om de har en ansatt som jobber med å kvalitetssikre innkjøp, for eksempel en som hadde kontrollansvar for anskaffelsene (se figur 36). Nesten 60 % av kommunene har ingen som jobber med å kvalitetssikre innkjøpene gjort i kommunen. Omtrent 35% av kommunene har ansatte som jobber med dette. Av de som har svart annet (ca. 4%) oppgir de aller fleste at de har kontrollere utenfor kommunen, for eksempel gjennom innkjøpssamarbeid eller at de har ekstern kvalitetssikring.

Figur 36: Controllerrolle

Kommunene ble videre spurt om de har tatt aktive grep for å redusere risiko.

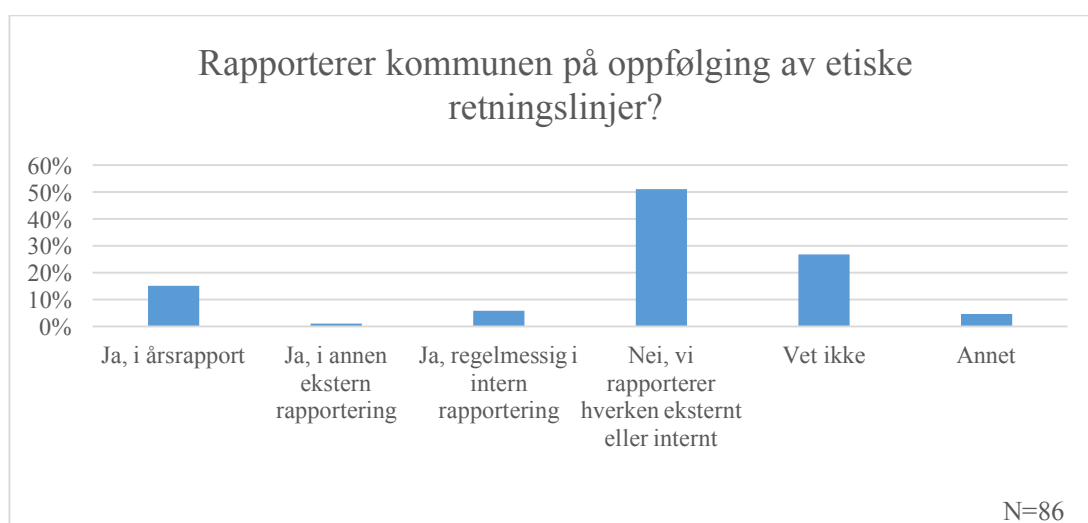
Figur 37: Aktive grep for å redusere risiko

Figur 37 viser at i overkant av 55% av respondentene har sagt at de er helt enige eller delvis enige i denne påstanden. Dette kan tyde på at kommunene jobber med å sette krav og redusere risiko for brudd på retningslinjene. Det er under 5 % av respondentene som sier seg helt uenig i denne påstanden.

Som en oppsummering av oppfølgingsfasen kan vi generelt si at det er få kommuner som følger opp leverandørene sine gjennom egenrapporteringskjema, oppfølgingssamtaler og stedlige kontroller. I underkant av 10% av kommunene følger opp leverandørene sine på jevnlig basis. En av tre kommuner har noen som arbeider med å kvalitetssikre anskaffelsene og over halvparten av respondentene er helt eller delvis enig i at kommunen har tatt aktive grep for å redusere risiko for brudd på de etiske retningslinjene.

5.5 Rapportering

Ved å sammenstille en årlig rapport vil kommunene få kommunisert mål og resultat, både internt og eksternt. For de kommunene som er medlem i f.eks. Initiativ for Etisk Handel (IEH) eller global Compact er årlig rapportering en del av forpliktelsene i medlemskapet. Selv om ikke alle kommunene er pålagt å rapportere, kan det være noe kommunene kan ha interesse av både for sin egen del, men også for andre interessenter fordi de kan gi innsikt i hvordan kommunen jobber med de etiske retningslinjene. I min studie ble kommunene som har svart ja på at det har etiske retningslinjer stilt spørsmål om de fulgte opp retningslinjene ved å rapportere jevnlig. I figur 38 fremkommer svarene.

Figur 38: Rapportering på retningslinjene

Figur 38 viser at 15 % rapporterer i henhold til retningslinjene i årsrapporten, 7% svarer at de rapporterer i annen ekstern rapportering eller regelmessig i intern rapportering, mens i overkant av 50% svarer at de ikke rapporterer hverken internt eller eksternt. Nesten 30% vet ikke om kommunen rapporterer på de etiske retningslinjene.

5.6 Oppsummering av funn fra empirien

Mine hovedfunn kan oppsummeres til at:

- Respondentene er generelt enige i at det er en viktig oppgave for kommunen å innarbeide sosialt ansvar ved innkjøp og at de gjennom innkjøp kan gjøre mye for å påvirke sosialt ansvar, men det virker som det er lite ledelsesforankring
- 45% av kommunene har etiske retningslinjer
- 67% av de etiske retningslinjene har blitt vedtatt de siste 5-6 årene
- Respondentene mener det trengs mer tid og ressurser, og at de må se relevans og behov
- Respondentene sier de er kjent med retningslinjene og bruker disse i sitt daglige arbeid
- Fire av fem kommuner har ingen opplæring på etisk handel og en av fem har fått opplæring de siste 12 månedene.
- Respondentene er klar over at innkjøp kan medføre risiko med tanke på sosialt ansvar, men det er vanskelig å si noe om de har gjennomført undersøkelser på dette.
- Respondentene påpeker at det er viktig med sosialt ansvar til sine leverandører og de kommunene som arbeider med leverandørutvikling (to av fem) gjør dette på en god måte.
- Respondentene er helt enig i at det er viktig å stille krav for å sikre menneskerettigheter og at det er i tråd med kommunens verdier
- I de kommunene som har retningslinjer er respondenten generelt mer enig i påstanden om at det er viktig å stille krav.
- De som har god kunnskap stiller oftere krav enn de som ikke har god kunnskap.
- Få tall av kommunene som følger opp leverandørene sine og omtrent en av tre har noen som arbeider med å kvalitetssikre anskaffelsene
- 23% av de som har etiske retningslinjer rapporterer på disse. Halvparten av kommunene som har etiske retningslinjer rapporterer ikke på disse.

6 ANALYSE

I dette kapittelet vil jeg analysere mine empiriske hovedfunn. Analysen vil bli gjort ut ifra teorien presentert i kapittel 2 og data fra spørreundersøkelsen (empirien) som er presentert i kapittel 5. I denne studien har jeg forsøkt å kartlegge om kommunene i Norge tar sosialt ansvar i sine anskaffelser. Sosialt ansvar omtales ofte som etisk handel og handler om det arbeidet organisasjoner gjør for å bidra til at varer de kjøper inn er laget i tråd med internasjonalt anerkjente standarder for arbeidsforhold og miljøhensyn (IEH, udatert-b). Sosialt ansvar i kommunale anskaffelser vil bli belyst gjennom Difis anskaffelsesprosess: forankring, planlegging, gjennomføring, oppfølging og rapportering.

Selv om loven ikke pålegger kommunene å ta sosialt ansvar er det forventet at kommunene skal ta et etisk samfunnsansvar. Gjennom undersøkelser gjort for Initiativ for etisk handel kommer det klart frem at befolkningen i Norge forventer at det offentlige anskaffer varer som er produsert under akseptable forhold (Difi, 2016c, IEH, 2013). I tillegg fremkommer det gjennom flere stortingsmeldinger (Meld. St. nr 10, 2008, Meld. St. nr 36, 2009, Meld. St. nr 13, 2011) at det er forventet at det offentlige skal ta sosialt ansvar.

6.1 Sosialt ansvar gjennom forankring

I undersøkelsen ble kommunene spurt om hvordan de stiller seg til arbeidet med sosialt ansvar. Undersøkelsen viser at 88% av kommunene er enige i at det er viktig å innarbeide sosiale krav ved innkjøp, og 84% tror at de kan gjøre mye for å påvirke sosialt ansvar gjennom anskaffelsene. Dette kan ses i sammenheng med at respondentene mener at de har forpliktelser utover det økonomiske som kan forklares gjennom tankegangen bak den triple bunnlinjen (Elkington, 1998). Den sosiale bunnlinjen står for at organisasjonen skal bidra til sosial rettferdighet utenfor organisasjonen selv (Carson, 2015). Det at kommunene ser at forpliktelsene går utover det økonomiske kan være et tegn på at de ønsker å ta sosialt ansvar ved anskaffelser. De fleste kommunene er også enige i at det er viktig å stille krav fordi det er i tråd med kommunens verdier.

I følge Difi (2014) er en god måte å starte arbeidet med sosialt ansvar i organisasjonen å vedta etiske retningslinjer ved anskaffelser, og en plan for hvordan disse skal følges. Av spørreundersøkelsen kommer det fram at 45% av kommunene har etiske retningslinjer som gjelder ved anskaffelser. Retningslinjer kan ses på som tidsriktige ideer og en møte som

følges av offentlige organisasjoner (Christensen et al., 2015). Omdømme og legitimitet er viktig for alle organisasjoner (Nordhaug og Olsen, 2010), og at kommunen har utarbeidet retningslinjer kan være en måte å vise omgivelsene at de ser på sosialt ansvar som viktig (Meyer og Rowan, 1977). Retningslinjene til kommunene er som regel tilgjengelige på kommunenes hjemmeside. Ved å publisere disse får kommunene kommunisert til sine interessenter at de opptrer etisk og gjennom dette oppnår de legitimitet i markedet (Freeman et al., 2010). At enkelte kommuner velger å vedta retningslinjer kan også ses i sammenheng med det etiske samfunnsansvaret i Carrolls pyramide (1991), da dette er noe kommunene gjør utover det lovpålagte.

Det at de fleste retningslinjene har blitt vedtatt i kommunene etter 2010 kan ses i sammenheng med at det er et press fra omgivelsene om å ta sosialt ansvar (Utenriksdepartementet, 2014, Difi, 2016c). Det å ta sosialt ansvar er noe kommunene er forventet å gjøre, som er i samsvar med institusjonell teori hvor samfunnet har en forventning om hvordan organisasjoner skal være (Meyer og Rowan, 1977). Dette fører ofte til at organisasjoner tar inn over seg de trendene som er i samfunnet (Meyer og Rowan, 1977). Dersom kommunene ikke følger de normer og regler som finnes i samfunnet kan dette føre til et omdømmesvikt (Difi, 2016c). Dette kan gå utover kommunenes legitimitet og handlingsrom (Bryson, 2004).

De fleste respondentene har svart at de er nøytrale på påstand om at ledelsen ofte kommuniserer at det er viktig med sosialt ansvar. Dette kan tyde på at de fleste kommunene ikke har en ledelse som er tydelige på at det å ta sosialt ansvar er viktig for kommunen. Walker og Brammer (2009) fremhever at forankring i ledelsen er viktig for at sosialt ansvar skal få en sentral plass i det daglige arbeidet. Det er lett for at sosialt ansvar kan bli dekket i organisasjoner hvor ledelsen ikke har forankret dette gjennom organisasjonen og ledelsen ikke gir uttrykk for at dette er viktig og noe de ønsker å fokusere på (Weaver et al., 1999). Målsetninger, strategier, og retningslinjer som er dekket i organisasjonen har liten betydning for det daglige arbeidet (Meyer og Rowan, 1977). En av ti kommuner har likevel svart at de er helt enig i påstanden, noe som kan tyde på at i en av ti kommuner er sosialt ansvar et fokusområde for ledelsen og at de kommuniserer dette til sine ansatte.

Kommunenes innkjøp skal sikre økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk (Anskaffelsesloven, 1999). Offentlig sektor er utsatt for stramme

budsjettbetingelser (Brammer og Walker, 2011), og det kan virke som at den økonomiske bunnlinjen og det økonomiske ansvaret blir prioritert over det sosiale ansvaret når de stilles opp mot hverandre. Dette momentet underbygges i min studie gjennom at både kommunene som har retningslinjer og de som ikke har det oppgir tid og ressurser som hovedutfordring med sosialt ansvar. Dette stemmer også overens med undersøkelsen til Steindal (2012) hvor kommunene som deltok i denne undersøkelsen også understreker at det er lite tid og ressurser til arbeid med sosialt ansvar.

Respondentene i kommunene som har retningslinjer er generelt enige i at de er kjent med de etiske retningslinje til kommunen og at dette er et viktig dokument de ofte bruker i sitt daglige arbeid. Dette leder i retning av at retningslinjene er institusjonalisert i kommunene (Meyer og Rowan, 1977). Integrerte strukturer påvirker hverdagslige beslutninger og handlinger (Weaver et al., 1999) noe som kan være en indikasjon på at de kommunene som har retningslinjer tar sosialt ansvar gjennom sine anskaffelser. Flest kommuner oppgir også at de har blitt kjent med retningslinjene på interne møter/seminarer og gjennom opplæring og kurs, og gjennom kolleger, noe som kan bety at retningslinjene er integrert som en del av kjernevirksomheten til kommunene (Weaver et al., 1999). På den andre siden ser vi også at det er ganske mange respondenter som har svart at de har blitt kjent med retningslinjene via kommunens hjemmeside, utdelt ved ansettelse eller utdelt til de som jobber med innkjøp. I forbindelse med sosialt ansvar har dekobling vist seg å være spesielt utbredt i organisasjoner hvor de ansatte får påminnelser om sosialt ansvar gjennom notater, nettsider og politiske dokumenter (Weaver et al., 1999). Dette kan tyde på at noen kommuner ikke har klart å koble sosialt ansvar til den daglige aktiviteten i kommunen og i retning av en institusjonalisering av sosialt ansvar.

Kompetanse har vist seg å være kritisk når det kommer til implementering av sosialt ansvar i anskaffelser (Brammer og Walker, 2011, Walker og Brammer, 2009, Gelderman et al., 2006). Derfor blir kompetanse viktig når det kommer til om kommunene tar sosialt ansvar i anskaffelser eller ikke. Fire av fem kommuner har ikke etablert rutiner for opplæring etisk handel i kommunen og kun en av fem oppgir at ansatte i kommunen har fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene. Dette betyr at kommunene kanskje ikke har de ferdighetene og kompetansen som kreves for å stille sosiale krav og ta sosialt ansvar i anskaffelsene (Brammer og Walker, 2011). Det at kommunene ikke har nok kompetanse til å stille krav kan tyde på at det ikke er støtte i kommunene til å arbeide med dette (Weaver et al.,

1999). Dette stemmer også med undersøkelsen til Foss (2011) og Steindal (2012), hvor mangel på veiledning og kompetanse er en av hovedfaktorene til at norske organisasjoner og kommuner ikke tar mer sosialt ansvar, samt undersøkelsen til Brammer og Walker (2011) hvor innkjøperne i offentlige organisasjoner er usikre på hvordan man skal implementere etiske og sosiale krav i innkjøpene. Dette understrekes i undersøkelsen min ved at respondentene som mener de har god kjennskap til etiske problemer ved anskaffelser er generelt mer enige i påstandene om at det er viktig å stille etiske krav enn de som mener de ikke har god kjennskap til dette.

6.2 Sosialt ansvar gjennom planlegging

Anskaffelsene må planlegges godt og planleggingsfasen inkluderer normalt en risikovurdering, å være i dialog med leverandørene og det å tilrettelegge for gode tidsmarginer ved utlysning (Difi, 2014). Ved å gjøre seg kjent med markedet og vektlegge hvilket behov som skal dekkes, vil man kunne inkludere sosialt ansvar i anskaffelsene (Difi, 2014). Wood (1991) poengterer at organisasjoner ikke nødvendigvis er ansvarlige for å løse alle etiske problemer, men at organisasjoner først og fremst bør være oppmerksom på eventuelle negative eksternaliteter av organisasjonen. Risikovurderinger i forhold til sosialt ansvar i anskaffelser kan da være forstått som det å være oppmerksom på hvilke bivirkninger eller eksternaliteter innkjøp har på samfunnet. Omtrent halvparten av respondentene har sagt seg enig/delvis enig i påstanden om at menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn ikke alltid blir ivaretatt i leverandørkjeden, noe som kan tyde på at respondentene er klar over at innkjøpene kan ha negativ påvirkning på disse områdene.

Videre har 42% av kommunene svart at de er helt/delvis enig i påstand om at kommunene har vurdert at det er høy risiko for brudd på de etiske retningslinjene i leverandørkjeden. Spørsmålene beviser ikke at kommunene har gjennomført undersøkelsen på dette, men det tyder på at de fleste er klar over at det kan forekomme brudd på sosialt ansvar gjennom innkjøpene. Det handler om å se organisasjonen som en del av samfunnet og at man har forpliktelser utover det økonomiske (Elkington, 1998). Interessentteorien sier at for å overleve på sikt må organisasjonen ta hensyn til sine interessenter (Freeman et al., 2010). Sosialt ansvar er noe som er forventet av kommunenes interessenter og det at enkelte kommuner strekker seg litt lenger kan ses i sammenheng med at omgivelsene legger press på hvordan kommunene skal være (Meyer og Rowan, 1977).

For at kommunene skal jobbe med sosialt ansvar i leverandørkjeden er det viktig at kommunene kommuniserer til sine leverandører at dette er noe de stiller krav til (Difi, 2014). Freeman et al. (2010) argumenterer for at man kan bruke interessentteorien til å integrere etikk i organisasjonens handel og verdiskapning. En måte kommunene kan arbeide med sosialt ansvar, er gjennom leverandørutvikling. Min spørreundersøkelsen viser at omtrent to av fem kommuner arbeider med leverandørutvikling og at disse gjør dette på en god måte. En gjennomgang av interessentene kan hjelpe kommunene til å konkretisere relasjonene og hvorfor disse er viktige for dem (Freeman et al., 2010). Ved å samarbeide med interessentene og kommunisere mål og verdier til disse kan kommunen være med på å skape et sosialt ansvarlig interessentnettverk (Carson, 2015). De fleste kommunen er helt enig i at de jobber med å utarbeide gode konkurransegrunnlag for å stille krav om sosialt ansvar. Dette vil gi signaler til kommunens interessenter (her leverandørene) at kommunene etterlyser sosialt ansvarlige produkter og er villig til å gå utover den økonomiske bunnlinsen og balansere hensynet til økonomi og priskomponenten, med sosialt ansvarlige produkter (Elkington, 1998).

6.3 Sosialt ansvar ved gjennomføring av anskaffelser

Gjennom å stille krav til sosialt ansvar i konkurransegrunnlaget ved innkjøp av varer kan kommunene etterspørre varer som er produsert under anstendige forhold (Difi, 2014). Leverandører har etterlyst sosiale krav fra offentlige organisasjoner og mener det er urettferdig at aktører som aktivt jobber med sosialt ansvar blir nedprioritert ved anbud fordi priskomponenten ilegges for stor vekt (IEH, udatert-b). Respondentene i kommunene som har retningslinjer er mer enig i påstandene om at det er viktig å stille krav. Dette kan tyde på at de kommunene som har etiske retningslinjer for innkjøp i større grad har institusjonalisert sosialt ansvar i organisasjonen, enn de som ikke har retningslinjer (Meyer og Rowan, 1977). Kommunene som har retningslinjer er også mer enig i at det er viktig fordi sentrale interessenter (myndigheter, ledelsen i kommunen, media, innbyggere, ansatte og leverandører) forventer dette fra kommunen. Det kan altså være at disse kommunene har følt mer på et press fra interessentene om å ta sosialt ansvar i anskaffelser og vedtatt retningslinjer for å være i tråd med gjeldende normer og trender i samfunnet (Christensen et al., 2015, Meyer og Rowan, 1977, Bryson, 2004).

Respondentene som har etiske retningslinjer for anskaffelser er delvis enige i at det stilles krav i de fleste anskaffelser. Det at enkelte kommuner går utover det lovpålagte og stiller etiske krav i anskaffelsene kan ses på som et etisk ansvar i samfunnsansvarspyramiden (Carroll, 1991). Dette er forventninger, normer og standarder som interessentene anser som rettferdige og forventer at kommunene følger disse (Carroll, 1991). Ingebrigtsen og Jakobsen (2004) understreker at disse forventningene er nødvendig for å overleve på sikt og ved å stille krav kan kommunene konkret bevise at de følger normene som er i samfunnet (Carroll, 1991, Meyer og Rowan, 1977, Christensen et al., 2015).

6.4 Sosialt ansvar gjennom oppfølging

Som innkjøper er man forpliktet til ”i rimelig grad” å følge opp de kravene man har stilt (Steindal, 2012), og betydningen av å følge opp kravene man har stilt kan ikke overvurderes (Nordhaug og Olsen, 2010). Å følge opp kravene man har stilt bidrar til å skape legitimitet i samfunnet (Nordhaug og Olsen, 2010). Med utgangspunkt i de sosiale kravene som ble stilt i konkurransegrunnlaget, kan kontraktsoppfølging foretas gjennom f.eks. egenerklæring, oppfølgingssamtaler og stedlige kontroller (Difi, 2014, Steindal, 2012).

Av spørreundersøkelsen kommer det fram at av de kommunene som har etiske retningslinjer for innkjøp oppgir 70% at ingen høyrisikoleverandører måtte levere egenrapporteringskjema, 76% sier at de ikke gjennomførte oppfølgingssamtaler og 83% sier at det ikke ble gjennomført stedlige kontroller i løpet av det siste året. Dette tyder på at det er lite oppfølging når det gjelder de etiske retningslinjene. Det å ikke følge opp kravene man har stilt kan bli sett på som ansvarsfraskrivelse (Nordhaug og Olsen, 2010). Dette kan også føre til at mindre seriøse aktører på markedet vinner anbudskonkurranser, selv om de ikke er sosialt ansvarlige i sin produksjon, fordi de vet at de ikke blir sjekket på dette (IEH, udatert-b). For å følge opp kravene kan kommunen ha noen ansatte som sikrer kvalitet i anskaffelsene. Det at kun en tredjedel av kommunene har en kontrollerfunksjon kan tyde på at kravene i liten grad følges opp .

Undersøkelsen viser også at omtrent en av ti respondenter oppgir at kommunen følger opp leverandørene sine jevnlig og dette tyder på en av ti kommuner tar sitt sosialt ansvar ved anskaffelser (Carroll, 1991, Nordhaug og Olsen, 2010). Dette er i samsvar med den triple bunnlinjen og at kommunene har forpliktelser ut over det økonomiske men også for det

sosiale (Elkington, 1998). Det at kravene kommunene har stilt også følges opp kan tyde på at sosialt ansvar er en del av den daglige aktiviteten i kommunen. Dette kan lede i retnings av en institusjonalisering av sosialt ansvar hos disse kommunene (Meyer og Rowan, 1977).

6.5 Sosialt ansvar gjennom rapportering

Ved å sammenstille en årlig rapport, enten i et eget dokument eller sammen med årsrapporten, får kommunene kommunisert hvordan de arbeider med sosialt ansvar. Halvparten av kommunene som har etiske retningslinjer har svart at de ikke rapporterer på de etiske retningslinjene i det hele tatt. Dette kan tyde på at retningslinjene bare er et dokument som kommunen har, men at det ikke jobbes mer med dette, altså en dekobling mellom det som man forventer når kommunene har retningslinjer og det kommunen faktisk gjør (Meyer og Rowan, 1977). Meyer og Rowan (1977) argumenterer for at formelle organisasjoner streber etter å tilfredsstille de institusjonelle omgivelsene i langt sterkere grad enn kravene fra sin egen kjerne. Det at normene i omgivelsene ikke nødvendigvis gir de instrumentelt beste løsningene kan føre til en konflikt mellom de tekniske og de institusjonelle kravene (Christensen et al., 2015) og innenfor samfunnsansvar har dette ofte blitt forstått som grønn- eller blåvasking (Nordhaug og Olsen, 2010, Carson, 2015). Sosialt ansvar er som sagt ikke lovpålagt gjennom dagens lover og dette kan være grunnen til at kommunene ikke jobber mer med sosialt ansvar, selv om de aller fleste kommunene mener dette er et viktig område.

Kommunene har oppgitt at tid og ressurser vanskeliggjør arbeidet med sosialt ansvar og det kan hende at dette også er en av grunnene til at kommunene ikke rapporterer. Dette kan tyde på at sosialt ansvar er lite forankret i ledelsen, da det ikke legges til rette for å arbeide med det (Brammer og Walker, 2011), og uten forankring i ledelsen blir sosialt ansvar lett noe som er dekket i organisasjonen (Meyer og Rowan, 1977).

Undersøkelsen viser også at 23% av kommunene som har retningslinjer sier at de rapporterer på disse enten i årsrapport, eller i annen ekstern eller intern rapportering. Å rapportere på oppfølging av retningslinjene gjør det lettere for kommunene å følge med på hva som er gjort og det blir noe man integrerer i organisasjonen, fordi man vet at det blir fulgt opp (IEH, 2010). Kommunen får gjennom disse rapportene kommunisert mål og resultater både internt til de som jobber i kommunen men også eksternt til interessenter som kan ha interesse i å vite hvordan kommunen jobber med dette. I følge interessentteorien (Freeman et al., 2010) har

interessentene ønsker i å vite hva som skjer i organisasjonen og har en mening om dette. Rapportering er en del av medlemskapet i f.eks. Initiativ for Etisk handel (IEH). Disse rapportene er også offentlig tilgjengelig på hjemmesiden til IEH og kommunene. Det å offentliggjøre rapporten kan være med på å kommunisere ut til interessentene hva som blir gjort og at kommunen mener alvor når de ønsker å ta sosialt ansvar. 23% av de som har retningslinjer utgjør 20 kommuner. Sosialt ansvar gjennom rapportering viser seg altså å være til stede hos omtrent en av ti kommuner.

7 KONKLUSJON OG AVSLUTNING

Denne studien har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling:

”Tar kommunene sosialt ansvar i sine anskaffelser?”

Funnene i undersøkelsen viser at de fleste respondentene gir uttrykk for at de mener det er viktig å stille krav om menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn i leverandørkjeden, og at det er i tråd med kommunens verdier. Det er altså noe de ønsker å jobbe med. Generelt sett er det ikke grunnlag til å si at kommunene i Norge tar sosialt ansvar i anskaffelser. Under halvparten av kommunene har konkretisert sosialt ansvar gjennom å utarbeide etiske retningslinjer som gjelder ved innkjøp. De fleste kommunene er enige at det stilles krav til de etiske retningslinjene i de fleste anskaffelser, men det er sjeldent at kommunene følger opp kravene som er stilt. I tillegg er det få kommuner som rapporterer på retningslinjene. Likevel viser funnene i undersøkelsen at omtrent en av ti kommuner kan sies å ha integrert sosialt ansvar som en del av den daglige aktiviteten og som gjennomfører anskaffelser hvor det stilles og følges opp krav, samt rapporteres på dem. Vi kan altså si at en av ti kommuner tar sosialt ansvar i offentlige anskaffelser.

Respondentene oppgir at tid, ressurser og kompetanse er noe de mangler for å kunne stille krav og følge dem opp. Kompetanse er kanskje den viktigste komponenten som må være til stede for at det skal være mulig å gjennomføre sosialt ansvarlige anskaffelser. Uten kompetanse om sosialt ansvar er det vanskelig å stille krav til at leverandørene skal levere varer som er produsert under sosialt ansvarlige forhold. Sosialt ansvar er vanskelig å konkretisere og under en kontinuerlig debatt om hva som er viktig å fokusere på. Dette fører nok til at priskomponenten ilegges for stor vektning ved anbudskonkurranser, slik at de leverandørene som leverer sosialt ansvarlige produserte varer kanskje ikke vinner gjennom i anbudskonkurranser.

Ledelsesforankring er også en faktor som mangler hos kommunene. De fleste som har retningslinjer har dette som et dokument, men det er lite institusjonalisert i kommunen. Dette kommer til uttrykk gjennom at få respondenter oppgir at ledelsen kommuniserer at sosialt ansvar er viktig for dem og at det er få kommuner som rapporterer på retningslinjene. Sosialt ansvar blir altså dekket (Meyer og Rowan, 1977) og ikke en del av den daglige aktiviteten

til kommunen. Det at halvparten av kommunene som har etiske retningslinjer ikke arbeider med dem videre kan forstås som grønn- eller blåvasking ved at kommunene viser forståelse for de forventningene som er i samfunnet, men likevel isolerer organisasjonen fra disse forventningene, de bare pynter på bildet (Nordhaug og Olsen, 2010).

I forhold til den triple bunnlinjen (Elkington, 1998) kan det virke som at bunnlinjene ikke er likestilte. De fleste kommunene mener de har forpliktelser ut over det økonomiske, men det er ofte den økonomiske som blir prioritert når bunnlinjene stilles opp mot hverandre. Dette kan også være fordi det er vanskelig å konkretisere den sosiale bunnlinjen. Det er heller ikke så mange kommuner som kan sies å ta etisk ansvar etter Carrolls pyramide (1991). Det økonomiske samfunnsansvaret står sterkt og dette er nok på grunn av at kommunene er under press om å være kostnadseffektive og blir målt etter hvor mye de sparer. Det juridiske samfunnsansvaret har jeg antatt at kommunene holder så det har det ikke blitt spurt om i denne undersøkelsen. Det har vist seg å være vanskelig å si noe om kommunenes filantropiske ansvar da de ikke har ”overskudd” å fordele på samme måte som private bedrifter.

Undersøkelsen har vist at det ikke er nok å basere seg på at ”etikk lønner seg”, eller antakelsen om at markedet selv vil være en tilstrekkelig iverksetter ved å respondere på kritikkverdig oppførsel (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Det er oppfordret fra flere hold om at kommunene må ta sosialt ansvar i anskaffelser, men ifølge min studie kan det virke som at lite blir gjort. I følge (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004) er det viktig at myndighetene tar ansvar om oppfølging av selskaper for å sikre at menneskerettigheter blir en integrert del av organisasjoners virksomhet. I tråd med Carrolls ansvarspyramide (1991) kan vi si at juridisk bindene lover som blir fulgt opp av sanksjoner, gir størst sikkerhet mot at organisasjoner deltar i eller bidrar til brudd på menneskerettighetene og miljøødeleggelser (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004).

Det er ofte etiske verdier og normer i et samfunn som ligger til grunn for endringer i lovforslagene (Ingebrigtsen og Jakobsen, 2004). Tre av fire nordmenn mener at det burde være lovpålagt for offentlig sektor å ta sosialt ansvar i anskaffelser (Stormberg, 2011). Introduksjon av det nye lovverket vil føre til at det offentlige må stille krav til sosialt ansvar, og min studie viser at et nytt lovverk som pålegger det offentlige å ta sosialt ansvar kanskje er

et nødvendig steg å ta. Et nytt lovverk innebærer at leverandørene som selv tar sosialt ansvar får et fortrinn i offentlige anbudskonkurranser.

Et ønske med denne undersøkelsen var også å vekke interessen til kommunene og bevisstgjøre kommunenes innkjøpsansvarlig/rådmenn om kommunens egen innsats når det gjelder sosialt ansvar i anskaffelser. Kommunenes anskaffelser utgjør omtrent 171 mrd. i året og har dermed et potensiale til å påvirke markeder ved for eksempel å være mer miljøvennlig eller sosialt ansvarlig, samt skape innovasjon i produkter og tjenester (Amann et al., 2014, Walker og Brammer, 2009).

7.1 Forslag til videre forskning

Et forslag til videre forskning er å se på om den nye loven om offentlige anskaffelser, som mest sannsynlig blir godkjent i løpet av året, vil endre kommunene sitt syn på viktigheten av sosialt ansvar i sine anskaffelser. I og med at mange kommuner (til og med fylker) er i en prosess hvor det er mange sammenslåinger vil det også være spennende å se på om dette vil føre til noen endringer på om kommunene tar sosialt ansvar i sine anskaffelser. I tillegg kan det være interessant å se om det er forskjell på sosialt ansvar mellom «rike og fattige kommuner». Man kunne f.eks. gjennomført en sammenligning mellom kommuner som er på ROBEK-listen og de som ikke er det. Funnene i undersøkelsen kan tyde på at kommunene er klar over at det forekommer brudd på menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og/eller miljøhensyn i leverandørkjeden og ettersom det er begrensninger i kvantitative undersøkelser som går på detaljgrad kunne det vært interessant å studere dette mer i dybden. Dette kan for eksempel gjøres gjennom casestudier, altså kvalitativ forskning, for å få mer innsikt i hvordan kommunene konkret arbeider med sosialt ansvar i sine anskaffelser.

8 REFERANSELISTE

- Amann, M., Roehrich, J. K., Eßig, M. og Harland, C. (2014) Driving sustainable supply chain management in the public sector: The importance of public procurement in the European Union, *Supply Chain Management*, 19 (3), s. 351-366.
- Anskaffelsesloven. (1999) *Lov av 16. juli 1999 nr.69 om offentlige anskaffelser*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-16-69>.
- Bakken, P. og Lid, S. E. (2014) Studiebarometeret 2013 – analyse av validitet og reliabilitet. NOKUT.
- Brammer, S. og Walker, H. (2011) Sustainable procurement in the public sector: an international comparative study, *International Journal of Operations & Production Management*, 31 (4), s. 452-476.
- Bryson, J. M. (2004) What to do when Stakeholders matter: Stakeholder Identification and Analysis Techniques, *Public Management Review*, 6 (1), s. 21-53.
- Carroll, A. B. (1979) A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance, *The Academy of Management Review*, 4 (4), s. 497-505.
- Carroll, A. B. (1991) The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders, *Business Horizons*, 34 (4), s. 39-48.
- Carroll, A. B. (1999) Corporate social responsibility evolution of a definitional construct, *Business & society*, 38 (3), s. 268-295.
- Carson, S. G. (2015) *Etikk for beslutningstakere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Carter, C. R. og Jennings, M. M. (2004) The role of purchasing in corporate social responsibility: a structural equation analysis, *Journal of business Logistics*, 25 (1), s. 145-186.
- Christensen, T., Morten, E., Lægreid, P., Roness, P. G. og Røvik, K. A. (2015) *Organisasjonsteori for offentlig sektor*. 3. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Clarkson, M. E. (1995) A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance, *Academy of management Review*, 20 (1), s. 92-117.
- Cooper, R. W., Frank, G. L. og Kemp, R. A. (2000) A Multinational Comparison of Key Ethical Issues, Helps and Challenges in the Purchasing and Supply Management Profession: The Key Implications for Business and the Professions, *Journal of Business Ethics*, 23 (1), s. 83-100.
- Dahlsrud, A. (2008) How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15 (1), s. 1-13.

- Davis, K. (1960) Can business afford to ignore social responsibilities? , *California Management Review (pre-1986)*, 2 (000003), s. 70-76.
- Difi. (2014) *Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser*. Tilgjengelig fra: http://www.anskaffelser.no/sites/anskaffelser/files/norsk_veileder_sosialt_ansvar_i_of_fentlige_anskaffelser_difi.pdf.
- Difi. (2016a) *Generelt om konkurransegrunnlaget* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.anskaffelser.no/anskaffelsesfaglige-temaer/konkurransegrunnlag/generelt-om-konkurransegrunnlaget> (Hentet: 17. januar 2016).
- Difi. (2016b) *Hva er sosialt ansvar?* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.anskaffelser.no/samfunnsansvar/sosialt-ansvar/hva-er-sosialt-ansvar> (Hentet: 17. januar 2016).
- Difi. (2016c) *Hvorfor sosialt ansvar?* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.anskaffelser.no/samfunnsansvar/sosialt-ansvar/hvorfor-sosialt-ansvar> (Hentet: 18. januar 2016).
- Difi. (2016d) *Lær om høyrisikoprodukter - sosialt ansvar* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.anskaffelser.no/sosialt-ansvar/hoyrisikoprodukter/laer-om-hoyrisikoprodukter> (Hentet: 01. mars 2016).
- Difi. (Udatert) *Anskaffelsesstrategi - veileder*. Tilgjengelig fra: http://www.anskaffelser.no/sites/anskaffelser/files/anskaffelsesstrategi_veileder.pdf.
- Ditlev-Simonsen, C. D. (2011) ISO 26000 som et virkemiddel for institusjonalisering av samfunnsansvar (CSR), *Magma*, 7, s. 79-87.
- Elkington, J. (1998) *Cannibals with forks : the triple bottom line of the 21st century business*. Gabriola Island, B.C: New Society Publishers.
- Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T., Styhre, A. og Woll, K. (2014) *Organisasjonsteori*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- European Commission. (2010) *Buying Social - A guide to Taking Account of Social Considerations in Public Procurement*. I: Commission, E. (red.), *Social Europe*. European Commission.
- Foss, S. (2011) *Typisk norsk å være naiv - En undersøkelse om etisk handel i norske bedrifter*. Tilgjengelig fra: <http://etiskhandel.no/Artikler/6057.html>.
- Foss, S., Borley, M. S., Paulsrud, M. og Initiativ for etisk, h. (2013) *Aktsomhetsvurdering med hensyn til menneskerettigheter i globale leverandørkjeder : en veileder for bedrifter*. Tilgjengelig fra.
- Freeman, R. E. (1984) *Strategic management : a stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- Freeman, R. E., Harrison, S. J., Wicks, C. A., Parmar, L. B. og De Colle, S. (2010) *Stakeholder theory : the state of the art*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Friedman, M. (1970) The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, *New York Times Magazine*, September 13, 1970.
- Gelderman, C. J., Ghijsen, P. W. T. og Brugman, M. J. (2006) Public procurement and EU tendering directives – explaining non-compliance, *International Journal of Public Sector Management*, 19 (7), s. 702-714.
- Gripsrud, G., Silkoset, R. og Olsson, U. H. (2004) *Metode og dataanalyse : med fokus på beslutninger i bedrifter*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Howard R. Bowen. (1953) *Social responsibilities of the businessman*. New York: Harper.
- IEH. (2010) *En veileder for bedrifter - etisk handel i praksis*. Tilgjengelig fra: <http://etiskhandel.no/Artikler/6512.html>.
- IEH. (2012) *Mal for retningslinjer for etisk handel (CoC)* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://etiskhandel.no/Artikler/5743.html> (Hentet: 12. februar 2016).
- IEH. (2013) *Den etiske forbruker 2013* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://etiskhandel.no/Artikler/10623.html> (Hentet: 01. mars 2016).
- IEH. (Udatert-a) *Hva er etisk handel?* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://etiskhandel.no/Om_IEH/Hva_er_etisk_handel_/index.html (Hentet: 01. februar 2016).
- IEH. (udatert-b) *IEH og offentlig sektor* [Internett]. Tilgjengelig fra: http://etiskhandel.no/Offentlig_sektor/index.html (Hentet: 01. mars 2016).
- Ihlen, Ø. (2011) *Samfunnsansvar på norsk : tradisjon og kommunikasjon*. Bergen: Fagbokforl.
- Ingebrigtsen, S. og Jakobsen, O. (2004) *Økonomi, natur og kultur : ny økonomi på et filosofisk grunnlag*. Oslo: Abstrakt forl.
- Iversen, J. og Bolseth, C. (2014) *Kan Norge sette kontorstolen i førersetet?* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Aktuelt/Kronikker/Kan-Norge-sette-kontorstolen-i-foerersetet> (Hentet: 16. februar 2016).
- Jacobsen, D. I. (2015) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utg. utg. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. og Tufte, P. A. (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utg. utg. Oslo: Abstrakt.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. og Tufte, P. A. (2011) *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. 3. utg. utg. Oslo: Abstrakt forl.
- Justesen, L. og Mik-Meyer, N. (2010) *Kvalitative metoder i organisations- og ledelsesstudier*. København: Hans Reitzel.

- Klima og miljødepartementet. (2007) *Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Handlingsplan 2007-2010*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/FAD/Vedlegg/Konkurransopolitikk/samfansvar_off_ansk.pdf.
- Kommunesektorens organisasjon. (2016) *Forslag til ny anskaffelseslov* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.ks.no/fagomrader/okonomi/offentlige-anskaffelser/forslag-til-ny-anskaffelseslov/> (Hentet: 12. mars 2016).
- Langørgeren, A., Løkken, S. A. og Aaberge, R. (2013) *Gruppering av kommuner etter folkemengde og økonomiske rammebetingelser 2013*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/attachment/225199?ts=14ce4c230d0>.
- Lee, M. d. P. (2008) A review of the theories of corporate social responsibility: Its evolutionary path and the road ahead, *International Journal of Management Reviews*, 10 (1), s. 53-73.
- Maignan, I., Hillebrand, B. og McAlister, D. (2002) Managing Socially-Responsible Buying:: How to Integrate Non-economic Criteria into the Purchasing Process, *European Management Journal*, 20 (6), s. 641-648.
- Mares, R. (2011) *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights : Foundations and Implementation*. Leiden: BRILL.
- Meld. St. nr 10. (2008) *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/d1301a2369174dd88f8e25d010594896/no/pdfs/stm200820090010000dddpdfs.pdf>.
- Meld. St. nr 13. (2011) *Aktivt eierskap - norsk statlig eierskap i en global økonomi*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-13-2010-2011/id637119/>.
- Meld. St. nr 36. (2009) *Det gode innkjøp*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/8ef0e9956186499098252736d4af3335/nno/pdfs/stm200820090036000dddpdfs.pdf>.
- Meyer, J. W. og Rowan, B. (1977) Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony, *American Journal of Sociology*, 83 (2), s. 340.
- Midttun, A. (2008) *Bedriftens samfunnsansvar*. Oslo: Forlag1, c2008.
- Nordhaug, O. og Olsen, J. B. (2010) *Etikk, ledelse og samfunnsansvar*. Oslo: Forlag1.
- Nyeng, F. (2004) *Vitenskapsteori for økonomer*. Oslo: Abstrakt forl.
- Nyeng, F. (2011) *Etikk og samfunnsansvar : historie, teori og ledelse*. Oslo: Abstrakt.

- Nærings- og fiskeridepartementet. (2016) *Offentlige anskaffelser* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/konkurransopolitikk/offentlige-anskaffelser-listeside/id2001699/> (Hentet: 05. februar 2016).
- Næringslivets Hovedorganisasjon. (2010) *Etiske retningslinjer* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.nho.no/Politikk-og-analyse/Seriest-arbeidsliv-og-samfunnsansvar/Etiske-retningslinjer/> (Hentet: 17. februar 2016).
- Olsen, T.-E., Norges handelshøyskole Institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap. (2012) *Diffusion and adoption of management accounting innovations in the public sector : the case of Norwegian health entities and institutions within higher education*. no. 2012/08, Norwegian School of Economics, Department of Accounting, Auditing and Law.
- Pedersen, K. O. (2011) *Etisk handel blir sosialt ansvar* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.ofanett.no/AA/Web.nsf/ShowNews?OpenForm&ID=9BAEC089FF673D82C125782D002FDA71> (Hentet: 24. april 2016).
- Preuss, L. (2009) Addressing sustainable development through public procurement: the case of local government, *Supply Chain Management: An International Journal*, 14 (3), s. 213-223.
- Prop. 51 L. (2016) *Lov om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven) Regjeringen Solberg*. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet.
- PwC. (2013) *PwC Sourcing Survey 2013 - Leverandøroppfølging og samarbeid*. Tilgjengelig fra: <https://www.pwc.no/no/publikasjoner/sourcing-survey-2013.pdf>.
- Regjeringen.no. (2016) *Hva er bedriftens sosiale ansvar?* [Internett]. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Stoltenberg-I/ud/Rapporter-og-planer/2001/kompakt_artikkel_5/3/id260314/ (Hentet: 03. april 2016).
- Ringdal, K. (2013) *Enhet og mangfold : samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 3. utg. utg. Bergen: Fagbokforl.
- Røvik, K. A., Roness, P. G., Lægreid, P. og Christensen, T. (2009) *Organisasjonsteori for offentlig sektor : instrument, kultur, myte*. 2. utg. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Schwartz, M. S. og Carroll, A. B. (2003) Corporate social responsibility: a three-domain approach.(Author Abstract), *Business Ethics Quarterly*, 13 (4), s. 503.
- Slaper, T. F. P. og Hall, T. J. (2011) The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work?, *Indiana Business Review*, 86 (1), s. 4-8.
- Statistisk Sentralbyrå. (2015) *Offentlige innkjøp, 2014* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnkj/aar>.
- Statistisk Sentralbyrå. (2016) *Folkemengde og befolkningsendringar, 1. januar 2016* [Internett]. Tilgjengelig fra:

<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/2016-02-19?fane=tabell&sort=nummer&tabell=256001>.

Statsministerens kontor. (2013) *Politisk plattform - Sundvolden-plattformen*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id743014/>.

Steindal, E. H. (2012) Store ord - etikkfattig handling. Tar norske kommuner samfunnsansvar i sine anskaffelser? I: *Framtiden I Våre Hender* (red.).

Stormberg. *NÆRINGSLIVET TAR ANSVAR – STATEN GÅR FRI* [Blogg]. Tilgjengelig fra: <http://www.stormberg.com/blog/2011/05/04/naeringslivet-tar-ansvar-staten-gar-fri/> (Hentet: 04. mai.2016).

Thorsnæs, G. og Berg, O. T. (2016) *kommune* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kommune>.

Tjora, A. H. (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Utenriksdepartementet. (2014) *Sosiale-, etiske- og miljømessige krav i offentlige anskaffelser* [Internett]. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/naringslivssamarbeid-i-utlandet/innsikt/krav_anskaffelser/id2010084/ (Hentet: 17. januar 2016).

Walker, H. og Brammer, S. (2009) Sustainable procurement in the United Kingdom public sector, *Supply Chain Management: An International Journal*, 14 (2), s. 128-137.

Weaver, G. R., Treviño, L. K. og Cochran, P. L. (1999) Integrated and Decoupled Corporate Social Performance: Management Commitments, External Pressures, and Corporate Ethics Practices, *The Academy of Management Journal*, 42 (5), s. 539-552.

Wood, D. J. (1991) Corporate Social Performance Revisited, *The Academy of Management Review*, 16 (4), s. 691-718.

9 VEDLEGG

Vedlegg 1: Epostvedlegg

Hei,

I februar sendte jeg ut en e-post til din kommunes postmottak og ba om å få epostadressen til innkjøpsansvarlig i kommunen. På bakgrunn av tilbakemelding fra postmottak og innkjøpsledere/rådmenn/ økonomiansvarlige selv sendes denne undersøkelsen til deg.

Er eposten sendt til fellesmail, ber jeg om at denne videresendes til innkjøpsansvarlig i kommunen.

En stor andel produkter som er anskaffet av norske offentlige virksomheter blir produsert i lavkostland. Dette bidrar til økonomisk vekst, arbeidsmuligheter og utvikling. I mange land er det imidlertid dokumentert høy risiko for at varen er produsert under forhold som bryter med internasjonale konvensjoner.

Som en del av min masteravhandling ved Handelshøyskolen i Trondheim ønsker jeg å sende deg en spørreundersøkelse med formål å kartlegge sosialt ansvar i kommunale anskaffelser/innkjøp og utfordringer kommunene opplever med dette.

For å få til denne kartleggingen er jeg avhengig av å få inn flest mulige svar. Undersøkelsen vil ta omtrent 7-12 minutter, og alle svar vil bli anonymisert i oppgaven, slik at ingen data kan spores tilbake til den enkelte kommune eller person. Studien er godkjent hos Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Det er helt frivillig å delta i studien og prosjektet skal etter planen avsluttes 26.05.2016. Datamaterialet vil senest da være anonymisert. Dersom det skulle være ønskelig med et sammendrag av hovedfunnene i oppgaven min ved prosjektslutt, vil det være mulig å skrive inn dine-postadresse på siste spørsmål. Jeg vil da sende deg dette i starten av juni.

Dersom du har spørsmål til studien, vennligst ta kontakt med meg via mail eller telefon.

På forhånd tusen takk for hjelpen, jeg setter stor pris på din deltakelse.

Med vennlig hilsen,
Helene Stjern Flakne
mail: helensf@stud.ntnu.no
tlf: 93041379

[Klikk her for å delta](#)

Vedlegg 2: T-test for ett utvalg

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Innbyggere	219	15465,5114	50953,9773	3443,15071

One-Sample Test

	Test Value = 12182					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Innbyggere	,954	218	,341	3283,51142	-3502,6136	10069,6364

Vedlegg 3: T-test for to utvalg

Group Statistics

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Innbyggere	Deltatt i undersøkelsen	219	15465,5114	50953,9773	3443,15071
	Ikke deltatt i undersøkelsen	209	8741,8086	14569,9197	1007,82242

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Innbyggere	Equal variances assumed	6,805	,009	1,837	426	,067	6723,70280	3659,65501	-469,52582	13916,9314
	Equal variances not assumed			1,874	254,993	,062	6723,70280	3587,61659	-341,42940	13788,8350

Vedlegg 4: Fylkesvis inndeling

Svarprosent fra de ulike fylkene			
Fylke	Antall kommuner i fylket	Antall svart	Svarprosent
Østfold	18	9	50 %
Akershus	22	14	64 %
Oslo	1	1	100 %
Hedmark	22	11	50 %
Oppland	26	15	58 %
Buskerud	21	9	43 %
Vestfold	14	8	57 %
Telemark	18	11	61 %
Aust-Agder	15	4	27 %
Vest Agder	15	8	53 %
Rogaland	26	18	69 %
Hordaland	33	16	48 %
Sogn og Fjordane	26	8	31 %
Møre og Romsdal	36	11	31 %
Sør-Trøndelag	25	17	68 %
Nord-Trøndelag	23	13	57 %
Nordland	44	27	61 %
Troms	24	11	46 %
Finnmark	19	10	53 %

Vedlegg 5: Frekvenstabell (i prosent) for figur 12

Figur 12: Om sosialt ansvar	Gj.snitt	N	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Ledelsen i kommunen kommuniserer ofte at det er viktig med sosialt ansvar i anskaffelser	2,78	192	12,1	27,4	37,9	15,3	7,4
Vi arbeider med sosialt ansvar ved innkjøp først og fremst som følge av policyvedtak	2,87	192	9,1	26,7	40,6	15,5	8

Vedlegg 6: Frekvenstabell (i prosent) for figur 17

Figur 17: Bruk av de etiske retningslinjene	Gj.snitt	N	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Jeg bruker ofte de etiske retningslinjene i mitt daglige arbeid	2,43	86	25,9	27,1	29,4	12,9	4,7
I situasjoner der innkjøp blir diskutert er ofte de etiske hensynene nevnt	2,25	86	24,7	36,5	29,4	8,2	1,2
Retningslinjene for etisk handel er et viktig dokument som står sentralt i mitt daglige arbeid	2,13	86	34,1	30,6	24,7	9,4	1,2
Jeg har satt meg inn i de etiske retningslinjene kommunen har for innkjøp	1,45	86	65,5	23,8	10,7	0	0

Vedlegg 7: Frekvenstabell (i prosent) for figur 22

Figur 22: Kjennskap til etisk handel	Gj.snitt	N	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Jeg har god kunnskap om etiske problemer ved anskaffelser	2,57	192	11,6	38,6	32,8	14,8	2,1
Jeg kjenner godt til det nye lovforslaget om offentlige anskaffelser	2,44	192	17,2	37,1	32,3	11,8	1,6
Det nye lovforslaget vil føre til endringer i våre innkjøpsrutiner	2,47	192	11,2	35,6	48,4	4,8	0

Vedlegg 8: Frekvenstabell (i prosent) for figur 28

Figur 28: Å stille etiske krav er viktig	Gj.snitt	N	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
For å sikre menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn i leverandørkjeden	1,38	192	70,2	22,3	6,9	0,5	0
Fordi det er i tråd med vår kommunes verdier	1,77	192	47,8	32,3	16,1	2,7	1,1
For å imøtekomme myndighetenes forventninger	2,09	192	31	42,4	17,9	4,3	4,3
Fordi ledelsen i kommunen forventer det	2,27	192	25,3	36,6	28,5	4,8	4,8
For å unngå negative medieoppslag	2,34	192	22,5	35,8	32,1	4,3	5,3
Fordi innbyggerne i kommunen forventer det	2,42	192	16	35,8	39,6	7	1,6
Fordi det tiltrekker og motiverer de ansatte	2,67	192	10,7	27,3	50,3	7,5	4,3
Fordi våre leverandører forventer det	2,78	192	7,5	25,8	50,5	12,9	3,2

Vedlegg 9: Frekvenstabell (i prosent) for figur 30

Figur 30: Når stiller kommunen krav	Gj.snitt	N	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke
I alle anskaffelser via rammeavtaler	1,88	86	47,1	35,3	8,2	4,7	1,2	3,5
I alle anskaffelser vi har mulighet til å følge opp kravene i	1,93	86	39,3	41,7	11,9	3,6	1,2	2,4
Dersom anskaffelsen er over terskelverdi	1,99	86	40	37,6	12,9	4,7	2,4	2,4
Kommunen stiller ofte etiske krav ved anskaffelser	2	86	40,5	31,1	17,6	9,5	1,4	0
I alle høyriskoanskaffelser	2,06	86	38,4	37,2	16,3	2,3	0	5,8
I alle anskaffelser via vårt innkjøpssamarbeid	2,13	86	37,2	37,2	12,8	5,8	2,3	4,7

Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser

Denne undersøkelsen har til hensikt å kartlegge kommunens arbeid med sosialt ansvar i offentlige anskaffelser og utfordringer som oppleves med dette.

Jeg gjør oppmerksom på at all presentasjon av data vil skje på en anonymisert måte, slik at hverken person eller den enkelte kommunen vil kunne identifiseres.

Tusen takk for at du tar deg tid til å svare på spørreskjemaet. Det er til stor hjelp!

Til å begynne med ønsker jeg noe informasjon om deg og din kommune

1) 1. Hvilken stilling har du?

- Innkjøper
- Innkjøpsansvarlig/ Innkjøpsleder
- Økonomisjef
- Rådmann
- Annet, vennligst spesifiser

2) 2. Hvilket kommunenummer/navn har din kommune? Svarer du for flere kommuner er det fint om du oppgir alle. (Denne skal kun brukes til å få frem en frafallsanalyse)

3) 3. Omtrent hvor mange innbyggere er det i kommunen?

4) 4. Omtrent hvor mye utgjør kommunens vareanskaffelser per år? i NOK

5) 5. Omtrent hvor mange leverandører har kommunen?

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har utarbeidet informasjon om høyrisikoprodukter. Denne listen er laget på bakgrunn av omfattende dokumentasjon som viser systematisk brudd på ILOs kjernekonvensjoner (forbud mot barenarbeid, tvangsarbeid, diskriminering og rett til faglig organisering) og nasjonalt lovverk innen arbeidsrett og HMS.

Høyrisikoprodukter er blant annet: avskårne blomster, bygningsmaterialer, eksotisk frukt, elektronikk og IKT, kaffe, te og kakao, kirurgiske instrumenter, kontorrekvisita, leketøy og idrettsutstyr, møbler, tekstiler, arbeidsklær og sko.

6) 6. Omtrent hvor mange av leverandørene leverer høyrisikoprodukter?

7) 7. Dersom kommunen har en egen innkjøpsavdeling eller ansatte som har innkjøp/anskaffelser som arbeidsoppgaver, omtrent hvor mange stillinger/årsverk utgjør dette?

Vi har ingen innkjøpsavdeling eller noen som har slike arbeidsoppgaver

Fyll ut antall stillinger/årsverk

8) 8. Har kommunen noen som jobber med å kvalitetssikre anskaffelser? For eksempel en controller- og/eller støttefunksjon

Ja

Nei

Annet

Vet ikke

9) 9. Inngår kommunen i et innkjøpssamarbeid? F.eks felles rammeavtaler med andre kommuner?

Ja

Nei

Vet ikke

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
- Hvis "9. Inngår kommunen i et innkjøpssamarbeid? F.eks felles rammeavtaler med andre kommuner?" er lik "Ja"
-)

10) 10. Hvilke(t) innkjøpssamarbeid er kommunen med i? (Denne er kun med for å kartlegge ulike innkjøpssamarbeid)

11) 11. Har kommunen en egen strategi for innkjøp?

Ja

Nei

Nei, men den er under utarbeidelse

Vet ikke

Sosialt ansvar ved offentlige anskaffelser betyr å stille krav om at varer man kjøper produseres uten at mennesker og miljø blir skadet (Difi).

12) 12. Hvor enig/uenig er du i følgende påstander:

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Gjennom anskaffelser kan vi gjøre mye for å påvirke sosialt ansvar tilknyttet vår kommune	☐	☐	☐	☐	☐
Det er en viktig oppgave for kommunen å innarbeide sosialt ansvar ved innkjøp	☐	☐	☐	☐	☐
Det er bra å legge vekt på sosialt ansvar, fordi det fører til bedre kvalitet på de produkter vi kjøper inn	☐	☐	☐	☐	☐
Vi arbeider med sosialt ansvar ved innkjøp først og fremst som følge av policyvedtak	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tror det koster mer å vektlegge sosialt ansvar ved anskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐
Ledelsen i kommunen kommuniserer ofte at det er viktig med sosialt ansvar i anskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐

Sosialt ansvar ved offentlige anskaffelser omtales ofte som etisk handel. Etisk handel er handel som ivaretar og fremmer menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og miljø. Et viktig steg med etisk handel er å utarbeide etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp.

13) 13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?

- Ja
- Nei
- Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune
- Annet, vennligst spesifiser
- Vet ikke

14) 14. Hvilket år ble de etiske retningslinjene vedtatt? (Evt. Dersom de er under utarbeidelse, når regner du med at de blir vedtatt?)

Denne informasjonen vises kun i

forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "<#na#>Vet ikke"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei"
-)

15) Hva mener du skal til for at din kommune skal utarbeide retningslinjer for etisk handel (code of conduct)? Flere valg er mulig.

- Vi trenger mer kunnskap
- Vi trenger mer veiledning og verktøy
- Vi trenger mer tid og ressurser
- Vi må se relevansen og behovet
- Ledelsen i kommunen må stille krav
- Myndighetene må stille krav
- Annet, vennligst spesifiser

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "<#other#>Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"
-)

16) Hva omhandler din kommunes retningslinjer for etisk handel (Code of Conduct)? Flere valg mulig.

- Fagforeningsfrihet
- Tvangsarbeid
- Barnearbeid
- Diskriminering (som f.eks likestilling)
- Brutal behandling av arbeidere
- Helse, miljø og sikkerhet
- Lønn
- Arbeidstid
- Regulære ansettelser /arbeidskontrakter
- Hensyn til lokal befolkning
- Ytre miljø

- Dyrevelferd
- Korrupsjon
- Annet, vennligst spesifiser

- Vet ikke

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "<#other# >Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"
-)

17) På hvilken måte er du blitt kjent med de etiske retningslinjene? Flere valg er mulig

- Presentert/utdelt ved ansettelse
- Gjennom opplæring/kurs
- Informasjon på interne møter/seminarer
- De etiske retningslinjene er utdelt til ansatte som jobber med innkjøp
- Informasjon på kommunens hjemmeside
- Plakater/oppslag på kontoret/fellesareal
- Fra kollegaer
- Annet, vennligst spesifiser

Hvor enig/uenig er du i følgende påstander:

18) Å stille etiske krav er viktig:

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
For å imøtekomme myndighetenes forventninger	☐	☐	☐	☐	☐
Fordi ledelsen i kommunen forventer det	☐	☐	☐	☐	☐
For å sikre menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn i leverandørkjeden	☐	☐	☐	☐	☐
Fordi det utfordrer våre leverandører til større bevissthet rundt tema	☐	☐	☐	☐	☐

For di det er i tråd med vår kommunes verdier	☐	☐	☐	☐	☐
For di våre leverandører forventer det	☐	☐	☐	☐	☐
For di innbyggerne i kommunen forventer det	☐	☐	☐	☐	☐
For di det tiltrekker og motiverer de ansatte	☐	☐	☐	☐	☐
For å unngå negative medieoppslag	☐	☐	☐	☐	☐

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "< #other# >Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"
-)

19) Hvor enig/uenig er du i følgende påstander

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Jeg har satt meg inn i de etiske retningslinjene kommunen har for innkjøp	☐	☐	☐	☐	☐
Retningslinjene for etisk handel er et viktig dokument som står sentralt i mitt daglige arbeid	☐	☐	☐	☐	☐
I situasjoner der innkjøp blir diskutert er ofte etiske hensyn nevnt	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg bruker sjeldent de etiske retningslinjene i mitt daglige arbeid	☐	☐	☐	☐	☐

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "< #other# >Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"
 - eller

- Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"

Jeg ønsker videre å vite hvordan kommunen arbeider med de etiske retningslinjene

20) Hvor enig/uenig er du i følgende påstander

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Heilt uenig	Vet ikke
Kommunen jobber med å utarbeide gode konkurransegrunnlag til å stille krav om sosialt ansvar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen stiller sosiale kontraktsvilkår i anskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vi sørger for at våre leverandører er kjent med våre retningslinjer for etisk handel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen har vurdert at det er høy risiko for brudd på etiske retningslinjer/krav hos enkelte av våre leverandører og/eller underleverandører	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen har tatt aktive grep for å redusere risiko for brudd på etiske retningslinjer hos våre leverandører og/eller underleverandører	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det er risiko for at menneskerettigheter, anstendige arbeidsforhold og miljøhensyn ikke alltid blir ivarettatt hos våre leverandører og/eller underleverandører	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "<#other#>Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"

Hvor enig/uenig er du i følgende påstander:

21) Det stilles etiske krav:

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke
I alle høyrisikoanskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dersom anskaffelsen er over terskelverdi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I alle anskaffelser via vårt innkjøpssamarbeid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I alle anskaffelser via rammeavtaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I alle anskaffelser vi har mulighet til å følge opp kravene i	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen stiller sjedent etiske krav ved anskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

22) Er det etablert rutiner for opplæring i etisk handel i kommunen?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

23) Har ansatte i kommunen fått opplæring på etisk handel de siste 12 månedene?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Leverandørutvikling blir sett på som viktig for å skape en mer effektiv offentlig sektor, bedre tjenester for innbyggerne, lavere kostnader og nye arbeidsplasser. Dette går ut på at kommunen samarbeider med sine leverandører før/under/etter en anskaffelse.

24) Jobber kommunen med noen form for leverandørutvikling?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "Jobber kommunen med noen form for leverandørutvikling?" er lik "<#na#>Vet ikke"

-)
 - eller
 - Hvis "Jobber kommunen med noen form for leverandørutvikling?" er lik "Ja"

25) Hvilke former for leverandørutvikling jobber kommunen med? Flere valg mulig

- Vi definerer våre behov grundig før en anskaffelse
- Vi gir tidlig informasjon om planlagte anskaffelser
- Vi benytter offentlige forsknings- og utviklingskontrakter
- Vi gir tapende anbyder/tilbyder informasjon om hva de må forbedre for å kunne få kontrakter
- Benytter anskaffelsesprosedyrer som også passer for små og mellomstore bedrifter
- Utpeker en person som skal ha ansvaret for kontakt med næringslivet
- Informerer næringslivet om FoU trender
- Informerer næringslivet om regelverket på området for offentige anskaffelser
- Tar initiativ til møter/samtaler med aktuelle leverandører
- Oppfølging-/evalueringsmøter med leverandører
- Annet, vennligst spesifiser
- Vet ikke

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "<#other#>Annet, vennligst spesifiser"
 - eller
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Nei, men vi jobber med å utarbeide retningslinjer for vår kommune"
-)

26) Hvilke utfordringer opplever du i i forhold til etisk handel i kommunen?

- Det er satt av lite tid og ressurser til arbeidet med etisk handel
- Vi mangler opplæring og kunnskap om etisk handel
- Det er vanskelig å få oversikt over leverandørkjeden
- Vi opplever å ha liten påvirkningskraft på våre produsenter/tilvirkere, agenter og/eller importører
- Mangel på forankring i ledelsen
- Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis "13. Har din kommune etiske retningslinjer (code of conduct) som gjelder ved anskaffelser/innkjøp?" er lik "Ja"
-)

27) Rapporterer kommunen på oppfølging av etiske retningslinjer? Flere valg mulig

- Ja, i årsrapport
- Ja, i annen ekstern rapportering
- Ja, regelmessig i intern rapportering
- Nei, vi rapporterer hverken eksternt eller internt
- Annet, vennligst spesifiser
- Vet ikke

Etisk handel i offentlige anskaffelser kan blant annet følges opp på følgende måter:

1. Egenrapporterings skjema
2. Oppfølgingssamtaler med leverandører
3. Stedlige kontroller

Tanken er at man vurderer typen oppfølging mot risiko for brudd.

28) Hvor stor andel av høyrisikoleverandørene:

	Ingen	Annet	
Måtte levere egenrapporterings skjema	☐	☐	<input type="text"/>
Tok kommunen oppfølgingssamtaler med	☐	☐	<input type="text"/>
Ble det gjennomført stedlige kontroller hos	☐	☐	<input type="text"/>

29) Vi har fulgt opp leverandørene våre på annet vis:

30) Hvor enig/uenig er du følgende påstander

	Helt enig	Delvis enig	Hverken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
Jeg har god kunnskap om etiske problemer ved anskaffelser	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har fått god opplæring på temaet etisk handel	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg kjenner godt til det nye					

lovforslaget om offentlige anskaffelser

Det nye lovforslaget vil føre til endringer i våre innkjøpsrutiner

31) Vennligst oppgi hvilke hjelpemidler kommunen har brukt ved anskaffelser av høyrisikoprodukt de siste 12 månedene

- Difis veileder for "Sosialt ansvar i offentlige anskaffelser"
- NHO - "Det gode innkjøp"
- NHO - "Offentlige anskaffelser"
- Regjeringens veileder om offentlige anskaffelser
- Difis nettside www.anskaffelser.no
- IEH - "Ethiske krav i offentlige anskaffelser"
- Egenrapporterings skjema for sosialt ansvar i offentlige anskaffelser
- Bistand fra organisasjon som IEH, NHO o.l
- Annet, vennligst spesifiser

Kommuner kan sertifiseres og/eller tilslutte seg organisasjoner eller standarder som jobber for å styrke fokus på menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og/eller miljø.

32) Hvilke av følgende prinsipper/retningslinjer/organisasjoner arbeider kommunen med?

- SA 8000
- ISO 26000
- Global Reporting Initiative (GRI)
- Medlem i Initiativ for Etisk Handel (IEH)
- Tilsluttet FNs Global Compact
- Tilsluttet ILOs kjernekonvensjoner
- Fairtrade
- ISO 14001
- Miljøfyrtårnkommune
- Annet, vennligst spesifiser

- Vet ikke

33) Har du noen kommentarer/tilleggsinformasjon til undersøkelsen?

34) Ønsker du et sammendrag av studien? Vennligst oppgi din epostadresse:

© Copyright www.questback.com. All Rights Reserved.